

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA FILOZOFIE

DIPLOMOVÁ PRÁCA

NITRA 2012

Bc. Oľga Guzová

**AKTUÁLNE PROBLÉMY RÓMSKEJ MINORITY NA
SOVENSKU**

Diplomová práca

Ol'ga Guzová

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra filozofie

Školiteľ: Gabriela Jonášková, CSc.

Dátum odovzdania práce:

Nitra 2012

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne na základe svojich vedomostí a s použitím literatúry, ktorú uvádzam na príslušnom mieste.

Nitra

.....

Podpis

Pod'akovanie

Touto cestou by som sa hcela úprimne pod'akovať vedúcej mojej diplomovej práce Gabriele Jonáškovéj, CSc. za jej cenné rady, odborné vedenie a metodickú pomoc, ktorú mi poskytla pri jej vypracovaní.

Nitra

.....

Podpis

ABSTRAKT

GUZOVÁ, Oľga: Aktuálne problémy rómskej minority na Slovensku. [Diplomová práca]. Univerzita Konštantína filozofa v Nitre. Filozofická fakulta: Katedra filozofie, Školiteľ: Gabriela Jonášková, CSc. Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister dvojodborového učiteľského štúdia: história – výchova k občianstvu. Nitra: UKF FF, 2012, s. 82.

Témou tejto diplomovej práce sú aktuálne problémy rómskej minority na Slovensku. Z toho hľadiska je táto práca rozdelená na teoretickú a empirickú časť.

Teoretická časť pozostáva z dvoch hlavných kapitol. V prvej kapitole popisujeme pôvod Rómov, ich rôzne pomenovania a taktiež ich históriu na území Slovenska. Venujeme sa aj pojmu minorita Rómov a niekoľkým vybraným problémom tejto skupiny. Pozornosť sústredíme najmä na problém výchovy a vzdelávania ako najväčšiemu problému minority. V súvislosti s touto problematikou v druhej kapitole pojednávame o rómskych žiakoch v procese výchovy a vzdelávania. Zameriavame sa na jednotlivé špecifiká týchto žiakov, v rámci ktorých charakterizujeme aj rolu rómskeho asistenta. Rozoberáme tiež vplyv sociálneho prostredia na vzdelávanie rómskych žiakov, kde sa venujeme aj využívaniu voľného času. Práca obsahuje aj doterajšie návrhy riešenia problémov v tejto oblasti, ktoré sú doplnené o aktuálnu besedu s doc. PhDr. Dušanom Čaplovičom, DrSc. Empirická časť našej diplomovej práce analyzuje získané názory učiteľov na neúspech rómskych žiakov v procese výchovy a vzdelávania.

Kľúčové slová: Rómovia. Minorita Rómov. Aktuálne problémy minority. Výchova a vzdelávanie. Výchovno-vzdelávací proces. Rómsky žiak. Špecifiká rómskych žiakov. Asistent učiteľa. Sociálne prostredie. Sociálne znevýhodnené prostredie. Vplyv prostredia.

ABSTRACT

GUZOVÁ, Oľga: Actual problems of Roma minorities in Slovakia. [Diploma paper]. Constantine the Philosopher University in Nitra. Faculty of philosophy: Department of philosophy, Consultant: Gabriela Jonášková, CSc. Degree of qualification: Master of two specialization teacher studies: History – civics. Nitra: UKF FF, 2012, p. 82.

The main theme of this diploma paper are the actual problems of Roma minorities in Slovakia. From this aspect, this paper is divided into a theoretical and an empirical part.

The theoretical part consists of two main chapters. In the first part we describe the origin of Romas, their various denominations as well as their history in the area of Slovakia. We focus also the concept of Roma minority and with some chosen problems of this group. The attention is focused mainly on the problem of education as the most serious problem of this minority. In relation to this problematic the paper in the second part we deal about Roma pupils in the process of education. We focus on particularities of these pupils in the frame of whose it characterizes the role of a Roma assistant. We also describe the influence of a social surrounding on the education of Roma pupils, where we focus on spending of their free time. The paper consists also of suggestions of solving problems in this area and the actual interview with doc. PhDr. Dušan Čaplovič, DrSc. The empirical part of our diploma paper, analyses obtained opinions of teachers on bad success of Roma pupils in the process of education.

Key words: Romas. Roma minority, Actual problems of minority. Education. Educational process. Roma pupil. Particularities of Roma pupils. Assistant of teacher. Social surrounding. Socially handicapped surrounding. Influence of surrounding.

Obsah

ÚVOD.....	8
1 RÓMOVIA – CIGÁNI	10
1.1 Z histórie Rómov na Slovensku	12
1.2 Minorita Rómov	15
1.3 Aktuálne problémy rómskej minority	23
1.4 Výchova a vzdelávanie – najväčší problém Rómov	30
2 RÓMSKI ŽIACI VO VÝCHOVNO-VZDELÁVACOM PROCESE.....	34
2.1 Špecifiká rómskych žiakov	38
2.2 Vplyv sociálneho prostredia na vzdelávanie rómskych žiakov	47
2.3 Navrhované riešenia vo výchovno-vzdelávacom procese	56
3 PRIESKUM NÁZOROV UČITEĽOV NA NEÚSPECH RÓMSKYCH ŽIAKOV V PROCESSE VÝCHOVY A VZDELÁVNIA	61
3.1 Základné ciele prieskumu	61
3.2 Hypotézy prieskumu	62
3.3 Charakteristika lokality a vzorky prieskumu	62
3.4 Metódy prieskumu	63
3.5 Realizácia prieskumu	64
3.6 Výsledky prieskumu.....	64
3.7 Zhrnutie výsledkov prieskumu.....	73
ZÁVER	76
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	78
PRÍLOHY.....	82

ÚVOD

Podľa posledných dostupných informácií sa počet obyvateľov na Slovensku pohybuje okolo 5 445 324 ľudí.¹ Tento stav však nemusí byť presný, resp. konečný. Vychádzajúc ale z uvedeného počtu osôb vieme, že prevažnú väčšinu obyvateľstva na území nášho štátu tvorí majorita, teda Slováci. Zvyšok zahŕňa pestré zloženie národnostných a etnických menšín. Z nich sú najpočetnejší Maďari, nasleduje rómske etnikum, Česi a nepatrné percento patrí aj zástupcom rusínskej, ukrajinskej, nemeckej, chorvátskej, čínskej i arabskej národnosti.

Táto diplomová práca rozoberá rómsku minoritu žijúcu na Slovensku. Ide totiž o veľmi vážnu a zároveň citlivú tému, ktorá už nejaký čas figuruje na popredných miestach politických, spoločenských a sociálnych diskusií. Existuje viacero príčin, pre ktoré je to tak. Myslíme tým odlišný vývoj majority a minority po roku 1989 a s ním vznikajúce rozdiely. Tie narástli do takej miery, že výrazne vplývajú a budú vplývať na chod celej našej spoločnosti konkrétne v sociálnych problémoch, akými sú neustále sa zvyšujúci nárast rómskej populácie, vysoká nezamestnanosť atď. V súvislosti s týmito skutočnosťami sa často stretávame aj s termínom rómsky problém. Práve problematike Rómov, resp. aktuálnym problémom rómskej minority sa venujeme v prvých podkapitolách tejto diplomovej práce. Poukazujeme na niektoré z daných aktuálnych problémov, keďže vychádzame z názvu práce - *Aktuálne problémy rómskej minority na Slovensku*. V ďalších častiach práce sa sústredíme na najväčší problém Rómov, za ktorý možno nepochybné považovať výchovu a vzdelávanie. Samotná realizácia a naplnenie obsahu týchto dvoch pojmov sú nevyhnutné pre úspešný, plnohodnotný a šťastný život každého človeka. Výchova a vzdelávanie sú základným atribútom každej civilizovanej spoločnosti, od ktorej sa ďalej odvíja kvalita pracovného a osobného života každého jedinca. Obecne však prevláda názor, že rómske deti sú menej vzdelávateľné a problémové so širokou škálou porúch pri učení. Práve preto je potrebné hlbšie sa zaoberať touto problematikou a hľadať východiská a spôsoby jej riešenia.

Cieľom tejto diplomovej práce je získať hlbšie poznatky a vedomosti o problémoch vzdelávania a výchovy rómskych žiakov v oblasti s vysokou koncentráciou tejto minoritnej skupiny obyvateľstva s ohľadom na ich pôvod, históriu,

¹ <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=40930> (18. 12. 2011)

špecifiká a sociálne podmienky. Tieto nadobudnuté informácie pomôžu hlavne mladým, začínajúcim učiteľom, pri ich práci s rómskymi deťmi.

Motiváciou pre výber danej témy bola predovšetkým pedagogická prax na ZŠ s vysokým počtom rómskych žiakov. Na vyučovacích hodinách, bolo možné priamo pozorovať mnoho špecifik týchto detí. Učiteľ ich musí dokonale poznať a rešpektovať, aby jeho práca s nimi bola efektívna. Musí tiež uplatňovať morálne a etické princípy, ktoré pri výchove a vzdelávaní Rómov zohrávajú dôležitú úlohu. Výber témy ovplyvnila aj naša demografická poloha, v ktorej pôsobíme a skutočnosť, že táto oblasť je špecifická vysokou koncentráciou Rómov. Preto sa naša pozornosť zameriava aj na odlišný spôsob ich života a správania sa.

Aj z toho dôvodu diplomová práca pozostáva z dvoch častí. Prvá, teoretická časť je rozdelená na dve hlavné kapitoly. Prvá kapitola má za úlohu priblížiť a sprostredkovať čitateľovi lepšiu predstavu o tomto etniku. V jednotlivých podkapitolách preto načrtujeme ich pôvod, odkiaľ k nám prišli a kde všade sa zdržiavali, od čoho vzniklo ich pomenovanie. Priblížime významné historické medzníky ich vývoja v dejinách Slovenska. Spomenieme, čomu sa venovali v minulosti i ako je to s touto menšinou dnes. Kde a ako žijú, čo je a naopak čo nie je pre nich dôležité, aké majú problémy. Druhá kapitola bude zachytávať rómskych žiakov vo výchovno-vzdelávacom procese. Čo tento proces pre nich znamená, ako ho asi vnímajú. V podkapitolách ďalej zmapujeme ich najčastejšie problémy pri výchove a vzdelávaní. Poukážeme na jednotlivé špecifiká, ktoré sú pre tieto deti typické a v rámci toho spomenieme aj profesiu asistent učiteľa. Zohľadníme vplyvy sociálneho prostredia i možnosti trávenia voľného času detí z rómskej minority. V poslednej podkapitole uvedieme aj niektoré doterajšie návrhy na riešenie daného problému.

Druhá časť práce dokumentuje samotný prieskum. V tejto časti sme prieskumom zisťovali názory učiteľov na prácu s rómskymi žiakmi, na problematické oblasti týchto žiakov a ich názory na zavedenie výhod pre rómskych žiakov. V prieskume sme využili dotazníkovú metódu. Prieskum sa realizoval na troch základných školách východoslovenského regiónu – ZŠ v Gelnici, ZŠ v Prakovciach, ZŠ v Mníšku nad Hnilcom. Dotazníky boli vyplňané pedagogickými zamestnancami na základe ich doterajších skúseností s rómskymi žiakmi počas ich pedagogickej praxe.

1 RÓMOVIA – CIGÁNI

*A Rroma len, katar tumen aven E caxrençar, bokhale çhavençar?
Oj, Rómovia, odkial' prichádzate, So stanmi a vyhladnutými deťmi?*

(Jarko Jovanović Jagdino)

O pôvode Rómov toho veľa nevieme. Nezachovali sa nám totiž žiadne písomné pramene, ktoré by sme mohli považovať za dôveryhodné. Vtedajšie správy o tejto skupine ľudí poznáme len z úst rozprávačov, čo naznačuje, že ide skôr o legendy ako o overené fakty. Nasvedčujú tomu aj grécke listiny južného Talianska z 13. storočia. Spomínajú sa tu totiž akýsi *Tigani* ako kováči, čo ale nedokazuje a ani nevyvracia, že by mohlo ísť o pôsobenie ozajstných Cigánov.²

Naozaj prvé, podložené písomné informácie pochádzajú zo 14. storočia. Vedci vďaka nim prišli na to, že jazyk, v ktorom sú písané, je veľmi podobný jazyku severozápadnej Indie, odvodeného z nárečí staroindického jazyka, nazývaného aj *sanskrt*. Na prelome 18. – 19. storočia tým potvrdili fakt, že Cigáni naozaj prichádzajú z východu. Výskumy poukazujú na štát Radžastan v strednej Indii, ktorý má byť ich pravlast'ou, hoci sa uvažovalo aj o Pandžábe. V 14. storočí totiž vrcholí sťahovanie cigánskych skupín z Indie, v rámci ktorých sa potulní Rómovia dostávajú až do Európy. Najskôr na územie dnešného Grécka, presnejšie na ostrov Kréta a na Peloponéz, kde sa sústreďovali okolo mesta Modona. Inak nazývané aj „Malý Egypt“, podľa ktorého získali Rómovia jedno zo svojich mnohých pomenovaní, t. j. „Egypt'ania“. Z roku 1348 existujú správy, že sa rómske komunity (*Cingarie*) vyskytujú v Srbsku a potom aj na Cypre. Ďalší prúd prisťahovalcov smeroval na Balkán, konkrétne na územie Valaška a Rumunska. Práve odtiaľ je známy dokument z roku 1416, ktorý hovorí o daroch pre „vojvodu“ z Egypta a jeho skupinu. Cigáni putujú aj do krajín západnej Európy, Nemecka, Holandska a Španielska, kde ich volajú *Gitanos*.³ Objavujú sa aj v susedných Čechách, označovaní ako *Kartasi*. V preklade podľa Jirečka „kartas bogh“ znamená „nastal hlad“, čo dokumentuje aj „Dalimilova kronika“ z roku 1314 takto: „*Když píti chtěli, z břehu nakloňmo pívali, když chleba prosili, „Kartas bog“ tak mluvivali: proto jim kartasi řikali.*“⁴

² LIÉGEOIS, J. P.: *Rómovia, Cigáni, kočovníci*. Bratislava: Charis s.r.o., 1995, s. 20.

³ KORIM, V.: *Dejiny Rómov*. Banská Bystrica: PF UMB, 2006, s. 18-20.

⁴ HORVÁTHOVÁ, E.: *Cigáni na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 33.

Francúzsko a Taliansko tiež nezostalo bez rómskych kmeňov, ktoré tam prichádzali z juhu. O tom, že sa Rómovia dostali aj do niektorých častí severnej Európy, informujú doklady zo 16. storočia. Údaje, že sa tam zdržiavali, máme z Írska, Anglicka, Welsu, ale aj z Dánska, Švédska atď. Ich kroky viedli tiež do Ruska a migračnú vlnu postrehli aj v Afrike a Amerike, čo možno pripísať kolonizovaniu tejto oblasti hlavne Španielmi a Portugalcami.⁵

Príčiny migrácie Rómov boli rôzne. Ako už vieme, v Indii oddávna pretrvával kastovnícky systém, ktorý prísne rozdeľoval občanov na *urodzených* (prvé štyri kasty)⁶ a *nedotknuteľných* (piata, neskôr utvorená kasta, inak nazývaná aj „haridžanovia“)⁷, kde môžeme zaradiť aj Rómov. Pre každú kastu platili isté nemenné pravidlá, ktoré sa museli dodržiavať. Napríklad aj to, že ľudia z piatej kasty sa nijako nesmeli dotknúť urodzených a pod. Nebol možný ani prechod z nižšej kasty do vyššej. Naopak Rómovia, ktorí v dôsledku napríklad neúrody prichádzali o prácu roľníkov postupne klesali až na dno spoločenských vrstiev. Boli tak závislými na almužnách a pomoci ostatného obyvateľstva. V tomto prípade od susedných roľníkov, za ktorými sa začali presúvať.⁸

Ďalšou z príčin bolo obchodovanie. Kočovať teda začali aj rímski kováči a remeselníci spracujúci drevo, kov a mnoho iných vecí, aby svoje produkty mohli ponúknuť chutivým zákazníkom. To znamená, že sa v novej krajine buď usídlili, alebo sa tam len vrátili s novým tovarom, aby ho opäť predali. Takto sa dostávajú na vyššiu úroveň, ako boli rímski hudobníci a tanečníci, ktorí sú v literatúre často označovaní iba za tulákov a zlodejov.⁹

Rozhodujúcimi faktormi sťahovania u Rómov boli aj nekonečné represálie a opatrenia na vyhostenie z krajiny, pretrvávajúce aj niekoľko rokov. Čo sa týka trestov, dá sa uvažovať o absolútnej nehumánosti. Najdrastickejšie bolo vypaľovanie znakov na kožu horúcim železom, kruté telesné mučenie, smrť na šibenici alebo odsúdenie na

⁵ LIÉGEOIS, J., ref. 1, s. 22.

⁶ Prvý stav tvorili **brahmani** – náboženský učiteľia a kniežatá; druhý stav **kšátrijovia** – vládcovia a bojovníci; tretí stav **vaišjovia** – roľníci, remeselníci, obchodníci i chovatelia dobytku a štvrtý stav **šúdrovia** – sluhovia a pomocníci.

⁷ Patrili sem ľudia, ktorí vykonávali podradné (najšpinavšie) práce. Napr. prali bielizeň, zametali špinu, pripravovali drevo na spaľovanie mýtvol, sťahovali kožu zo zvierat a ďalej ju spracovali, kradli dobytok, kaťi a iní.

⁸ POLIAKOVÁ, T.: *Rómska populácia v procese historického vývoja*. Trnava: Slovak Academic Press, 1999, s. 7.

⁹ LIÉGEOIS, J., ref. 1, s. 27.

nútené práce. Slabší jedinci tu nemali šancu prežiť a tí, ktorým sa to predsa len podarilo, museli utiecť.¹⁰

Fungovala aj migrácia za rodinami, aby sa udržali kontakty a vzťahy s tými, ktorí sa stali súčasťou inej komunity. Popri tom využívali možnosť navštíviť trhy, výstavy a iné. Kočovanie teda prebiehalo akoby dvoma spôsobmi. Buď individuálnym rozhodnutím jedinca, alebo ho ovplyvňovala nejaká momentálna situácia, osoba, poprípade niečo, čo sa odohralo.¹¹

Týmto postupným presúvaním sa z miesta na miesto získavali aj rôzne nové pomenovania. Okrem už spomínaných *kočovníkov* alebo *Kartasov* vznikli „*odvodeniny ako Gitans, Gypsies, Gitanos, Gitani, Yifti z názvu Egyptania*“¹² alebo sa používali také pomenovania, ktoré v skutočnosti s týmto etnikom nemali veľa spoločného. Napríklad *Atsinganos* v Grécku označovalo neslušných ľudí, ktoré neskôr začali používať kočovníci z Indie. Takto sa pravdepodobne rozšírilo aj najznámejšie pomenovanie „Cigán“.¹³

Vhodné by bolo aj konštatovanie, že koľko štátov obývali, toľko pomenovaní dostali. Všetky tieto názvy pre rómske etnikum pochopiteľne vytvorilo a používalo majoritné obyvateľstvo danej krajiny.

1.1 Z histórie Rómov na Slovensku

Z historického hľadiska, čo sa týka Rómov na našom území, je pre nás významovo najdôležitejšie už spomínané 14. storočie. Putujúce kmene Rómov sa vtedy dostávajú aj do Uhorska, súčasťou ktorého v tých časoch bolo aj dnešné Slovensko. Správu o tom, že sa pohybujú v okolitých lesoch, podáva v roku 1322 Ján Kunch, richtár Spišskej Novej Vsi.¹⁴ Z toho obdobia je známe, že domáci ľud ich prijal pohostinne. Rešpektoval ich, čo dokazujú aj ochranné listiny, ktoré im boli udeľované.¹⁵

¹⁰ LIÉGEOIS, J., s. 26.

¹¹ POLIAKOVÁ, T., ref. 4, s. 10.

¹² LIÉGEOIS, J., s. 35.

¹³ Tamže, s. 35.

¹⁴ HORVÁTHOVÁ, E., ref. 3, s. 97.

¹⁵ KORIM, ref. 2, s. 32. Ochranné listiny- glejty vydal napr. Ž. Luxemburský r. 1423 na žiadosť rómskeho vajdu Ladislava, podľa ktorých mali členovia rómskej skupiny právo usadiť sa v hociktovej obci na Spiši.

Rómovia sa dokonca stávali aj členmi armády, v rámci ktorej pracovali nielen ako remeselníci, ale aj ako vojaci, na základe čoho boli niektorí povýšení do zemianskeho stavu. Iní pomáhali pánom pri poľovačke, väčšina sa však živila kováčstvom alebo príležitostnými prácami (zberom lesných plodov, sušením húb, pripravovaním dreva a i.). Dôležití boli aj cigánski hudobníci, ktorí dokonca hrali aj pri korunováciách uhorských panovníkov. Stále však fungovali aj skupinky tulákov, resp. ľudových liečiteľov, veštcov, podvodníkov i zlodejov. Podľa toho sa Rómovia delili na tri skupiny: tí, ktorí sa usadili, polokočovníci a kočovníci.¹⁶

Postupne sa situácia začala zhoršovať. Silnejú protihabsburské povstania, ktoré postihli aj územie Slovenska a v ňom všetky vrstvy obyvateľov, vrátane Rómov. Preplnené mestá sa začínajú brániť. Šíria sa tvrdenia, že Rómovia poskytujú informácie Turkom, preto boli prijaté mnohé dekréty a protirómske opatrenia. Dochádza k prenasledovaniu, šikane i k vraždeniu. Najväčším previnením bol ich spôsob života. Práve ten sa snažili zmeniť osvietenski panovníci v 18. storočí. Chceli dosiahnuť, aby sa rómske etnikum usadilo, zmenilo svoj doterajší spôsob života a postupne tak splynulo s majoritou. Mysleli si, že len potom vytvoria ideálny a spravodlivý štát, v ktorom budú všetci spokojní. Prvé nariadenia vydala Mária Terézia, ešte viac sa tejto otázke venoval jej syn Jozef II.¹⁷ Myšlienky sa ale minuli účinkom a snaha asimilovať Rómov skončila neúspešne. Podcenil sa totiž fakt, že táto skupina ľudí má iné hodnoty, iné zvyky, tradície a pod. Z toho vyplýva, že nariadenia panovníkov neboli vhodné a ani rozumné. V mnohých prípadoch hraničili až s prejavmi drastického zaobchádzania (odnímanie detí a presúvanie ich na prevýchovu k sedliakom).

V 19. storočí pokračovalo vydávanie protirómskych nariadení, robili sa ich pravidelné súpisy a počet rómskych obyvateľov na Slovensku vzrástol približne na 36 000. Z toho len necelých 100 bolo gramotných. Aktuálne bolo vždy spracovanie kovu (kováči, zámočníci, kotlári), muzikanti, menej murári, roľníci. Ženy sa len zriedka venovali tkáčstvu alebo robeniu čipiek. Prvoradé bolo staranie sa o rodinu a žobranie.¹⁸

¹⁶ HORVATHOVÁ, E., ref. 3, s. 97.

¹⁷ Zakázal Cigánom bývať v stanoch, mali si vystavať riadne obydlia, zakázal im žobrať, kočovať, obchodovať s koňmi, museli uzatvárať riadne manželské zväzky a nesmeli hrať ani na hudobné nástroje. Mali sa riadne šatiť, tak ako ostatní ľudia, a ich deti nemali behať nahé. Zakázal im tiež rozprávať po cigánsky. Cigánske deti staršie ako 4 roky mali byť pridelené do sedliackych rodín, aby sa tam priučili poľnohospodárstvu, čo ale nedopadlo dobre, keďže odtiaľ utekali a popritom aj kradli. Samotní roľníci ich potom odmietali znovu prijať.

¹⁸ POLIAKOVÁ, T., ref. 4, s. 24.

V období prvej ČSR pôvodné rómske remeslá upadli. Rómovia sa živili len príležitostnou prácou, najviac ako pomocníci. Za svoju prácu získavali naturálnu alebo peňažnú odmenu. Ďalej sa však pokračovalo v opatreniach proti nim, čo spôsobovalo „obmedzovanie pohybu Rómov i osobnej slobody, lebo boli povinní denne sa hlásiť na bezpečnostných úradoch, na požiadanie predložiť legitimáciu nielen štátnym úradníkom, policajtom..., ale aj obecným úradom, ... a podobne.“¹⁹ Všetko to bolo namierené hlavne proti túlavým a kočujúcim Cigánom, čo v časoch druhej svetovej vojny (1939 – 1945) vyústilo až do holokaustu. Na Slovensku mu podľahlo zhruba 35 000 cigánskych občanov a väčšina toto slovo nevysloví nahlas.²⁰ „V rámci holokaustu ako takého je genocída Rómov na východe dodnes stále neprebádaná. V istých zreteľoch sa k ich likvidácii pristupovalo s ešte väčšou brutalitou, pretože nepredstavovali „hospodársku hodnotu“, a tradične ich pokladali za zvlášť asociálny národ s kriminálnymi sklonmi...“²¹

Ďalším dôležitým medzníkom pre Slovákov, a tým aj pre minoritu Rómov bol rok 1948 a nastolenie komunistickej diktatúry. Začali sa meniť podmienky i celkový spôsob života ľudí podľa sovietskeho vzoru, ktorý u nás organizovala KSČ. Cieľom bola rýchla industrializácia a kolektivizácia poľnohospodárstva predovšetkým v oblasti ťažkého priemyslu. Kto s týmto režimom nesúhlasil, bol automaticky proti nemu, za čo hrozili vysoké tresty, väzenie, pracovné tábory i prenasledovanie, čím sa medzi ľuďmi rozšíril strach a nedôvera. I otázka rómskej problematiky naďalej rástla. Stále viac patrili k asociálom, voči ktorým je treba nejako zakročiť.

Vtedajšia spoločnosť videla riešenie v poskytnutí pomoci pri základných problémoch (bývania, práce, ošatenia) a odstránení všeobecnej cigánskej zaostalosti. Program „prevýchovy“ mal zabezpečiť usadenie kočovných Cigánov; dôkladnú evidenciu rómskych občanov; zabezpečenie práce a bývania, spravodlivého vyplácania mzdy, pravidelnej školskej dochádzky a návštevy predškolských zariadení; odstránenie

¹⁹ KORIM, V., ref. 2, s. 51.

²⁰ podľa: <http://encyklopedia.sme.sk/c/893993/romsky-holokaust.html> (25. 12. 2012)

Holokaust je slovo pochádzajúce z gréčtiny, vo význame spálenie. Rómovia ale používajú výraz **porajamos** – požíranie, pohltenie ľudských životov, ale aj znásilnenie a zizvanie. Rómsky holokaust má veľa spoločného so židovským, no dodnes sa o ňom vedú špekulácie, keďže nie je dostatočne objasnený. Všeobecne známe je to, že táto skupina ľudí bola diskriminovaná a považovaná za menej cennú. Po nástupe Hitlera k moci sa v Nemecku rozšírila politika nacizmu, namierená hlavne proti nie čistým rasám vrátane Rómov. Situáciu malo vyriešiť umiestnenie Rómov do táborov a tam ich všetkých pozabíjať. Robili na nich rôzne pokusy, nútili ich ťažko pracovať bez jedla a vody, kým nezomreli z vyčerpania a veľa z nich prišlo o život v plynových komorách.

²¹ HANCOK, I.: *My rómsky národ*. Bratislava: Petrus, 2005, s. 92.

diskriminačných prejavov a pod. Takto prevychovaná minorita mala byť integrovaná do československého národa. Výrazné zmeny sa však neudiali a tento plán v konečnom dôsledku zlyhal. Vo veľmi malej miere pomohlo riešenie rómskej problematiky Rómami, začaté r. 1968, no i napriek tomu sa nepodarilo odstrániť negramotnosť a teda ani dostať Cigánov na úroveň majority. Rómovia si však privykli na pomoc od štátu a často ju zneužívali prehnanými požiadavkami.²²

Až po r. 1989 sa v domácej československej politike začali objavovať aktivity samotných Rómov. Zakladali si rôzne rómske strany a hnutia. V Prahe tak vzniká hnutie Rómska občianska iniciatíva, Strana integrácie Rómov a iné. Pracovali hlavne na tom, aby bola uznaná rómska národnosť. V podstate sa tak aj stalo, keď im bol priznaný status etnických menšín žijúcich na Slovensku. Týmto získali aj rovnoprávnosť s ostatným obyvateľstvom v oblasti politicko-právnych vecí.²³ Problém národnostného rozvoja Rómov je však vo vnútri samotnej menšiny, „*hlavne v hľadaní etnickej identity a ďalších možností jej naplnenia v oblasti kultúry, školstva a v otázke etnickej identifikácie – v práve jednotlivca slobodne si voliť svoju etnickú príslušnosť.*“²⁴ V roku 1991 vláda SR schválila aj „Zásady vládnej politiky k Rómom“. V zmysle nich sa urobilo niekoľko opatrení hlavne v oblasti školstva a kultúry. Bol zriadený aj post splnomocnenca vlády SR, ktorého hlavnou úlohou bolo zabezpečiť plnohodnotný život občanov, ktorí potrebujú špeciálny prístup a pomoc. Sociálne postavenie rómskej minority sa však nezlepšilo.²⁵ Dodnes je medzi nimi najviac nezamestnaných a od toho sa odrážajú mnohé iné problémy, či už s bývaním, hygienou, zdravotnou starostlivosťou, vzdelávaním a ďalšie, o ktorých budeme ešte hovoriť.

1.2 Minorita Rómov

V literatúre (o Rómoch) vydanéj za posledné roky sa dočítame, že na celom svete ich žije približne 7 miliónov. Z toho je asi 6,7 milióna v Európe a nie je chybou ani tvrdenie, že Slovensko patrí na popredné miesta spomedzi národov, kde sa táto populácia nachádza. Ich počet u nás sa odhaduje približne na 400 – 500 000 (druhí po

²² KORIM, V., ref. 2, s. 76-77.

²³ POLIAKOVÁ, T., ref. 4, s. 34-35.

²⁴ Tamže, s. 35.

²⁵ Tamže, s. 35.

maďarskej menšine), pričom viac ako polovica žije na východnom Slovensku. Vekovo ide o mladšie a produktívne ročníky, čo predznamenáva aj vyššiu pôrodnú schopnosť na rozdiel od majoritného obyvateľstva. To je skôr v staršom veku, keďže sa dožíva v priemere o 15 rokov viac ako Rómovia.²⁶

Ako sme už vyššie uviedli, Rómovia sú v našom štáte menšinou alebo aj minoritou – odvodené z anglického minority. Podľa Krejčího menšinu tvorí „*všeobecne akákoľvek skupina ľudí definovaná nejakým sociologicky významným spoločným znakom, ktorá sa počtom nemôže vyrovnat' inej skupine, tvoriacej v danej spoločnosti väčšinu. Týmto významným znakom môže byť: jazyk – jazyková menšina, rasa – rasová menšina, náboženstvo – náboženská menšina, národnosť – národnostná menšina.*“²⁷ Z hľadiska legislatívy Rómovia na našom území predstavujú všetky tri menšiny, okrem poslednej náboženskej.

K rasovej menšine sú zaradení preto, lebo patria pod ochranu trestného práva. Ak teda niekto zaútočí na rómskeho spoluobčana, vždy by sa mala preveriť aj prítomnosť rasovej motivácie dotyčnej osoby, ktorá útok vykonala. Pri dokázaní rasového motívu potom daný čin možno vnímať ako prejav rasizmu. Pretože na Slovensku sa určitý počet hlási i k rómskej národnosti, táto časť sa potom eviduje aj ako národnostná menšina. Národnosť sa teda chápe ako príslušnosť k národu alebo etniku, z čoho vyplýva, že pojmy národnostná menšina a etnická skupina z právneho hľadiska môžeme označiť za synonymá. O jazykovej menšine hovoríme preto, lebo rómsky jazyk je podľa uznesenia vlády z r. 1991 považovaný za menšinový jazyk.²⁸

V zmysle uvedených kritérií Rómovia síce tvoria jednu menšinu, ale v jej vnútri sa ešte sami delia na niekoľko skupín. Aj keď v našej krajine to nie je až také výrazné, je nesprávne domnievať sa, že ide o homogénne spoločenstvo. Známych je totiž niekoľko členení.

Z aspektu subetnickej príslušnosti ich môžeme rozdeliť na tri skupiny:

- slovenskí Rómovia – Servike Roma,
- maďarskí Rómovia – ungrike Roma, žijú na juhu, používajú maďarský jazyk,

²⁶ SELICKÁ, D.: *Rómska rodina v kontexte metód sociálnej práce*. Nitra: FSV a Z UKF, 2008, s. 7.

²⁷ LUPTÁKOVÁ, K.: *Prístupy k skúmaniu problematiky Rómov a s nimi súvisiace terminologické problémy*. In: *Rómske etnikum – jeho špecifiká a vzdelanie*. Zborník z pracovného seminára v Tatranskej Lomnici 21. – 23. 4. 2004. Banská Bystrica: PF UMB, 2004, s. 132.

²⁸ Tamže, s. 132.

- olašskí Rómovia – vlahike Roma, dlho kočovali a k nám prišli až v druhej polovici 19. storočia z oblasti dnešného Rumunska. Na Slovensku sú zastúpení len malou časťou.²⁹

Z antropologického hľadiska sa delia podľa pôvodného zamestnania. Kultúrna povaha je teda tvorená na základe tradičnej profesie spoločenstva, ale vzťahuje sa aj na pokrvné príbuzenské vzťahy:

- Rómovia Kaldera – v celej Európe, napr. Lovári a iní,
- Rómovia Gitanos – Portugalsko, Španielsko, Francúzsko a severná Afrika, iný dialekt a zvyky ako majú Kaldareši,
- Rómovia Manuš – Sinti, pôsobia v strednej Európe.³⁰

Evidentne najviac však vznikajú rozdiely v porovnaní s väčšinovým obyvateľstvom. Ide predovšetkým o spôsob života, ktorý je v konečnom dôsledku úplne iný ako životný štýl Nerómov. Pojednáva o tom aj Poliaková vo svojej práci Rómska populácia v procese historického vývoja, keď píše, že *„Róm a kočovník nosí cele bohatstvo v sebe, jeho identita sa neviaže na majetok, ani na miesto atď.“*³¹ Hoci tu myslíme skôr na kultúru a jej prejavy vo forme hudobného nadania i tanca, ktoré sú pre Cigánov charakteristické. Dovolíme si tvrdiť, že toto ich nadanie dosahuje veľmi vysokú úroveň, o čom svedčí zastúpenie rómskych muzikantov a tanečníkov po celom svete nielen v minulosti, ale aj dnes. Rozdiely nachádzame ale aj v oblasti bývania či v spôsobe obživy. Najdôležitejšie pre nich sú však vzťahy a zväzky.

Na základe doteraz preštudovanej literatúry usudzujeme, že pre väčšinu Rómov (hlavne Olašských) bol typický kočovný život. Okrem spôsobu získania obživy pre nich znamenal aj akýsi symbol slobody. Najprv sa tieto spoločenstvá sústredili len okolo veľkých miest a neskôr aj priamo v nich. Prichádzali na vozoch s koňmi a podľa potreby sa presúvali z miesta na miesto. Tento spôsob ale postupne začal prekážať domácomu obyvateľstvu, preto dochádza ku konfliktom a snahám zakázať ho rôznymi zákonmi a pod. V súčasnosti sa tento druh bývania objavuje už len zriedkavo. Aj naďalej však prevládajú cigánske osady s chatrčami. Okrem toho sa bývalo aj v zemľankách, ktoré sú dnes raritou.

Veľkosť osady sa v minulosti odvíjala od možností obživy v danej lokalite. Po vyčerpaní všetky dostupných zdrojov potravy sa presúvali ďalej. V zimných mesiacoch

²⁹ SELICKÁ, D., ref. 6, s. 8.

³⁰ Tamže, s. 8.

³¹ POLIAKOVÁ, T., ref. 4, s. 11.

slúžili osady len ako miesta, kde sa dalo ukryť. Na Slovensku dnes existuje niekoľko druhov rómskych osídlení. Mušinka uvádza práve tieto:

- Úplne segregovaná rómska osada – samostatný útvar, resp. urbanistický celok, ktorý je oddelený od obce. Niekedy sa nevyskytuje spojenie ani s inžinierskymi sieťami.
- Segregované osady – ide o osady, ktoré sú od obce oddelené prírodným útvarom. Môže ísť napríklad o pole, potok, cestu alebo aj železničnú trať a podobne.
- Samostatné sídelné útvary v rámci obcí – patria sem ulice, ktoré sú síce súčasťou obce, ale vytvárajú samostatný kultúrny celok.
- Rozptýlené komunity – Rómovia bývajú rôzne diferencovaní medzi majoritou, čo ale neznamená aj ich integráciu do tejto majoritnej spoločnosti.
- Bývanie v unimobunkách³² – k Rómom sa dostali buď tak, že si ich zaobstarali sami od roľníckych družstiev, alebo od stavebných firiem, v ktorých pracovali. Dnes ich poväčšine dostanú od štátu ako náhradné bývanie v prípade požiarov alebo povodní.
- Bývanie v bytovkách – u Rómov sa objavuje až po 2. svetovej vojne, keď sa začalo s ich integráciou medzi majoritné obyvateľstvo.³³

Čo je však omnoho horšie, je fakt, že i tieto jednoduché príbytky v osadách im dlho nevydržia. Dokážu ich totiž zdemolovať tak, že sa stávajú neobytnými a ostáva ich jedine zbúrať. Aktuálny termín, s ktorým sa stretávame, je: „sa vybývalí“. Okrem ich vlastných obydli sa to vzťahuje aj na náhradné domy a byty, ktoré im už poskytol štát. A prečo to robia? Nerómom sa to zväčša zdá nenormálne, nerozumejú tomu. Zo psychologického hľadiska podľa Říčana ide však o to, že „*Rómovia odmietajú – vedome a snád ešte viac nevedome – gadžovské obydlia jednak preto, že ich nútia meniť svoje zvyky, jednak proto, že sú to práve obydlia gadžovské, teda obydlia nemilovaných pánov. Ich vandalstvo je prejavom horkosti, vzdoru, zúfalstva schopného zničiť nielen svoj majetok, ale i seba samého.*“³⁴

³² Podľa SELICKEJ, D., ref. 6, s. 28, unimobunka – je prenosný jednopriestorový objekt. Má obdĺžnikový tvar s rozmermi zhruba 2,5 x 5 m a plochou strechou. Skoro vždy je postavený na kovovom ráme, prostredníctvom ktorého je stavba jednoducho prenosná v prípade potreby.

³³ Tamže, s. 28.

³⁴ ŘÍČAN, P.: *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Potral, 1998, s. 36.

Možnosti získavania obživy Rómov súviseli s vyššie uvedeným spôsobom života. Usadlí Rómovia sa venovali prevažne tradičným remeslám, ktoré sme už spomínali v predchádzajúcej podkapitole. Okrem toho ešte plietli koše, vyrábali drevené lyžice a korytá. Postupne s dobou a vplyvom majority však tieto remeslá vymizli a rómски občania začali prenikať aj do ostatných povolání, typických pre pôvodné obyvateľstvo. Tí, ktorí kočovali, žili prevažne z muziky a výroby hudobných nástrojov. Pre kočujúce Cigánky bolo oddávna charakteristické veštenie. Po cigánsky „drabarimos“, o ktorom vo svojej knihe „Cikáni“ pojednáva Werner Cohn, sociológ z University of British Columbia, ktorý uskutočnil aj terénny výskum medzi Cigánmi. Podľa nadobudnutých skúseností ďalej píše, že veštenie teda nie je „*vykonávaním nejakej služby pre verejnosť; je to spôsob zarabania, či presnejšie povedané získavania, peňazí od ne- Cigánov.*“³⁵ Z toho nám logicky vyplýva, že vyslovená predpoveď nemala s pravdou nič spoločné. Ojedinele sa však vyskytli Cigánky, ktoré toto umenie veštenia ovládali. Cigánky navzájom si ale neveštili, znamenalo by to pre nich potupu. Veštenie sa realizovalo doma, v tzv. „ofisuriach“ – domy určené iba na to, v zábavných parkoch a tiež v stanoch. Tieto miesta mali patrične uspořobené a okrem sošiek svätých sa tam nachádzali aj rôzne sväté obrázky a knihy, ktorých účelom bolo vzbudiť dôveru u zákazníkov. Veštenie nebolo obmedzené vekom, teda ho vykonávali ako mladé, tak i staré ženy. Rozdiel bol akurát v tom, že mladé veštitice využívali skôr mužských klientov a staršie Cigánky pôsobili ako radkyne.³⁶

V dnešnej dobe však prevažná väčšina rómskej minority žije len zo sociálnych dávok, ktoré im každý mesiac vypláca štát, aby sa mohli postarať o svoje deti. Málo z nich vykonáva ťažkú fyzickú prácu, napr. v lese a niektorí skúsili aj podnikáť, ale zväčša neúspešne.

Odlišnosť minority Rómov od majority môžeme postrehnúť aj pri vnímaní už vyššie spomínaných rodinných vzťahov a zväzkov, ktorým Rómovia prikladajú veľkú vážnosť. Sú pre nich akoby sväté, a tým pádom aj nedotknuteľné. Poskytujú im pocit spolupatričnosti, bezpečia, vzájomnej pomoci atď.

Zo psychológie vieme, že rodina ako taká je základnou bunkou spoločnosti. Spravidla je tvorená dvomi ľuďmi opačného pohlavia, ktorých prvotnou úlohou je zabezpečiť potomstvo. Všeobecne ide o spojenie osôb manželským zväzkom, krvou

³⁵ WERNER, C.: *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 34.

³⁶ Tamže, s. 35-36.

alebo aj adopciou. Rodinu teda zvyčajne tvoria rodičia, deti a niekedy aj starí rodičia. Ide vlastne o prirodzené a zároveň primárne prostredie, do ktorého sa dieťa narodí a kde vznikajú prvé sociálne väzby a putá. Práve od rodiny závisí, ako sa bude dieťa ďalej vyvíjať, aké vlastnosti a hodnoty nadobudne. Vo všeobecnosti teda poznáme osem základných funkcií rodiny.

Zaraďujeme tu:

- **biologicko-reprodukčnú funkciu** – v manželstve sa uspokojujú sexuálne potreby muža i ženy, čo súvisí aj s rozmnožovacím procesmi,
- **socializačnú funkciu** – prispôsobovanie sa podmienkam spoločnosti počas celého života,
- **ochrannú funkciu** – starostlivosť o členov rodiny,
- **emocionálnu alebo citovú funkciu** – má poskytnúť istotu, starostlivosť i citovú stabilitu,
- **ekonomickú funkciu** – obaja rodičia svojou prácou musia zabezpečiť materiálne prostriedky, aby uspokojili potreby svojej rodiny,
- **výchovnú funkciu** – utvára charakterové i citové vlastnosti, zahŕňa aj vzdelávací proces a prípravu na povolanie,
- **rekreačnú funkciu** – má veľký význam z hľadiska odpočinku a regenerácie síl, pomáha prekonávať stres – dovolenky, oddych.³⁷

Rodina v živote Róma bola a vždy bude na prvom mieste. Z toho dôvodu je považovaná za základnú sociálnu jednotku z hľadiska zabezpečenia reprodukcie, výchovy i ochrany dieťaťa.³⁸ Presnejšie môžeme hovoriť o veľkorodine, kedy „*rodinný celok tvorí vo všeobecnosti niekoľko manželských párov viacerých generácií s deťmi. Rodinu tak nemožno chápať ako určitý počet jedincov, ale ako celok, ktorý voči okoliu vystupuje jednotne.*“³⁹ Viditeľných je teda viacero rozdielov medzi rómskou rodinou a rodinou bežného obyvateľstva.

Manželstvá sa mohli uzatvárať najprv len medzi členmi rovnakej skupiny. Zväzky kočovníkov s usadlíkmi boli neprípustné, presne tak isto ako sobáš medzi Cigánom a necigánom. Do manželského stavu vstupovali už pomerne mladí ľudia, okolo 15 – 16 rokov, 18 ročné dievča už bolo totiž staré. Typické bolo aj

³⁷ <http://psychologia.studentske.eu/2008/09/funkcie-rodiny>. (25. 12. 2011)

³⁸ LEGEIOS, J., ref. 1, s. 75.

³⁹ POLIAKOVÁ, T., ref. 4, s. 11.

dohadovanie manželstiev už v detstve, čo samozrejme takto dojednali rodičia. Úradné sobáše sa však uzatvárali len ojedinele. Išlo skôr o tradičný obrad, ktorý viedol vajda. (Napríklad počas obradu sa jedol chlieb so soľou, vajda polial pár vodou alebo vínom atď.) U niektorých spoločenstiev otec nevesty získal aj istú sumu za nevestu a svadobnú hostinu pripravila rodina ženícha alebo on sám. Existovali aj prípady únosu, ak rodičia mladých nesúhlasili, aby spolu žili, snúbenci tak na nejaký čas ušli k inej rodine. Pri návrate späť boli automaticky považovaní za manželov. Mnohokrát tieto rómske manželstva, aj napriek veľkým hostinám či výkupnému, končili rozchodom. Bolo to hlavne z dôvodu už spomínaného nízkeho veku jedincov a vecí s tým súvisiacich. V prípade nevery bola žena kruto potrestaná (bitkou, odrezaním ucha a inými drastickými metódami), čo sa týka muža, nevera je u neho chápaná ako normálny jav. V súčasnosti sa ale zvyšuje počet úradných sobášov a aj zmiešaných manželstiev, buď medzi samotnými rómskymi skupinami, alebo aj medzi Rómami a Nerómami. Ideálne manželstvo je podľa rómskeho etnika také, kde sa narodí deti. Dalo by sa povedať, že mať dieťa znamená aj istú formu záruky, že také spolužitie pretrvá omnoho dlhšie ako také, kde deti nie sú.⁴⁰ Deti pre Rómov pred tým, ale aj v súčasnej dobe znamenajú najväčšie šťastie a bohatstvo. Bez nich rodina nemá zmysel a nedokážu ani žiť v bezdetnom zväzku. Život bez detí je pre nich prázdny, pretože mať veľa potomkov je pre Rómov najväčší dar. Ešte aj dnes nájdeme množstvo rodín s desať a viac deťmi. Nadovšetko ich milujú a dokážu svoje deti brániť v každej situácii veľmi svojským spôsobom.

Od mlada ich vedú k samostatnosti a nezávislosti, čo ale neznamená, že si môžu robiť, čo chcú. Naopak voči svojej rodine či skupine, ktorej sú členmi, musia prejavovať patričnú úctu i poslušnosť. Taktiež musia dodržiavať príkazy, ktoré v danej skupine platia. Chlapci sa učia od otca a iných starších chlapcov, čo a ako majú robiť a dievčatá zase privykajú ženskej robote od svojej matky. Od malička tak pomáhajú svojim rodičom (napr. zbierať železo, robiť nákupy či starať sa o mladších súrodencov). Každý z nich vie, aká je jeho úloha, aj ako to v rámci rodiny a komunity funguje.⁴¹

Rómska rodina mala prevažne patriarchálny ráz, no postavenie muža už nie je také ako kedysi. Ich doménou ostáva už len trestanie žien a detí, lebo inak do výchovy

⁴⁰ BUDILOVÁ, L., JAKOUBEK, M.: *Cikánská rodina a příbuzenství*. Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2007, s. 120-122.

⁴¹ POLIAKOVÁ, T., ref. 4, s. 12-13.

príliš nezasahujú.⁴² Pretože na rozdiel od minulosti, kedy bol hlavou rodiny pracujúci otec a matka sa starala o chod domácnosti, sa tieto úlohy rodičov prelínajú. Je to dôsledok nedostatku primeraných pracovných ponúk na trhu práce, ale aj nízkeho vzdelania Rómov, čím sú obmedzené ich pracovné možnosti.

V rómskych osadách, ale aj mimo nich, žijú marginalizované skupiny ľudí, ktoré by sme mohli rozdeliť takto:

- Najpočetnejšiu skupinu tvoria mnohohodné rodiny, kde nepracuje ani jeden z rodičov. Žijú len zo sociálnych dávok alebo si požičiavajú finančné prostriedky a ich život je celkovo dosť chudobný. Spravidla majú veľmi nízku intelektuálnu úroveň. Vzdelanie ich detí nie je pre nich prioritou, preto aj školská dochádzka detí tejto skupiny je nízka, čo vedie k tomu, že potomkovia budú žiť v budúcnosti život podobný svojim rodičom. Za najdôležitejšie považujú – netrpieť hladom, i keď sa dosť nahladujú, čo ich núti znížiť sa pod hranicu svojej dôstojnosti a žobrať, vyberať z kontajnerov odpadky či kradnúť.
- Druhú skupinu tvoria rodiny, ktorých rodičia sa zapájajú do aktivačných prác, aby si vylepšili finančnú situáciu. Poprípade sú riadne zamestnaní. Žijú so svojimi deťmi skromne, no väčšinou si vedia zadeliť peniaze na celý mesiac. Deti posielajú pravidelne do školy a dbajú o to, aby dosiahli aspoň nižšie odborné vzdelanie či maturitu.
- Ďalšou skupinou sú tzv. novodobí zbohatlíci, ktorí zarábajú na rôznych sezónnych prácach v zahraničí. V osadách si stavajú veľké domy, namiesto chatrčí tak majú bývanie na slušnej úrovni. Pomáhajú si navzájom, snažia sa žiť na vyššej úrovni a zaujímajú sa o širšie príbuzenstvo, s ktorým udržiavajú dobré vzťahy. Ich deti spravidla navštevujú ZŠ pravidelne a dosiahnu aj vyššie vzdelanie.
- Poslednou skupinou sú Rómovia, ktorých hlavným zdrojom finančných prostriedkov je úžera. Bezpráčne sa obohacujú a nemajú zábrany ožobračovať vlastnú minoritnú skupinu obyvateľstva. Ich deti sú dobre materiálne vybavené a už v útlom veku sa u nich prejavujú známky obchodovania s vecami a zneužívania chudobných spolužiakov. Školskú dochádzku majú nepravidelnú, ale ospravedlненú, nakoľko si u lekárov zaplatia ospravedlnenky do školy.

⁴² SELICKÁ, D., ref. 6, s. 25.

V takýchto prípadoch nezmôže nič ani učiteľ, hoci tieto situácie nie sú až také bežné.

Z vyššie uvedeného môžeme teda konštatovať, že tradičná rómska rodina dnes pociťuje krízu. Pomaly sa rozpadá a s ňou sa mení aj jej hodnotový rebríček. Je to spôsobené nielen zmenou kočovného spôsobu života na usadlý, ale aj donucovaním prispôbovať sa čoraz viac majoritnému obyvateľstvu.⁴³ Niektorým sa síce podarilo vyčleniť sa z rómskeho etnika a integrovať sa medzi majoritné obyvateľstvo, no väčšinou to nie je možné a tento stav je sprevádzaný radou negatívnych javov. Patrí sem napr. chudoba, nevyhovujúce podmienky na bývanie, zvýšená kriminalita, nestaranie sa o detí, ktoré potom končia v detských domovoch a rad ďalších aktuálnych problémov.

1.3 Aktuálne problémy rómskej minority

S problémami ako takými sa stretávame v bežnom živote každý deň. Raz sú väčšie, inokedy menšie. Niektoré sú riešiteľné a pre iné konečné riešenia nepoznáme alebo sa dajú dosiahnuť len veľmi ťažko. Do tejto skupiny by sme mohli zaradiť aj aktuálne problémy Rómov na Slovensku. O vymedzení rómskeho problému u nás hovoríme, „*keď vláda SR v roku 1991 prijala uznesením č. 153 Zásady politiky vlády k Rómom, ktoré navrhovali riešenie v tých oblastiach, v ktorých sa pociťoval problém, a to v oblasti etickej, sociálnej, kultúrnej, vzdelanostnej a ekonomického zabezpečenia.*“⁴⁴ Ich situácia sa však za posledné roky výrazne skomplikovala a zdá sa byť neúnosnou v rámci celej populácie.

Extrémna chudoba je charakteristickou črtou tejto minority a brzdou jej akéhokoľvek napredovania. V podstate dnes môžeme hovoriť o sociálnom statuse, ktorým sú takmer všetci rómski občania vyčlenení na okraj spoločnosti. Klimentová teda chudobu definuje „*ako stav, kedy ľudia nemajú a súčasne nie sú schopní získať prostriedky k tomu, aby mohli zaistiť svoju existenciu v konkrétnom sociokultúrnom prostredí. Je to stav, kedy životné podmienky a uspokojovanie životných potrieb nie je zabezpečené dostatočnými príjmami a kedy tieto príjmy nie je možné z objektívnych*

⁴³ SELICKÁ, D., ref. 6, s. 51.

⁴⁴ BALÁŽ, B.: *Rozbor rómskej problematiky a východiska jej riešenia*. In: Riešenie problémov Rómov – v súčasných spoločensko ekonomických podmienkach. Košice: MPSVaR SR, ÚRMaD SR, 1996, s. 23.

*dôvodov zvýšiť a kedy občan nedisponuje ani inými zdrojmi či majetkom, ktorý by mu umožnil získať prostriedky vo výške, ktorá je v spoločnosti uznávaná ako minimálna.*⁴⁵

Na základe tejto definície môžeme konštatovať, že nadmerná chudoba rómskych rodín len prehĺbila množstvo iných problémov tejto minoritnej skupiny. Skoro každý z nich má predsa problém nájsť si zamestnanie, vytvoriť slušné bývanie alebo tiež zabezpečiť pravidelnú stravu.

Z doterajších zistení uvádzame, že hoci Rómovia žijú rozptýlení po celom Slovensku, ich problémy sa veľmi nelíšia. Iba ak v miere únosnosti. Najhoršie je to vo východných regiónoch krajiny, kde miera nezamestnanosti Rómov stále narastá. Najväčšou príčinou je tu nedostatok pracovných príležitostí a problém zamestnať sa má aj majorita. Pre negramotnú alebo nekvalifikovanú pracovnú silu je ponúk ešte menej, čo vo všeobecnosti každého človeka posúva stále na nižšiu a nižšiu životnú úroveň.

Charakteristické je to aj pre marginalizovanú skupinu obyvateľov, ktorá následne očakáva pomoc zo strany majoritného obyvateľstva. Dovtedy pasívne prežívajú, keďže nie sú schopní opäť sa zamestnať a strácajú aj tie pracovné návyky a skúsenosti, ktoré v minulosti ako tak nadobudli. Lepšie sa majú len Rómovia, ktorí vzdelanie nebrali na ľahkú váhu. Tí dnes buď podnikajú, alebo dosiahli kvalifikáciu, ktorá im umožňuje pracovať na prislúchajúcich miestach. Práve do nich majorita vkladá nádej na zmenu ostatných rómskych spoluobčanov.⁴⁶

Tunajší sociálny systém ale núti slabšie sociálne skupiny nepracovať, pretože ak sa aj zamestnajú, prídu o sociálne dávky od štátu a za svoju prácu dostanú spravidla len minimálnu mzdu. Tá je o niečo málo vyššia ako sociálna pomoc, pričom sa im zvýšia náklady na dochádzanie do zamestnania a pod. Načo teda chodiť do práce?

Štát prispieva chudobným rodinám formou dávok bez akejkoľvek protihodnoty. Napríklad odpracovaním hodín v prospech obce, mesta alebo osady, v ktorej žijú. Tí, ktorí sú zapojení do aktivačných prác pri mestských a obecných úradoch, si tak prílepšia k sociálnym dávkam. Avšak aj tu sú obmedzené možnosti. V majoritnej skupine ešte stále pretrvávajú predsudky pri uchádzaní sa Rómov o prácu. *„V súčasnosti sa vyskytujú aj bez ohľadu na kvalitu a spôsob ich života (podľa výskumov je až 85 % Nerómov*

⁴⁵ SELICKÁ, D., VANKOVÁ, K.: *Rómska rodina z aspektu rodinnej sociálnej politiky*. Nitra: FSV a Z UKF, 2009, s. 39.

⁴⁶ Tamže, s. 34.

*negatívne naladených voči tomuto národu).*⁴⁷ Zamestnávateľa im nedôverujú a pri výbere zamestnancov uprednostňujú majoritu. Jednou z príčin, prečo sú Rómovia nezamestnaní, je ich nízke vzdelanie, kvalifikácia, ale aj negramotnosť. Väčšina z nich nemá ukončené ani základné vzdelanie, malá skupinka dokončí učňovské odborné školy, ale sú medzi nimi aj takí, ktorí aj dnes v 21. storočí nevedia čítať a písať. Ešte menej je rómskych občanov, ktorí majú stredoškolské alebo vysokoškolské vzdelanie. Odhadujeme, že dnes je zhruba 70 % rómskej populácie negramotnej. Nezamestnanosť sa aj na základe toho stáva akýmsi ukazovateľom sociálnej situácie obyvateľstva. Od roku 1990 ju možno považovať za ekonomický a taktiež spoločenský problém, ktorý postupne narastá. V roku 1999 sme evidovali už výraznú nezamestnanosť, resp. priemerný mesačný počet nezamestnaných prekročil polmiliónovú hranicu. Z toho bolo približne 80 586 nezamestnaných Rómov žijúcich v segregovaných osídleniach. Dlhodobo, niekedy až celoživotne odkázaných na sociálne dávky od štátu.⁴⁸ Vláda SR sa tento problém spojený s nezamestnanosťou najprv snažila riešiť. Mali k tomu súžiť aj projekty Phare⁴⁹, ktoré na riešenie situácie vyčlenili nie malé finančné prostriedky. Napriek tomu sa tento a ani ďalší projekt nepodarilo zrealizovať. A tak, k jednému, dosť veľkému problému sa len pripájajú ďalšie.

Bývanie Rómov najmä v osadách je teda ďalším vážnym sociálnym problémom. Pochopiteľne platí fakt, že čím je vyššia nezamestnanosť, tým horšie a nekvalitnejšie je bývanie u týchto skupín ľudí.

V minulosti vznikali osady živelne. Len niektoré boli postavené na základe vyčlenenia miesta, ktoré bolo spoločensky akceptované. V mestách boli vyčlenené niektoré ulice konkrétne iba pre Rómov. Minulý režim v snahe vylepšiť sociálne postavenie rómskej komunity investoval dokonca do výstavby celých sídlisk pre túto minoritnú skupinu. Sústreďením Rómov do jednej lokality sa však dosiahol neželateľný efekt tejto pomoci smerom k nim. Prispôbiť sa novým životným podmienkam, zvyknúť si na to, čo doteraz nepoznali, viedlo postupne už k vyššie spomínanej devastácii bytov. Keďže ich existencia sa zakladá na koristníckom

⁴⁷ VAŠEČKA, M.: *Čaćipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: IVO, 2002, s. 585.

⁴⁸ Tamže, s. 574 - 575.

⁴⁹ www.phare.vlada.gov.sk/data/files/505.rtf (1. 2. 2012) Projekt Phare – SR9813.04 Zlepšenie situácie Rómov na Spiši, Špecifický cieľ: – zvýšenie štandardu bývania, zlepšenie kultúrnej a vzdelanostnej úrovne dospelých a detí a zvyšovanie úrovne zamestnanosti (tvorba nových pracovných príležitostí).

charaktere využívania prostredia, je pochopiteľne, že k tomu došlo. „*Je to ich nepripravenosť na tradičný spôsob bývania, ako i z neho vyplývajúci vzťah k obydliu*“, aj preto „*nadbytočné vybavenie bytov sa stávalo ľahkou korisťou priekupníkov, alebo sa objavilo v zberných surovinách. Pre Rómov neexistovali dôvody, ktoré by bránili v zmene vlastníctva týchto predmetov.*“⁵⁰

Akceptovať a prispôbiť sa novým podmienkam dokázalo len malé percento rómskych rodín, čím si celkovo zlepšili kvalitu života. Deti prispôsobených rodín vyrastajúce v takýchto podmienkach sa teda naučili žiť ináč ako ich rovesníci v chudobných chatrčiach. Pravidelne navštevovali školské zariadenia a život celých rodín a aj ďalších generácií sa postupne zmenil k lepšiemu.

Takíto Rómovia sa postupne sami odčleňujú od tých, ktorí ničia svoje bytové jednotky. Nechcú s nimi zdieľať ani spoločné priestory na bývanie, preto sa od nich sťahujú alebo si stavajú domy v blízkosti majority. Momentálny ekonomický stav a bytová politika štátu im však výrazne znemožňuje získať byty pre ich príliš vysokú trhovú cenu a tiež z dôvodu ich nedostatku. S týmto problémom však zápasia aj iní sociálne slabší občania.⁵¹

V posledných rokoch opäť pribúdajú nové rómske osady a staré sa rozrastajú o ďalšie chatrče. Domy v nich vznikajú nelegálne bez akéhokoľvek právneho ošetrenia. Rómovia si totiž snažia zabezpečiť strechu nad hlavou postavením jednoduchých príbytkov v týchto osadách. Pri tom ich však nezaujímajú žiadne predpisy, resp. zákony pre realizáciu výstavby. Aj preto „čierne stavby“ vyrastajú na akomkoľvek pozemku (majetku, často aj nevedno koho) bez vysporiadania vlastníckych vzťahov a stavebných povolení. V týchto prípadoch majú ruky zviazané aj jednotlivé obce, ktoré situáciu nedokážu nijako vyriešiť bez toho, aby sa nevytvoril nekončiaci kolotoč ďalších problémov. Na druhej strane sa objavuje aj neochota príslušných úradov a strach vlastníkov odpredať pozemky práve rómskym spoluobčanom.⁵²

Takto nelegálne vzniknuté útvary na území obce, poprípade segregované osady nemajú možnosť napojiť sa ani na inžinierske siete. Väčšina z príbytkov nevyhovuje ani platným technickým a hygienickým normám. Obytná plocha chatrčí je pre mnohopočetné rodiny nedostatočná. Z toho sa odvíja aj zlý zdravotný stav minority. Šíria sa hlavne epidémie žltacky („V roku 2001 bola pomerne rozsiahla

⁵⁰ SELICKÁ, D., ref. 6, s. 30.

⁵¹ SELICKÁ, D., VANKOVÁ, K., ref. 12, s. 30.

⁵² VAŠEČKA, M., ref. 13, s. 651.

epidémia hepatitídy A vo Vrútkach.)⁵³, svrabu, zavšivavenia a iných infekčných ochorení. Život v takýchto osadách vychováva len ďalších pokračovateľov nedôstojného života ďalších generácií Rómov.

V súvislosti so zlým zdravotným stavom Rómov uvádzame novú problémovú oblasť tejto menšiny. Z nášho pohľadu by však bolo nesprávne tento stav pripisovať len nevhodným bytovým či nehygienickým podmienkam, ktoré sú síce závažnou, no len jednou z jeho príčin. Za ďalšie faktory preto pokladáme nadmernú konzumáciu alkoholických nápojov, fajčenie cigariet, zlé stravovacie návyky či zlú výživu, neschopnosť zakúpiť si potrebné lieky a neskoré vyhľadávanie lekárskej starostlivosti. Tieto majú za následok prudký nárast tzv. „civilizačných ochorení“, t. j. chronických chorôb srdca, pľúc, neurologických či nádorových ochorení.

U chudobného rómskeho obyvateľstva spájame zlú zdravotnú situáciu aj s genetickou predispozíciou na určité ochorenia. To znamená, že Rómovia trpia vrodenými ochoreniami. Medzi najčastejšie patrí kongenitálny glaukóm, fenylylketonúria, kongenitálna hypotyreóza a kraniostenóza.⁵⁴ Ide o veľmi ťažké ochorenia, postihujúce prevažne rómske obyvateľstvo. Pri ich oneskorenom diagnostikovaní alebo neliečení spôsobujú trvalú invaliditu alebo smrť. Pomerne rozšírená je u Rómov aj mentálna retardácia. Zväčša je dôsledkom nízkeho veku rómskych rodičiek, predčasne narodených detí alebo detí, ktoré po narodení žili v extrémne hygienicky nevyhovujúcom prostredí. Napríklad podľa výskumu v okrese Banská Bystrica sa mentálne postihnutie u 6 – 14 ročných rómskych detí vyskytuje v 22 %, kým u nerómskych detí ide len o necelé 1 %. Na základe tejto a tiež ďalších skutočností sú potom mentálne zaostalé rómske deti spravidla zaradované do špeciálnych základných škôl. Nie vždy je to však nevyhnutné, no kvôli chybám,

⁵³ VAŠEČKA, M., ref. 13, s. 662.

⁵⁴ Tamže, s. 667, 668. **Kongenitálny glaukóm** (KG) – postihuje prevažne rómske obyvateľstvo, ide o vážnu vývojovú anomáliu očí spôsobujúcu oslepnutie detí na základe zvýšenia vnútroočného tlaku. U rómskej populácie má veľmi ťažký klinický priebeh, počas ktorého oslepe približne 75 % detí.

Fenylylketonúria – je vrodená porucha metabolizmu, vyskytujúca sa najmä u Rómov, pri ktorej sa hromadí fenylylalanín v telesných tekutinách. Prejavom sú potom kŕče, hyperaktivita alebo ťažká mentálna retardácia.

Kongenitálna hypotyreóza (KH) – vrodený nedostatok hormónov štítnej žľazy, postihuje centrálnu nervovú sústavu a kosť, čím sa vyskytujú ťažká retardácia psychického vývinu.

Kraniostenóza – vrodená deformácia lebky.

ktoré s týmto procesom súvisia, sa v SZŠ nachádzajú aj deti, ktoré tam v skutočnosti nepatria.⁵⁵

Jedným z hlavných problémov rómskeho etnika je aj stravovanie. Stravovacie návyky u rómskej komunity sú spravidla na veľmi nízkej úrovni. *„Šťastí je to výsledok tradičného prístupu k životu, vo veľkej miere však aj výsledok zlých sociálno-ekonomických podmienok. Tradičná rómska kuchyňa preferuje mastné jedlá, mäso horšej kvality, múčne jedlá ...“*⁵⁶

Trochu zvýhodnení sú tí, ktorí sú zamestnaní a majú zabezpečený pravidelný mesačný príjem. Žijú veľmi skromne, ale dokážu pravidelnú, i keď chudobnú stravu zabezpečiť aj pre svoju rodinu. Ak sú aj napriek tomu v hmotnej núdzi, majú postarané aspoň o kvalitné obedy pre deti v školských jedálňach.

Oveľa horšie, je na tom skupina nezamestnaných Rómov, odkázaných len na sociálne dávky. Väčšina z nich existuje tak, že v čase vyplácania dávok nakúpia lacné potraviny, ktoré im vydržia iba niekoľko dní. Časť peňazí minú na alkohol, hazardné hry a sem tam doprajú svojim deťom malú sladkosť. Ďalšie dni potom žijú pod hranicou chudoby a musia si požičať aj na základné potraviny. Často vyberajú aj odpadky z kontajnerov a priamo odtiaľ ich aj konzumujú. Riskujú tým rôzne infekčné a kožné ochorenia, ktorými neraz trpia celé rodiny. Zvykli si na takýto spôsob života a dá sa povedať, že žijú len pre tých pár šťastných dní v mesiaci. Ostané týždne len prežívajú. Viditeľné zlepšenie situácie nastalo po zavedení bezplatných obedov v školských jedálňach, čo sa odrazilo aj na pravidelnej školskej dochádzke niektorých rómskych detí. Ani tu sa ale nezaobídeme bez väčších, či menších problémov. Rómske deti totiž nevedia stolovať, nedodržiavajú hygienické návyky pred ani počas obedovania a v mnohých prípadoch sa stretávame aj s odmietaním niektorých druhov jedál či polievok, keďže ich vôbec nepoznajú.⁵⁷

Medzi aktuálne problémy rómskej minority na Slovensku rozhodne patrí aj kriminalita a drogová závislosť. Obe súvisia, resp. vyplývajú zo zlého ako sociálneho, tak ekonomického postavenia týchto ľudí, ktorí potom klesajú na samé dno svojho i spoločenského života. Ich správanie je označované za asociálne a oni sú považovaní za

⁵⁵ VAŠEČKA, M., ref. 13, s. 669.

⁵⁶ <http://www.shr.sk/pages/casopishumanita/archiv/humanitaplus/P200605.pdf> (3. 2. 2012)

⁵⁷ <http://www.shr.sk/pages/casopishumanita/archiv/humanitaplus/P200605.pdf> (3. 2. 2012)

asociálov. Samozrejme sa to nevzťahuje na všetkých Rómov a teda ich nemožno „hádzat“ ani do jedného vreca.

Kriminalitu vo veľkej miere ovplyvňuje veľmi slabá vzdelanostná úroveň, neznalosť zákonov a mnohé iné faktory. Najviac viditeľná je v dedinských separovaných osadách alebo v mestských getách. Chudobní Rómovia bez práce a peňazí sa snažia nejako prežiť, a tak sa najčastejšie uchýľujú ku krádežiam. Píše sa o tom aj v článku, ktorý nesie názov: „*Rómovia zanechali na zemiačiskách stopy, ako divá zver.*“⁵⁸ Čoraz častejšie dospelí Rómovia posielajú kradnúť svoje deti, aby tak unikli právnej zodpovednosti. Toto počínanie však niekedy vedie ešte k väčším zločinom, ktoré sa končia až tragicky, napríklad, keď sa roku 2002 pri úteku z krádeže utopilo nepľnoleté rómske dievčatko.⁵⁹

Hoci pobyt Rómov vo väzení ich správanie nezlepšuje, naopak poškodzujú sa vzťahy či už v rodinách týchto väzňov alebo aj smerom k majorite, pre rómsku minoritu to nie je nič hrozné. Väznenie totiž považujú za normálne, vzhľadom k ich dávnej minulosti, kedy sa zlodejstvo chápalo ako jedno z riadnych remesiel a nie za trestuhodný čin.⁶⁰ Závažným problémom u rómskej skupiny je aj rozšírené používanie omamných látok. Svoju biednu a mnohokrát bezvýhodiskovú situáciu riešia používaním alkoholických nápojov, tvrdých drog alebo prchavých látok, ktoré im slúžia k nafetovaniu sa. Čoraz viac sa znižuje veková hranica jedincov konzumujúcich tieto látky. Hovorí o tom aj primátorka mestá Krompách Iveta Rušinová, keď o takomto prípade informovali aj médiá: „*Osobne som zažila, že išlo malé dievčatko v kočiarike a pod nosom malo sáčok s riedidlom. Fetovala matka aj dievčatko.*“⁶¹ V roku 2002 sa pre potreby Úradu vlády SR uskutočnil aj monitoring v niekoľkých rómskych komunitách zameraný na alkoholizmus a fetovanie. Išlo o osady v Trebišove, Sečovciach, Sabinove, Červenici, Svinej, Jarovniciach a Hermanovciach. Cieľom bolo popísať aktuálny stav užívania drog, spôsoby ich používania, dĺžku ich konzumácie atď. a tiež zistiť príčiny ich používania. Netreba zabúdať, že každá z týchto uvedených osád je špecifická a teda aj podmienky pre život v nej sú rozdielne. Z toho vyplýva, že aj závery z monitorovania boli odlišné. Napríklad Rómovia z osady v Červenici nikdy nefetovali ani nefetujú, alkohol a cigarety užívajú len dospelí jedinci. V Sečovciach naopak toluén fetuje asi ¾

⁵⁸<http://korzar.sme.sk/c/4688819/romovia-zanechali-na-zemiaciskach-stopy-ako-diva-zver.html> (3.2.2012)

⁵⁹ VAŠEČKA, M., ref. 13, s. 611.

⁶⁰ POLIAKOVÁ, T., ref. 4, s. 46.

⁶¹ <http://tvnoviny.sk/spravy/regiony/v-krompachoch-fetuju-aj-male-deti.html> (3. 2. 2012)

osady bez ohľadu na vek. Ako príčinu, prečo to robia, uvádzajú, že vtedy zabúdajú na hlad a nepriaznivé podmienky, v akých žijú. Podobné je to aj v obci Svinia, kde sa toluén predáva aj deťom. V Jarovniciach a Hermanovciach sú alkohol a cigarety bežnou súčasťou života. Žijú tam však aj abstinenti. Toluénistov je v týchto osadách len zopár, no dôvody na užívanie týchto látok sú tu rovnaké.⁶²

O existenčných problémoch v spojitosti s rómskou minoritou by sa dalo písať ešte veľmi veľa. Ako sme vyššie uviedli, skoro všetky súvisia a odvíjajú sa od nízkej gramotnosti a nevzdelanosti rómskeho etnika. Problém výchovy a vzdelávania je teda najväčším a v súčasnosti aj najviac diskutovaným v súvislosti so začlenením Rómov do spoločnosti a práve tento problém edukácie a vzdelávania diplomová práca rozoberá vo väčšej miere.

1.4 Výchova a vzdelávanie – najväčší problém Rómov

Správna výchova a vzdelanie je najlepšou investíciou do budúcnosti človeka. Mať plnohodnotný a kvalitný život rovná sa mať dobrú výchovu a vzdelanie.

Rómovia si zvyčajne vzdelávanie nevážia a považujú ho za zbytočné a ťažké. Rómski rodičia teda nebazirujú na tom, aby ich deti navštevovali školské zariadenie pravidelne a dieťa tak nepocit'uje žiadnu potrebu po vzdelaní. Škola pre nich znamená skôr negatívum, strach z nepoznaného, resp. cudzieho.⁶³ Nikdy totiž nemali svoj zaužívaný a stály systém učenia sa. Informácie a nové poznatky si odovzdávali len ústne, z generácie na generáciu. Výchova sa realizovala zväčša v rámci rodiny, napodobňovaním jej starších členov. Chlapci sa učili remeslám podľa otca, dievčatá zas pomáhali matke a starali sa aj o mladších súrodencov. Vzdelávaniu sa v škole veľký význam neprikladali „*a už vôbec nedávalo záruku na šťastný život.*“⁶⁴ A podľa všetkého, je tomu tak dodnes.

Svedčí o tom aj fakt, že predškolské zariadenia deti z rómskych rodín nenavštevujú, resp. navštevujú len vo veľmi malom počte. V 90-tych rokoch to bolo len

⁶² VAVRINČÍKOVÁ, L.: *Drogy a sociálne postavenie Rómov*. In: *Rómske etnikum – jeho špecifiká a vzdelanie*. Zborník z pracovného seminára v Tatranskej Lomnici 21. – 23. 4. 2004. Banská Bystrica: PF UMB, 2004, s. 160-165.

⁶³ PORTÍK, M. a NOVOTNÁ, E.: *Príprava učiteľa na edukáciu sociálne znevýhodnených žiakov*. Prešov: UNIPO PF, 2007, s. 102.

⁶⁴ VAŠEČKA, M., ref. 13, s. 680.

okolo 0,7 % detí. V školskom roku 2000/2001 sa počet trochu zvýšil. Evidujeme približne 3,41 % rómskych detí v MŠ, čo však z celkového počtu 154 232 detí predstavuje tiež len malú časť – asi 4 391 rómskych detí, s čím neskôr súvisia vážne problémy školopovinných Rómov. Absolvovanie predškolskej výchovy totiž predstavuje najdôležitejší aspekt školskej úspešnosti.⁶⁵

Problém sa objavuje hlavne v tom, že rómski rodičia, ako sme uviedli vyššie, vzdelanie nepovažujú za nevyhnutnú prioritu pre svoje deti. Nedbajú na to, či ich dieťa ráno pôjde, alebo nepôjde do školy. Rómske deti tak od útleho detstva vyrastajú vonku v osade či getách, kde sa pohybujú a učia od starších. Behajú, skáču, šplhajú sa po stromoch, zbierajú lesné plody alebo aj chystajú drevo do pece – bez dozoru rodičov, bez ich upozorňovania. Majú neobmedzený pohyb v prírode. Ich rodičia sa nanajvýš postarajú o stravu a o to, aby večer boli ratolesti doma, ale ináč sa deti „vychováajú“ viac menej samé. S tým úzko súvisí aj problém neschopnosti rodičov pomôcť svojim deťom pri školskej príprave. Mnohí z rodičov sú negramotní alebo vedomosti, ktoré získali kedysi dávno v škole, nepoužívajú, a tak ich zabudli.⁶⁶

Závažným problémom je aj fakt, že existujúci školský systém je v zmysle výchovy a vzdelávania orientovaný skôr na bezproblémových žiakov a na ich bezkonfliktné pôsobenie v škole. Na základe toho potom konštatujeme, že deti mimo týchto kvalít sú daným systémom obmedzované a nie je im teda umožnené získať primerané vzdelanie. Dotýka sa to hlavne rómskych detí, ale aj časti Nerómov. O ďalších problémoch výchovno-vzdelávacieho procesu hovoríme v spojitosti s dochádzkou, adaptáciou na školské prostredie (učitelia, žiaci) alebo aj na jazykové prekážky. Práve kvôli tomu boli zriadené špeciálne alebo tzv. nulté ročníky, zamerané na prípravu pred nástupom do prvého ročníka.⁶⁷

Dieťa, ktoré k 1. septembru dosiahlo vek 6 rokov, ale nedosiahlo školskú zrelosť, je po psychologickom vyšetrení so súhlasom rodičov zaradené do nultého

⁶⁵ ŠLOSÁR, D.: *Problematika vzdelávania a vzdelanosti v rómskej komunite*. In: Multimediálny rozmer edukácie a sociálnej práce v rómskych komunitách. Vedecké štúdie vydané v rámci projektu APVV-20-049105 Akademická a praktická inteligencia slovenskej populácie rómskych detí. Nitra: FSV a Z UKF, 2009, s. 224.

⁶⁶ SAMKO, E.: *Charakteristika rómskeho obyvateľstva v okrese Spišská Nová Ves*. In: *Rómovia včera, dnes a zajtra. Zborník z konferencie Spišská Nová Ves 1999*. Nitra: KRK PF UKF, 2000, s. 52.

⁶⁷ Tamže, s. 52.

ročníka ZŠ. Také dieťa výrazne zaostáva vo vývine v rôznych oblastiach.⁶⁸ Najväčším problémom je už spomínaná jazyková bariéra. Deti žijúce v osadách sa totiž dorozumievajú rómskym jazykom. Učiteľ preto v nultom ročníku vyučuje v podstate bilingválne. Slovenský jazyk je pre nich cudzím jazykom a je len na pedagógovi, aké metódy a formy práce použije na rozvoj komunikačných schopností žiakov. Je však nesprávne a neoprávnené, ak učiteľ žiada o preloženie žiaka do špeciálnej školy iba na základe jazykovej prekážky, ktorú sa ani nepokúsil odstrániť.

Ďalšie nedostatky sú na úrovni grafického prejavu. Takmer každý rómsky žiak má nesprávny úchop písacích potrieb. Dôvod je jednoduchý. Mnohí z nich totiž ceruzku či pero do začatia povinnej školskej dochádzky v ruke nedržali. Zručnosti, čo sa kreslenia týka majú potom na úrovni asi dvojročných detí. Nedostatočne vyvinutá jemná motorika sa prejavuje aj pri iných praktických činnostiach. Okrem toho že nevedia používať písacie potreby, tak nevedia narábať ani s nožnicami, štetcom, lepidlom a problém majú aj s obyčajným trhaním papiera na malé kúsky.⁶⁹

Na základe preštudovanej literatúry k danej problematike a vlastných skúsenosti konštatujeme, že deti zo sociálne znevýhodneného prostredia majú výrazné nedostatky aj v matematických predstavách. Iba málokteré dieťa vie napočítať do päť, avšak má to len mechanicky naučené, čiže vôbec nerozumie, čo znamenajú slová jeden, dva alebo tri. Nevedia pomenovať farby, nedokážu povedať počet svojich súrodencov, často nesprávne vyslovujú svoje meno. Hygiena u rómskych detí na začiatku školského roka úplne absentuje. Nevedia používať mydlo, toaletný papier, nepoznajú vreckovku. Osobná hygiena je úplne slabá alebo aj žiadna.

Ďalším z nášho pohľadu závažným problémom je výdrž a pozornosť detí. Mnohé sú príliš neposedné, hyperaktívne, hlučné a svoje ciele chcú dosiahnuť krikom. Majú nesústredenú pozornosť, nakoľko sa to od nich nikdy nevyžadovalo. V osadách žijú voľne, robia si, čo samé uznajú za zábavné, jedia, kedy majú hlad, neexistuje pre nich žiadny pravidelný režim. Z toho dôvodu je práca pedagóga v špeciálnom ročníku psychicky náročná, keďže počas jednej vyučovacej hodiny musí striedať rôzne činnosti, aby žiakov zaujal. Strieda sa nácvik písania so spevom, tanec, práca s plastelínou, slovné hry, telesné cvičenie, kreslenie a množstvo ďalších aktivít. Z nášho doterajšieho

⁶⁸ HRICOVÁ, I.: *Práca učiteľa v nultom ročníku*. In: Zvyšovanie úrovne socializácie rómskej komunity prostredníctvom vzdelávania. Zborník príspevkov z pracovného seminára – Tatranská Lomnica 9. – 11. 4. 2003. Banská Bystrica: PF UMB, 2004, s. 81.

⁶⁹ PORTÍK, M., NOVOTNÁ, E., ref. 14, s. 106.

pozorovania usudzujeme, že učiteľ by mal byť tolerantný, empatický, kreatívny, vedieť pohotovo reagovať na momentálny fyzický a psychický stav žiakov. Predovšetkým si však musí pripravovať pomôcky na vyučovanie, to znamená, že nemôže učiť žiakov podľa centrálného plánu. Svoj vlastný plán preto prispôsobuje už spomínaným problémom detí. Pedagóg ale musí prihliadať aj na únavu detí, ktoré danú činnosť vydržia robiť približne 10 minút.

Nie všetky deti po skončení nultého ročníka však dosiahnu takú všestrannú úroveň, ktorá ich oprávňuje nastúpiť do prvého ročníka tak, aby sa ich schopnosti, zručnosti a návyky aspoň priblížili k spolužiakom majoritnej skupiny. Takéto deti opakovane absolvujú odborné vyšetrenia a na základe posúdenia psychológa sú navrhnuté triednym učiteľom na preradenie do ŠZŠ. To si opäť vyžaduje súhlas rodičov. Ostatní žiaci však po absolvovaní prípravnej triedy dosahujú v prvom ročníku dobré výsledky.

V ďalších ročníkoch s pribúdaním predmetov a rozsahom učiva sa opäť zaznamenáva pokles v osvojovaní si učiva. Chýba záujem rodičov o výsledky svojich detí v škole. Žiaci častejšie opakujú ročník a školskú dochádzku končia v šiestom, siedmom ročníku. V lepších prípadoch v ôsmom ročníku. Na druhom stupni ZŠ sa totiž individuálny prístup k deťom z menej podnetného prostredia využíva menej, vzhľadom k vysokému počtu žiakov v triede, náročnosti a rozsahu učiva.⁷⁰

Integrovaní žiaci so stálymi poruchami diagnostikovanými odborníkom pracujú podľa individuálneho vyučovacieho plánu. S nastupujúcim pubertálnym obdobím u detí rómskej menšiny sa výrazne menia ich záujmy a príprava na vyučovanie je podľa nás zanedbávaná viac ako v predchádzajúcom vekovom období. Vzorom sú pre nich prevažne rodičia. Práve od nich závisí ďalšie smerovanie mladého Róma aj čo sa týka oblasti vzdelávania. Vo väčšine prípadov, ale nie je ich hlavným cieľom dosiahnuť odborné vzdelanie, viac sa orientujú na nadväzovanie nových známostí. Časté sú prípady predčasných otehotnení. Pred hranicou dospelosti tak žijú v nemanželských zväzkoch a narodenie dieťaťa vnímajú ako skutočnosť, ktorá im na určité časové obdobie zabezpečí príjem od štátu.

⁷⁰ VAŠEČKA, M., ref. 13., s. 714

2 RÓMSKI ŽIACI VO VÝCHOVNO-VZDELÁVACOM PROCESE

Základným pedagogickým pojmom je práve pojem *výchova*. Či už máme na mysli pedagogickú prax, alebo samotnú teóriu pedagogiky. V súčasnosti ide o najzložitejší proces, ktorý sa v ľudskej spoločnosti odohráva. Výchova vznikla a vyvíjala sa spolu s človekom. Môžeme teda hovoriť o jej historicko-spoločenskom aspekte, ktorý sa mení podľa jednotlivých ekonomických, sociálnych alebo aj kultúrnych podmienok v tej ktorej spoločnosti. Každý jedinec teda koná a myslí v rámci toho, čo mu spoločnosť, v ktorej žije, umožňuje. Z hľadiska toho je výchova charakteristická iba pre činnosť ľudí a nie je možná u zvierat. Jej úlohou je rozvoj osobnosti a utvárania jej vzťahu k vonkajšiemu svetu. Prostredníctvom výchovy sa má človek naučiť využívať prostredie v prospech seba i ostatných ľudí. Následne na to dochádza k jeho poľudšťovaniu a tiež k humanizácii celej spoločnosti. Čím vyspelejšia je spoločnosť, tým je aj výchova náročnejšia. Z toho dôvodu sú potrebné také inštitúcie, ktoré výchovu zabezpečujú na profesionálnej úrovni.⁷¹

Podľa B. Blížkovského je výchova *„optimalizáciou človeka a jeho sveta, uceleného, uvedomelého, aktívneho a tvorivého vzťahu človeka /ľudí/ ku svetu, t. j. k prírode, spoločnosti a k sebe samému.“*⁷²

Kačáni zase výchovu chápe ako *„špeciálne organizovaný a usmerňovaný proces cieľavedomého pôsobenia a vnútorného vývinu subjektu, ktorý sa realizuje v intenciách spoločenských záujmov a potrieb.“*⁷³

Ako sme uviedli vyššie, výchova má smerovať k rozvoju osobnosti, čo však neznamená, že ide len o usmerňovanie správania alebo konania. Jej úlohou je tiež zdokonaľovať rozumovú, citovú, charakterovú, názorovú a ďalšie stránky života človeka. Samozrejme ide aj o rozvoj schopností, zručností a návykov každého z nás. Preto hovoríme aj o určitých cieľoch výchovy, ktoré súvisia s potrebami jedinca. Rómska rodina však vzniká veľmi skoro. To znamená, že rómske dievčatá a chlapci sú často nedospelí, keď sa im narodí prvé dieťa, resp. keď uzavrú manželstvo. Takáto mladá rodina potom nie je pripravená správne vychovávať svoje deti. Nedokážu vhodné

⁷¹ KOMINAREC, I. et al.: *Základy pedagogiky. Vybrané pedagogické problémy*. Prešov: UNIPO FHPV, 2005, s. 22.

⁷² Tamže, s. 23.

⁷³ Tamže, s. 24.

komunikovať, poskytnúť podporu, zabezpečiť základné potreby. Konajú živelne nie na základe uváženia či rozmyslu, čím nevedomky bránia napredovaniu ich intelektuálnych i praktických daností. M. Vágnerová konštatuje: „*Pomerne voľná, nedirektívna výchova, dostatok voľného času a minimum povinností vedie k tomu, že sa rómske deti nenaučia rešpektovať bežné normy majoritnej spoločnosti a v škole, či neskôr v zamestnaní, sa ich správanie môže javiť ako poruchové.*“⁷⁴ Má to súvis aj s tým, že rómske dieťa rodičia nevedú k zodpovednosti ani za seba, ani za svoj život. Tým sa vytráca aj samostatnosť, keďže konanie a rozhodovanie sa deje spoločne, v rámci rodiny, resp. je súčasťou celej komunity. V takejto situácii sú výchova a vzdelanie vôbec zložité procesy. Ešte komplikovanejšie sa realizujú u rómskych žiakov a mládeže.

Čo sa týka vzdelávania, je to základná pedagogická kategória a spolu s výchovou sa podieľa na celkovom formovaní človeka. Ide však o odlišné prvky, ktoré dané procesy vo svojich postupoch uplatňujú, no vzájomne sa prelínajú a dopĺňajú pri každom rozvoji jednotlivca. Pod pojmom vzdelávanie teda rozumieme „*proces uvedomelého a cieľavedomého sprostredkovania a aktívneho osvojovania poznatkov a skúseností najrôznejšieho obsahu človekom i utváranie celkového postoja človeka k svetu a k životu, proces dosahovania vzdelania.*“⁷⁵ Cieľom vzdelávania podobne ako pri výchove je rozvoj osobnosti jednotlivca, avšak prostredníctvom vopred stanovených učebných plánov a postupov. Výsledkom tohto procesu je teda vzdelanie ako „*systém vedomostí, zručností, návykov, postojov, názorov a presvedčenia človeka a určitú úroveň rozvoja jeho schopností, potrieb, motívov a záujmov dosiahnutých výchovnovzdelávacím procesom.*“⁷⁶ Vzdelávanie teda môžeme chápať aj ako podmienku napredovania každej spoločnosti a je tiež dôležitou potrebou individuálneho rastu existencie každého človeka, pripravujúceho sa na samostatný život a na začlenenie sa do plnohodnotnej spoločnosti.

„*Výchova a vzdelanie nie sú súkromnou vecou, je to vec verejná! ... a treba ju akceptovať.*“⁷⁷ Ešte viac to platí pre Rómov, lebo pre väčšinu z nich je vzdelanie nepodstatné a vo veľkej miere tak aj dosť podceňované. Neuvedomujú si, že výchova

⁷⁴ SELICKÁ, D., VANKOVÁ, K., ref. 12, s. 63.

⁷⁵ Tamže s. 36.

⁷⁶ Tamže, s. 35.

⁷⁷ GODLA, F.: *Špecifická výchovy a vzdelávania rómskych žiakov v kontinuite s rodinným a sociálnym zázemím a možnosti ich prekonávania v súčasných spoločensko-ekonomických podmienkach*. In: *Riešenie problémov Rómov – v súčasných spoločensko ekonomických podmienkach*. Košice: MPSVaR SR, ÚRMaD SR, 1996, s. 38.

a vzdelanie je skutočne ich jedinou cestou, ako sa dostať nielen z materiálneho, ale aj z osobnostného nedostatku. Aj preto u veľkej časti rómskej mládeže končí vzdelávanie ukončením povinnej školskej dochádzky, hoci prvé pokusy o vzdelávanie rómskeho etnika poznáme už z čias Márie Terézie a Jozefa II. Vzhľadom k ich kočovnému spôsobu života však tieto snahy neboli dost' efektívne.

Je preto nevyhnutné, aby Rómovia pochopili dôležitosť navštevovania školských zariadení a ich výchovnú funkciu. Deti rómskej minority teda musia nadobudnúť v prvom rade presvedčenie, že vzdelanie a usilovnosť sú pre nich užitočné a potrebné, inak neobstojí žiadny vzdelávací systém, hoci by bol akokoľvek prepracovaný.⁷⁸ K tomuto uvedomeniu žiakov by rozhodne mali prispieť samotné školy, ktoré títo žiaci navštevujú. Pochopiteľne tým myslíme aj učiteľov, v nich pôsobiacich. Práve oni totiž najlepšie poznajú svojich zverencov, ktorých je potrebné motivovať. Nie menej *„dôležitá je aj pomoc vládnych orgánov pri skutočnom riešení daného problému, zvlášť rezortných ministerstiev – ministerstva školstva, ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny i ďalších.“*⁷⁹

Aj z toho dôvodu sa do školského systému od roku 1991 začali zavádzať nové nástroje a prístupy vzdelávania rómskych detí. Vytvorilo sa viacero aktivít a programov, ktoré mali zvýšiť vzdelanostnú úroveň rómskeho etnika a prispieť tak k celkovému skvalitneniu vzdelávania. Ich úlohou bolo tiež zabezpečiť nenáročný prístup znevýhodnených komunit k možnostiam vzdelávania sa. K spomínaným nástrojom, ktoré mali za cieľ zlepšiť školskú úspešnosť, patria aj:

- ❖ **dotácie na stravu a školské pomôcky** – veľmi úspešný a efektívny nástroj, vďaka ktorému sa zlepšila nielen školská dochádzka Rómov, ale celkovo ich školské výsledky, pretože tieto deti sa dokážu viac koncentrovať.
- ❖ **motivačné príspevky pre žiakov základných škôl** – opatrenie pre žiakov, ktorých rodičia poberajú príspevok v hmotnej núdzi. Podmienkou pre tento druh štipendia je, aby žiak neopakoval ročník a nezhoršil si prospech. Finančná odmena má tak motivovať okrem žiakov aj samotných rodičov, aby sa viac zaujímali o výsledky svojich detí v škole.

⁷⁸ BALÁŽ, B., ref.11, s. 28.

⁷⁹ GODLA, F., ref. 11, s. 38.

❖ *asistenti učiteľov* – profesia existujúca už niekoľko rokov, ktorá je financovaná zo štátneho rozpočtu. Asistent pracuje pod vedením učiteľa, teda podľa jeho pokynov priamo v triede, či už na ZŠ, alebo v MŠ. Venuje sa deťom, ktoré majú poruchy učenia, správania, organizuje voľný čas, robí dozor cez prestávky atď. Do jeho kompetencií však spadá aj komunikácia s rodinou a celou komunitou, kde vo väčšine prípadov ale vzniká viacero problémov ako zo strany Rómov, tak aj zo strany asistentov.⁸⁰

Ani tieto a ďalšie podobné postupy však nepomohli k výraznému zvýšeniu vzdelanostnej úrovne rómskej minority. Jednou z príčin, prečo je to tak, je aj fakt, že školské zariadenia majority ponúkajú možnosti vzdelávania, ktoré nie sú adekvátne (vlastné) pre rómsky život. Nezodpovedajú ich kultúre, zvykom, tradíciám, ani ich mysleniu a ďalším prvkom romipenu.⁸¹ Rómske obyvateľstvo tak stále patrí k najmenej vzdelaným sociálnym skupinám, aj keď v rámci sveta by sme slovenských Rómov mohli považovať za najvzdelanejších. Vyplýva to aj z prieskumov, kde vysokoškolský vzdelaná časť z nich sa nepriznáva k rómskemu pôvodu a začleňuje sa k majorite.⁸² Vzdelanie v takýchto rómskych rodinách je vysokou prioritou i potrebou a zároveň prostriedkom pre lepší a aktívnejší život.

Alarmujúce je však vysoké percento mladších negramotných Rómov vo veku 19 – 29 rokov. Ide prevažne o rómske ženy, čo má výrazný vplyv na neschopnosť získať akékoľvek odborné vzdelanie a neskôr i zamestnanie.⁸³

I naďalej sa stretávame s nepravidelnou školskou dochádzkou rómskych detí do ZŠ, či s celkovou nepripravenosťou na zvládnutie vzdelávania, keďže väčšina týchto detí nenavštevuje MŠ. Škola však nie je jediný činiteľ v procese výchovy a vzdelávania rómskych detí. Najdôležitejší je zodpovedný prístup osôb z prostredia, odkiaľ samotní žiaci pochádzajú. Je preto nevyhnutné, aby si rodina žiaka utvorila vzťah ku školskému zariadeniu i k vzdelávaciemu systému vôbec. Okrem záujmu o samotné dieťa by rodičia mali navštevovať aj rodičovské združenia a zapájať sa aj do ďalších aktivít školy. Tu taktiež narážame na nedostatočnú informovanosť rómskeho etnika, ktorá úzko súvisí

⁸⁰ ŠLOSÁR, D., ref. 15, s. 227-228.

⁸¹ Podľa SELICKEJ, D., VANKOVEJ, K., ref. 12, s. 66. **Romipen** – nepísaný rómsky zákon, ktorý utvára rómsku identitu, tiež súbor hodnôt, ktoré sú teoreticky všeobecné a vlastné všetkým Rómom. Ide o tzv. čačipen, čo značí pravdu, spravodlivosť alebo aj právo.

⁸² POLÁKOVÁ, E.: *Vzdelanie Rómov v SR*. In: *Rómovia včera, dnes a zajtra. Zborník z konferencie Spišská Nová Ves 1999*. Nitra: KRK PF UKF, 2000, s. ref. 16, s. 68.

⁸³ *Vzdelanie: spoločný projekt. Kľúčové otázky a stratégie pre integráciu rómskej mládeže do vzdelávania*. Madrid: Fundación Secretariado Gitano, 2003, s. 5.

s vyššie spomínanou negramotnosťou alebo jazykovou bariérou. Z tohto dôvodu dochádza k nedostatočnému rozvoju a šíreniu poznatkov u tejto populácie. Sledujeme to pri nezaujme, resp. neposkytovaní potrebnej pomoci pri plnení si školských povinností rodičov svojim deťom.

Ideálom rómskej komunity totiž nie je „*všestranné vzdelaný Róm uplatňujúci sa v ktorejkoľvek sfére politického, spoločenského či hospodárskeho života, ale šikovný prirodzene inteligentný Róm, ktorého úspešnosť sa meria predovšetkým jeho solventnosťou. Je to Róm šikovný, ktorý vie väčšími či menšími podvodmi voči majorite získať svoj prospech – nie je to však na prvom mieste Róm vzdelaný.*“⁸⁴ Získať primeranú výchovu a potrebné vzdelanie by však pre Rómov znamenalo vyriešiť mnoho závažných otázok v ich živote. Zmenil by sa tým aj hodnotový rebríček v jednotlivých rómskych rodinách i celých skupinách, ktorý by umožnil zvládnuť nielen ekonomické či spoločenské, ale aj sociálne a iné problémy.

2.1 Špecifiká rómskych žiakov

Každý človek už od svojho narodenia žije v istej skupine ľudí. Od tejto spoločnosti preberá spôsob života, jazyk i hodnotový systém, pričom každé spoločenstvo ľudí má svoje typické znaky, ktorými sa odlišuje od iných skupín, či už ide o rodové, etnické, jazykové a mnohé iné špecifiká.

Rómska menšina sa od majoritného obyvateľstva na prvý pohľad odlišuje svojim výzorom – tmavším sfarbením pokožky, tmavými vlasmi a očami. Odlišnosti rómskej menšiny od majority potom vnímame aj v ďalších oblastiach. V súčasnosti ich život ale znamená problém z hľadiska sociálnokultúrnej a etnickej odlišnosti. Rómovia totiž z dôvodu ich predchádzajúceho kočovného života nikdy nemali vzťah k pôde, pretože im žiadne územie nepatrilo. Nesnažili sa preto o zveľadovanie majetku a nenadobudli ani vzťah k stabilnej ekonomickej aktivite na rozdiel od majority, pre ktorú bola pôda už v minulosti zdrojom obživy.

Spôsob bývania vnímajú ako dočasný a provizórny. Väčšinou si nerobia žiadne plány do budúcnosti, nepočítajú s prerozdelením financií na dlhšie obdobie, žijú len pre

⁸⁴ POLÁKOVÁ, E., ref. 16, s. 65.

prítomnosť. Všeobecné tvrdenie o Rómoch, že sú leniví a majú negatívny vzťah k práci, ale pravdivý nie je.

Z minulosti vieme, že to boli šikovní majstri kotlári, košíkári a rôzni iní remeselníci. Muži vyrábali výrobky, ktoré ženy chodili ponúkať a predávať. Takýmto spôsobom si zadovážili finančné prostriedky na obživu.⁸⁵ Dnešný sociálny systém ich ale vedie k lenivosti a snahe vyhnúť sa akejkolvek namáhavej či úplne jednoduchej práci. Ako to teda naozaj je?

Deti vyrastajúce v takomto prostredí teda nemôžu a ani nebudú iné, pretože kopírujú len spôsob života svojich rodičov. Majú inú hodnotovú orientáciu, ktorá sa utvára spolu s odlišným životným štýlom rómskej komunity. Väčšina pochádza zo zlých, sociálne veľmi slabých pomerov, ktoré nedokážu uspokojiť ani základné potreby. Dôsledkom toho býva aj zaostávanie v oblasti mentálneho, emocionálneho, sociálneho i profesionálneho vývinu. Situácia týchto detí je tak značne sťažená, čo evidujeme hlavne pri ich nástupe do prvých ročníkov základných škôl. Hovoríme preto o prekážkach rôzneho typu:

- ekonomické obmedzenia, vyplývajúce zo zlej sociálnej situácie rodín,
- nízka vzdelanostná úroveň rodičov, nedostačujúce miesto pre vzdelanie v ich hodnotovom rebríčku,
- odlišný jazykový vývin, rozličná úroveň ovládania jazyka majority a minority,
- nedôvera a strach z prijatia prvkov majoritnej kultúry,
- sústredenie sa na prítomnosť, neschopnosť plánovať budúcnosť,
- celkovo nízke požiadavky na vzdelanie v rodine,
- geografická a sociálna izolácia, s čím súvisí úzka informovanosť časti detí,
- chýbajúca predškolská výchova,
- odlišnosti v prejave temperamentu, problémy v socializácii a komunikácii s ostatnými deťmi,
- skorý kontakt s omamnými látkami, záškoláctvo, neskoré príchody do školy,
- nízke očakávania zo strany učiteľov,
- nedostatočné formatívne pôsobenie rómskej rodiny vo vzťahu k zásadám zdravého životného štýlu,

⁸⁵POLIAKOVÁ, T., ref. 4, s. 24.

- chýbajúce návyky a zručnosti vo vzťahu k normám, cieľom, neschopnosť akceptovať normy majority, odlišné návyky pri chápaní poriadku a disciplíny,
- zvýšená migrácia rodín, vysoká nezamestnanosť a invalidita v rómskych rodinách,
- veľakrát neopodstatnené zaradzovanie do špeciálnych škôl.⁸⁶

Rómski žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia disponujú výchovnými a sociálnymi nedostatkami. Všeobecne najkritickejšie sú prvé tri ročníky, kedy sa od dieťaťa očakáva, že zvládne základy písania, počítania, osvojí si slovenčinu (písomne i hovorovo), prispôsobí sa požiadavkám učiteľa, školy, školskému režimu, adaptuje sa na prostredie, spolužiakov atď. Vo väčšine prípadov sa zlyhanie u rómskych žiakov dostaví hneď v prvom ročníku. Z toho dôvodu je potrebné poznať a do istej miery aj rešpektovať určité špecifiká a odlišnosti rómskych detí od detí majority. Na základe toho potom nehodnotiť celú minoritu ako sociálne slabú skupinu. Z našich doterajších získaných poznatkov za charakteristické špecifiká detí rómskej minority považujeme:

- temperament,
- prejavy komunikácie,
- vzťahy medzi rodičmi a deťmi
- pohľad na vzdelávanie,
- rebríček hodnôt,
- vzťahy medzi príbuzenstvom,
- impulzívne správanie.

Temperament rómskych žiakov sa prejavuje pri každej činnosti. Nedokážu pracovať pomaly a rozvážne, ale snažia sa splniť danú úlohu veľmi rýchlym spôsobom, bez ohľadu na kvalitu a výsledok. Vyžaduje si to trpezlivosť učiteľa, aby dokázal viesť žiaka správnym pracovným tempom. Ich prirodzený temperament má však aj pozitívnu stránku. Všetci Rómovia sú mimoriadne pohybovo nadaní, čo sa prejavuje hlavne pri tancoch. Napriek zlému stravovaniu sú rómske deti aj telesne zdatné, preto vynikajú aj v rôznych športových disciplínach. Využívajú pri tom svoju výbušnosť, ktorá vychádza z ich temperamentu.

Prejavy komunikácie u rómskych detí sú sprevádzané gestikuláciou, hlučnosťou a často aj miernou agresiou, hlavne u chlapcov. Chýba im dostatok trpezlivosti, skáču

⁸⁶ <http://www.mcpo.edu.sk/downloads/Publikacie/Ostatne/OSZAV200601.pdf#page=31> (13. 2. 2012)

do reči a presadzujú svoje tvrdenia svojským spôsobom. Tieto deti boli totiž odjakživa vychovávané k tomu, aby sa nebáli povedať, čo im práve napadlo. Samozrejme bez toho, aby čakali, kým sa dostanú k slovu. Úplne bežné sú v rómskej rodine aj otvorené rozhovory na tému násilia, väzenia, krádeží či sexu. Deti to nielenže počujú, ale sa aj zapájajú do debát.⁸⁷ Pri nástupe do školy potom rómski žiaci nevedia ovládať svoje emócie. K dosiahnutiu určitého cieľa tak najčastejšie používajú silu hlasu. Je to dôsledok voľnej výchovy v predškolskom veku, kedy sa skoro vo všetkom presadia krikom. Napríklad pri pozorovaní skupinky rómskych detí hrajúcich sa na lúke, v lese alebo na ihrisku nadobudne pozorovateľ dojem, že sa medzi sebou hádajú a hraničí to možno aj s menšou telesnou potýčkou. Pravdou však je, že krik, hluk, neprimerane hlasná vrava, je pre tieto deti ich typickým a prirodzeným prejavom.

Z doterajších úvah a poznatkov vyplýva, že zvláštnosťou v rómskej menšine je aj vzťah medzi rodičmi a deťmi. Rómovia vždy považovali svoje deti za najväčšie bohatstvo. Milujú ich neskutočnou láskou a vnímajú ich ako dar. Otec rómskej rodiny je prezentovaný ako silný a nebojácny jedinec, s ktorým sa deti chvália, aj keď bol viac krát trestaný. Rómske deti svojim rodičom bezvýhradne dôverujú a jedine v ich blízkosti sa cítia naozaj bezpečne. Rodičia sú preto ochotní obhajovať aj negatívne prejavy svojich ratolestí v škole (drobné krádeže, záškoláctvo), pričom radi a často použijú aj klamstvo, len aby ich dieťa bolo nevinné. Málokedy prejavia súhlas s kritikou na svoje deti. Na druhej strane však dokážu svoje dieťa aj potrestať. Okrem silného vzťahu medzi deťmi a rodičmi existuje aj veľká naviazanosť medzi rómskymi súrodencami. Prejavuje sa to celkovým pozitívnym vychádzaním medzi sebou, teda bez náznaku väčšej rivality či konfliktov. Je to tak aj napriek tomu, že jedno z detí je u rodičov vždy viac uprednostňované.

Žiada sa nám doplniť, že pozitívne sa prejavuje tiež vzťah Rómov k chorým a starším príbuzným. Dokážu sa o takého človeka starať, pomáhajú mu a pomoc si poskytujú aj navzájom. Boja sa smrti a veľmi zvláštne sa lúčia s odchádzajúcim príbuzným. Živelne vítajú príchod detí na svet. Výrazná je aj súdržnosť medzi deťmi rómskeho pôvodu v škole. Tiež si pomáhajú, obhajujú jeden druhého, podelia sa s desiatau a dokážu sa za svojho kamaráta aj pobiť.

Vzdelanie pre Rómov však nebolo nikdy prioritné. Len malá skupina Rómov posielala svoje deti do školy preto, aby dosiahli vzdelanie a záleží im na tom, aby ich

⁸⁷ SELICKÁ, D., VANKOVÁ, K., ref. 12, s. 62.

potomkovia žili lepšie ako oni. Avšak aj tu narážame na problém, pretože aj keď deti z týchto rodín napokon získajú potrebnú kvalifikáciu, prekážkou je ich etnický pôvod a predsudky. Druhá skupina rodičov posielala svoje deti pravidelne do školy z dôvodu rôznych sociálnych výhod. Patrí tu príspevok na školské pomôcky, obedy zdarma a preplácanie cestovného. Tretia skupina sa bojí postihov Úradu práce sociálnych vecí a rodiny, preto dbajú o to, aby ich deti neprekročili povolenú hranicu neospravedlnených hodín. Sú ale aj také rodiny, ktoré sa nezamýšľajú nad dôsledkami nepravidelnej školskej dochádzky. Pre neospravedlnené hodiny svojich detí potom znášajú finančné postihy, v niektorých prípadoch aj nepodmienečné tresty.

U väčšiny žiakov rómskej minority je odlišný aj rebríček hodnôt v porovnaní so žiakmi majoritnej skupiny. Vzdelanie a zamestnanie nepovažujú za dôležité, nevyhnutné. Stotožnili sa s tým, že sú Rómovia, ktorí sa nikdy nebudú mať lepšie, a preto sa nesnažia na sebe a svojom živote nič meniť. Charakteristická je akoby pasivita z ich strany. Dá sa tu hovoriť aj o sebavedomí, ktoré sa u Rómov stotožňuje s rodinou, lebo Róm svoju hodnotu vníma ako hodnotu svojej rodiny. To znamená, že ak pred nejakým Rómom urážame členov jeho rodiny, tak urážame akoby jeho samotného a tak isto to chápajú aj v prípade chvály.⁸⁸

Takmer všetci rómski žiaci majú aj impulzívne správanie. Konajú bez rozmyslu a reagujú svojším spôsobom na riešenie akýchkoľvek problémov. Väčšinou nedokážu počúvať, ale presadzujú sa hlučnosťou, prudkými pohybmi a nekontrolovateľne gestikulujú. Učiteľ musí takého žiaka najprv ukládať a navodiť pokojnú atmosféru. Až potom sa s ním dá riešiť daný problém. Takéto správanie pozorujeme aj u dospelých populácie. Dôležité je preto pracovať na vysokej morálnej i etickej úrovni. Dbáť na dodržiavanie pedagogických a hlavne ľudských prístupov, na ktoré sa pri rómskych deťoch často zabúda. Hovoríme o troch základných princípoch vo výchove, ktorými sú:

1. empatia – schopnosť vcítiť sa do iného človeka, prijať ho,
2. tolerancia – nie v zmysle nedisciplinovanosti či privilegovanosti,
3. kongruencia – to, čo si myslíme, resp. tvrdíme alebo to, o čo prosíme, musí byť v súlade s tým, čo sami robíme, čo dodržiavame.

Ich uplatňovaním dokážeme predísť nežiaducemu správaniu a tiež možným konfliktným situáciám.⁸⁹

⁸⁸ SELICKÁ, D., VANKOVÁ, K., ref. 12, s. 64.

⁸⁹ VÁRNAGY, E.: Konflikty rómskej mládeže v škole. In: *Rómovia včera, dnes a zajtra. Zborník z konferencie Spišská Nová Ves 1999*. Nitra: KRK PF UKF, 2000, s. 78.

Nie vždy je to však možné a také jednoduché. Samotný učiteľ niekedy nestačí a je potrebná pomoc. Napríklad už vyššie načrtnutá spolupráca medzi učiteľom, asistentom učiteľa a rodičmi žiaka. Táto situácia nastáva hlavne vtedy, keď je v triede viac žiakov a z toho je ešte zopár veľmi slabých, ktorí potrebujú individuálny prístup. Aj kvôli tomu bola zriadená a do vzdelávacieho systému zavedená rola asistenta učiteľa. Ide v podstate o nový prístup, ktorý má uľahčiť možnosti výchovy a vzdelávania žiakom so špeciálnymi edukačnými potrebami a teda aj Rómom. Pomôcť im adaptovať sa na školské prostredie, podnietiť ich rozvoj a doceliť aj celkovú úspešnosť ich vzdelávania. Samotní učitelia, totiž počas svojho štúdia neboli a nie sú pripravovaní na prácu s rómskymi deťmi, ktorá si vyžaduje špeciálne postupy.⁹⁰ Podľa Farkašovej tieto učitelia „nie sú pripravení využívať vlastnosti a pozitíva rómskych žiakov. Tí sú častejšie ako nerómski impulzívni, temperamentnejší, ... Majú fantáziu, sú tvoriví, emocionálne reagujú, čo je potrebné využiť výberom vhodných metód a postupov.“⁹¹

Funkcia asistenta učiteľa zákonodarne funguje od roku 2002, kedy bol Ministerstvom školstva SR vydaný Metodický pokyn k zavedeniu profesie asistenta učiteľa v materských školách, základných školách a v špeciálnych základných školách. Od decembra 2003 platí nový Metodický pokyn, kedy riaditeľ školy môže ustanoviť profesiu asistenta učiteľa v prípade, že triedu navštevuje viac ako päť žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia (predovšetkým ide o deti zo segregovaných rómskych osád). Pred tým asistenti na jednotlivých školách fungovali len po dohode s kompetentnými úradmi alebo v rámci dobrých vzťahov s riaditeľmi škôl. Mohlo ísť aj o verejnoprospešnú prácu, financovanú z fondu zamestnanosti. Definitívne o postavení asistenta učiteľa rozhodol Zákon o výchove a vzdelávaní č. 245, prijatý v máji 2008.⁹² Podľa § 7, odseku 9 tohto zákona asistenti učiteľov pomáhajú prekonať „deťom alebo žiakom so zdravotným znevýhodnením bariéry, vyplývajúce z ich zdravotného znevýhodnenia, aj v školách pre deti alebo žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.“⁹³ V tomto prípade ide o školy materské, základne, stredné, praktické a odborné učilištia.

⁹⁰ NOVOTNÁ E., PRUŽINSKÁ E.: *Piliere edukácie sociálne znevýhodnených žiakov*. Prešov: UNIPO PF, 2006, s. 35.

⁹¹ Tamže, s. 35

⁹² KLEIN, V.: *Asistent učiteľa v procese primárneho vzdelávania rómskych žiakov*. Nitra: FSV a Z UKF, 2008, s. 36.

⁹³ Tamže, s. 39.

Nosnou myšlienkou zapojenia asistentov učiteľov do výchovno-vzdelávacieho systému bola požiadavka, aby sa na edukácii rómskych žiakov podieľali samotní Rómovia. Tu sa však začal otvárať problém nedostatku pedagogicky vzdelaných Rómov, ktorí by dokázali pomôcť jednak samotným žiakom a jednak aj učiteľom. Vhodným riešením nepriaznivej situácie bolo preto vytvorenie profesie asistenta učiteľa. Práve rómski asistenti, pochádzajúci z rómskeho etnika, najlepšie poznajúci toto prostredie, by mohli najviac prispieť ku zvýšeniu školskej úspešnosti rómskych žiakov. Pomôcť im prekonať jazykový handicap či strach zo školy. Od toho sa ďalej odvíja ich celková vzdelanostná úroveň a správne začlenenie sa do spoločnosti.⁹⁴ Ide väčšinou o ženy asistentky učiteľov, ktoré individuálne pristupujú ku každému žiakovi a tiež spolupracujú s jeho rodičmi, čo sa v praxi pozitívne osvedčilo. Tieto asistentky učiteľov totiž vychádzajú predovšetkým z vlastných daností a skúsenosti. Okrem pôsobenia v škole tak vo veľkej miere dokážu ovplyvniť aj členov komunity, z ktorej dieťa pochádza.

Viacere odborné literatúry ako ideálnu na toto povolanie predstavujú osobu približne od 20 do 45 rokov. Budúci asistent učiteľa musí však spĺňať aj ďalšie predpoklady na úspešné vykonávanie tejto funkcie. Musí byť teda tiež:

- ✓ spôsobilý na právne úkony,
- ✓ starší ako 18 rokov,
- ✓ absolvovať minimálne potrebný špecializačný kurz akreditovaný MŠ SR, orientovaný na výchovno-vzdelávaciu činnosť s rozsahom minimálne 110 hodín. Do roku 2010 musel ukončiť aj stredoškolské vzdelanie alebo vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa a doplniť si pedagogické štúdium,
- ✓ ovládať štátny jazyk,
- ✓ byť bezúhonný,
- ✓ byť zdravotne spôsobilý.⁹⁵

Švarcová následne uvádza niekoľko ďalších charakteristík správneho asistenta učiteľa, ktorými sú:

- ohľaduplnosť, ústretovosť, ochota pomôcť, otvorenosť atď., čo zaraďujeme ku osobnostným vlastnostiam asistenta;
- pedagogický prístup, ktorým sa na dieťa vplýva;

⁹⁴ KLEIN, V., ref. 21, s. 34.

⁹⁵ Tamže, s. 37.

- pozitívny vzťah k deťom a celkovo záujem o prácu s nimi;
- znalosť a aktívne používanie slovenského a rómskeho jazyka;
- správne spolupracovanie s rodinou žiaka;
- pravidelne sa zaujímanie nielen o sociálne, ale aj o kultúrne a jazykové špecifiká konkrétnej komunity rómskych žiakov, s ktorými pracuje a dbať na tieto osobitosti pri svojej práci;
- správne určiť a dodržiavať individuálne edukačné potreby žiakov, s ktorými pracuje;
- spolupodieľať sa na adaptácii rómskeho dieťaťa zo znevýhodneného prostredia na školské podmienky.⁹⁶

Aby sa tieto a mnohé iné špecifiká dali uplatniť v praxi, je potrebná spolupráca asistenta učiteľa so samotným učiteľom v triede. Harmonická klíma triedy potom priaznivo vplýva na psychiku a tak aj na sebadôveru detí, ktoré po čase prestanú školu vnímať ako niečo zlé, resp. nanútené. Uplatňovať by sa preto mali rôzne postupy a formy na vyučovaní, kde asistent učiteľa vystupuje ako pomocník učiteľa, no inak je jeho rovnocenným, teda odborným kolegom.⁹⁷ To znamená, že tento asistent zodpovedá a vyžíva svoje špecifické metódy a prostriedky pri individuálnom prístupe k rómskym žiakom. Napríklad „*asistent učiteľa rómskych detí by mal vedieť, že motivácia rómskeho žiaka apeláciami je neúčinná a pod.*“⁹⁸ Pri svojej práci ale nenaruša prácu učiteľa, práve naopak. Vzniká tak kooperatívne vyučovanie, čo efektívne pôsobí na celý vyučovací proces a teda aj na prácu oboch odborníkov v triede. O tom svedčí aj nasledujúce konštatovanie: „*Kooperatívne vyučovanie obohacuje oboch o nové poznatky, skúsenosti a prináša im väčšiu spokojnosť v práci... Prítomnosť asistenta učiteľa na vyučovaní a jeho odborná práca dáva učiteľovi pocit istoty, že rómsky žiak má zabezpečené vyučovanie adekvátne jeho špecifickým potrebám.*“⁹⁹

Náplň práce asistenta učiteľa určuje riaditeľ tej školy, kde tento odborný pracovník pôsobí. Medzi jeho základné úlohy, okrem vyššie spomínanej spolupráce s učiteľom, ďalej patrí:

⁹⁶ KLEIN, V., ref. 21, s. 35.

⁹⁷ Tamže, s. 35.

⁹⁸ HORŇÁK, L., SCHOLTZOVA, I.: *Asistent učiteľa pre edukáciu rómskych žiakov (výsledky výskumu učiteľov, asistentov a študentov učiteľstva*. In: Cesty k zvyšovaniu socializácie rómskeho etnika. Zborník príspevkov z pracovného seminára Lipovec 15. – 16. december 2004. Prešov: UNIPO PF, 2005, s. 16.

⁹⁹ NOVOTNÁ, E., PRUŽINSKÁ, E., ref. 20, s. 54.

- pomáhať rómskemu dieťaťu prispôbiť sa školskému prostrediu alebo predškolskému zariadeniu,
- pomáhať pri prekonávaní jazykových a iných bariér, ktoré vyplývajú zo sociálne znevýhodneného prostredia,
- individuálna pomoc žiakovi počas vyučovacieho procesu, prispôbená pokynom vyučujúceho,
- pomáhanie pri príprave učebných pomôcok,
- doprevádzanie žiakov mimo triednych priestorov,
- realizovanie pedagogického dozoru počas prestávok,
- vedenie alebo napomáhanie pri vedení činnosti vo voľnom čase,
- organizovanie spoločenských akcií za účasti rodičov,
- návšteva rodín, resp. komunit zo sociálne znevýhodneného prostredia, odkiaľ daní žiaci pochádzajú atď.¹⁰⁰

Okrem pomoci, ktorú asistenti rómskym žiakom poskytujú, by sa podľa našich skúsenosti z praxe, títo asistenti mali stať aj ich vzorom, príkladom toho, že aj oni majú šancu (ak budú usilovne a cieľavedome pristupovať k vzdelávaniu) dosiahnuť úspechy a to nielen v škole, ale aj neskôr pri ich uplatnení sa v živote. Asistenti by si tiež mali vedieť získať dôveru týchto žiakov. Tá je nevyhnutná preto, aby sa rómske deti dokázali otvoriť, boli prístupnejšie a zároveň by získali dôveryhodnú osobu, na ktorú sa môžu kedykoľvek obrátiť. Nie menej dôležitá je úloha asistenta učiteľa smerom k majorite. V tejto sfére, resp. oblasti by asistenti mali vystupovať predovšetkým ako sprostredkovatelia a šíritelia rómskej kultúry a podobne.

Myslíme si, že veľmi dôležitá a nevyhnutná je aj príprava a vzdelávanie samotných asistentov učiteľov. Vlastné skúsenosti a zručnosti, ktoré asistentom niekedy postačovali, sú síce potrebné aj dnes, no nie sú dostatočné pre zložitý proces výchovy a vzdelávania rómskych žiakov. Na to, aby asistenti učiteľov vykonávali svoju profesiu naozaj čo najlepšie, je potrebné, aby nadobudli a ovládali poznatky z viacerých disciplín. Konkrétne ide o základy z pedagogiky, psychológie, antropológie, rómskej kulturológie či jazyka a ďalších humanitných či prírodných vied. Ich zvládnutím potom správne pristupujú a odborne vplývajú na rozvoj osobnosti rómskeho dieťaťa alebo žiaka.

¹⁰⁰ NOVOTNÁ, E., PRUŽINSKÁ, L., ref. 20, s. 55.

Vzdelanie asistentov učiteľov je však dôležité aj z hľadiska vzťahu k samotnému učiteľovi v triede i k ostatným pedagogickým zamestnancom školského zariadenia, kde asistent pôsobí. Čerešníková preto uvádza, že „*asistent, ktorý nedisponoval takými pedagogickými zručnosťami, ktoré by uľahčovali spoluprácu s učiteľom... sa namiesto pomocníka pre učiteľa stáva len ďalším dieťaťom v triede.*“¹⁰¹ Z toho dôvodu bolo potrebné vypracovať programy, ktoré by sa podieľali na vzdelávaní týchto asistentov. Prvé snahy vyvinula Nadácia Škola dokorán Žiar nad Hronom, ktorá sa na základnej škole v rámci spišského okresu pokúšala otestovať projekt: „*Akcelerácia školskej úspešnosti rómskych žiakov s vyprofilovanou kvalifikáciou rómskeho asistenta učiteľa.*“¹⁰² Ďalšie kroky urobilo Združenie mladých Rómov v Banskej Bystrici atď.

Špecializované programy pre vzdelávanie asistentov poskytuje aj Metodicko-pedagogické centrum v Prešove. Na Prešovskej univerzite je taktiež možné študovať Predškolskú a elementárnu pedagogiku sociálne znevýhodnených skupín (asistent učiteľa). Podobný program prebieha aj na PF UMB v Banskej Bystrici. V súvislosti s načrtnutou problematikou Ministerstvo školstva u nás vypracovalo aj Koncepciu profesijného rozvoja učiteľov v kariérovom systéme. V nej sa spomína aj asistent učiteľa, charakterizovaný tiež ako pedagogický zamestnanec s kariérovým postupom. Pričom hlavnou úlohou koncepcie je skvalitniť proces celoživotného vzdelávania pedagógov a tiež zvýšenie právomocí plynúcich z tejto profesie.¹⁰³

2.2 Vplyv sociálneho prostredia na vzdelávanie rómskych žiakov

Prostredie je všetko, čo obklopuje človeka od jeho narodenia a vplyvom čoho sa jedinec ďalej vyvíja a rastie. Myslíme tým aj hmotnú aj spoločenskú zložku okolia. Samozrejme funguje to tiež naopak – aj jedinec dokáže spätne pôsobiť na prostredie. Mení ho, zlepšuje, ale môže ho aj zhoršovať atď. Ide v podstate o významný faktor, ktorý ovplyvňuje najmä deti. Umožňuje rozvoj ich schopností, vrodenej danosti, taktiež podnecuje alebo bráni uskutočňovaniu niektorých činností. Na deti najviac pôsobí sociálne prostredie. Tu, okrem kontaktu s ľuďmi, dieťa spoznáva i spoločenské normy, s ktorými žijú všetky ľudské bytosti a ktorými sa v danom prostredí riadia. Sú to

¹⁰¹ KLEIN, V., ref. 21, s. 35.

¹⁰² Tamže, s. 47.

¹⁰³ Tamže, s. 47-50.

teda normy, ukotvené v mravných obyčajoch, spoločenských zvykoch, zákonoch i zákazoch.¹⁰⁴

Za primárne prostredie považujeme už spomínanú rodinu. Práve v nej sa začína formovať osobnosť dieťaťa, vznikajú prvé citové väzby, vzťahy. Dieťa sa stretáva s autoritou, ktorú preň zosobňujú jeho rodičia. Hovoríme aj, že sa prispôbuje prostrediu, resp. že sa socializuje (osvojuje si normy, hodnoty, spôsoby správania sa tej kultúry, v ktorej žije), a tým sa učí brať na vedomie a rešpektovať aj ostatných jedincov. Na základe plnenia týchto a ďalších dôležitých funkcií v rodine potom funguje celá spoločnosť. Súčasná situácia Rómov na Slovensku je však závažným sociálnym problémom. Aj napriek pomoci štátu a rôznych neštátnych organizácií rómska rodina zaostáva a žije v nevyhovujúcom sociálnom prostredí. Rómske deti alebo väčšina z nich preto pochádza zo sociálne znevýhodneného prostredia. Odborné literatúry definujú sociálne znevýhodnené prostredie ako *„prostredie, ktoré vzhľadom na sociálne a jazykové podmienky nedostatočne stimuluje rozvoj mentálnych, vôľových a emocionálnych vlastností jednotlivca, nepodporuje jeho efektívnu socializáciu a neposkytuje dostatok primeraných podnetov pre rozvoj osobnosti. ... spôsobuje sociálnu depriváciu, deformuje intelektuálny, mravný a citový rozvoj, ktorého z týchto dôvodov považujeme za osobu so špeciálnymi výchovno- vzdelávacími potrebami.“*¹⁰⁵ Portík používa aj pojem *„sociálne a kultúrne znevýhodnené prostredie“*.¹⁰⁶ Z toho vyplýva, že vzdelávanie takýchto detí, špeciálne žiakov z rómskej komunity spôsobuje značné problémy školskému systému na Slovensku. Školu totiž zaraďujeme k základným socializačným aspektom, to znamená, že dieťa by tu malo nadobúdať hodnoty, formy či vzory správania sa. Rómske dieťa ale toto prostredie vníma traumatizujúco a cíti sa v ňom nesvoje. Medzi Nerómami trpí, preto mnoho krát absentuje v škole a čas radšej trávi vo svojej komunite, kde nadobúda hodnoty, ktoré sú protikladné k normám a hodnotám majority.¹⁰⁷ Prečo je to tak? Faktorov je niekoľko.

Jedným z nich je aj fakt, že rómske deti akoby žili dva životy súčasne. Jeden doma, v osade, kde prevláda bezhraničná voľnosť. Pri aktivitách, s rovnocennými

¹⁰⁴ <http://www.psychologia.sk/texty/vychova.htm> (27. 2. 2012)

¹⁰⁵ ROSINSKÝ, R. et al.: *Pedagogicko-psychologické a interkultúrne aspekty práce učiteľov žiakov z odlišného sociokultúrneho prostredia*. Nitra: FSV a Z UKF, 2009. s. 96.

¹⁰⁶ PORTÍK, M., NOVOTNÁ, E., ref. 14, s. 95

¹⁰⁷ ŠTRBOVÁ, M.: *Vplyv rodiny na školskú úspešnosť rómskych detí*. In: *Osobnosť učiteľa Rómov*. Zborník referátov z 3. medzinárodnej konferencie. Nitra: FSV UKF, 2002, s. 113.

kamarátmi len ojedinele vnímajú priestor a čas.¹⁰⁸ V minulosti držala rómska rodina spolu a vyznačovala sa vysokou súdržnosťou. Deti boli pre Rómov najcennejším bohatstvom. Tento nepísaný zákon je v dnešnej dobe na ústupe. V mnohých rodinách deti v rannom veku prichádzajú do styku s alkoholom, cigaretami a stretávajú sa aj s domácim násilím. Mladé Rómky viac ako v minulosti utekajú z pôrodnice a nechávajú tam svojich novorodencov. Je pravdou, že si po dieťa väčšinou neskôr prídu, no neuvedomujú si, že za ten čas riskujú zdravotný stav svojho dieťaťa a tiež vlastné zdravie, keďže po pôrode sa vystavujú riziku viacerých ochorení.

Druhý život, podľa Ďuričekovej žijú už v spomínanom školskom zariadení. Tam sa musia podriaadiť kolektívu a prispôbiť iným podmienkam, ktoré doma v osade nepoznajú. Sú tu tiež v styku s majoritou, a tým vystavené aj častému ponižovaniu, výsmechom, obvineniam z krádeží atď., predovšetkým pre svoju inakosť. Vzniká tak u nich psychická záťaž, ktorá má za následok neschopnosť civilizovane sa správať a dodržiavať určité normy spoločenstva. Aj preto sa tomu bránia a nerady chodia do školy.¹⁰⁹

Tento problém poväčšine nemajú len rómske deti vyrastajúce medzi majoritou na sídliskách. Už od útleho detstva sa spoločne hrávajú, trávajú voľný čas v parkoch, na ihriskách, i keď aj ony majú nepríjemné skúsenosti s majoritou. Po určitom čase ich však príjmu medzi seba a rómske sídliskové deti tak nepociťujú voči sebe nenávisť ako ich súkmeňovci z osád. Ešte lepšie, resp. najlepšie sú na tom deti zo zmiešaných manželstiev. Okolie ich vníma a posudzuje podľa bieleho rodiča a oni sami sú na to hrdí.¹¹⁰ Nehlásia sa k Rómom, ale k majorite, dokonca samé pohŕdajú čisto rómskymi deťmi.

Ďalším z faktorov prostredia, ktorý vo veľkej miere ovplyvňuje vzdelávanie rómskych detí, je aj ich odlišná jazyková výchova. Komunikačné aktivity rodičov s deťmi v predškolskom veku sú jedným z najdôležitejších aspektov na úspešnú adaptáciu v škole. Avšak v minoritnej skupine práve komunikácia rodičov so svojimi deťmi najviac absentuje.¹¹¹ Dieťa nastupuje na ZŠ s handicapom, ktorý by za normálnych okolností eliminovala MŠ. V súčasnosti ale rómski rodičia svoje deti do MŠ neprihlasujú alebo ich zapisujú len ojedinele. Ospravedlňujú to chudobou a teda

¹⁰⁸ http://www.zoe.sk/pub/doc/theologos/t_socialne_vztahy_romskych_deti.pdf (28. 2. 2012)

¹⁰⁹ PORTÍK, M., NOVOTNÁ, E., ref. 14, s. 103.

¹¹⁰ http://www.zoe.sk/pub/doc/theologos/t_socialne_vztahy_romskych_deti.pdf (29. 2. 2012)

¹¹¹ PORTÍK, M., NOVOTNÁ, E., ref. 14, s. 98.

nedostatkom finančných prostriedkov na materiálne vybavenie dieťaťa. Zriadením prípravných a nultých ročníkov sa tento nedostatok čiastočne odstránil, ale za jeden rok ich navštevovania sa úplná náprava dosiahnuť nedá. Komunikačné schopnosti rómskych žiakov pri nástupe na povinnú školskú dochádzku sú tak na úrovni 3 – 4 ročných detí. O tom svedčí aj fakt, že „slovná zásoba rómskeho dieťaťa je malá a aj keď, stačí pre jeho život v komunite, nepostačuje pre školské vzdelávanie.“¹¹² Vyplýva to aj zo psychologických vyšetrení na školskú zrelosť. Toto poznanie je pre učiteľa veľmi dôležité, pretože si vytvorí taký plán a úlohy, ktoré dieťa dokáže zvládnuť bez prílišnej psychickej záťaže. Rečový deficit sa prejavuje aj vo vyšších ročníkoch ZŠ, keďže slovenský jazyk títo žiaci používajú len na vyučovaní. Doma sa dorozumievajú rómčinou, ktorej slovná zásoba je však výrazne obmedzená. Pre ich nikým neriadený, voľný život totiž nemali možnosť získať vzťah ku knihám. Je všeobecne známe, že rómske deti, až na malé výnimky, vôbec nečítajú knihy. Považujú to za stratený čas. Aj preto sa ich slovná zásoba rozširuje len veľmi pomalým tempom. Je zjavné, že aj z týchto dôvodov nevedia ani vo vyšších ročníkoch čítať text s porozumením. To má tiež za následok slabé výsledky v škole.

Negatívnym činiteľom sociokultúrneho prostredia pri procese vzdelávania je aj nedostačujúca alebo žiadna pomoc zo strany rodičov. Pri príprave na vyučovanie dieťa, resp. žiak často potrebuje vysvetlenie, radu. Tú mu však jeho rodičia nedokážu poskytnúť. Sami sú buď negramotní, alebo učivu absolútne nerozumejú. Aj preto nevenujú pozornosť tomu, že sa ich deti na vyučovanie nepripravujú.

Na druhej strane neradi počúvajú kritiku zo strany učiteľov na svoje deti. V takých prípadoch reagujú impulzívne s prejavmi agresivity. Rómski rodičia akceptujú rozhovor s pedagogickým pracovníkom iba v tom prípade, ak je ich dieťa pochválené.¹¹³

Dovolíme si tvrdiť, že ak žiak nemá vo svojom prostredí priaznivé podmienky na dôstojný život, čo v súčasnosti väčšina nemá, nemôže sa ani jeho osobnosť všestranne rozvíjať. Jeho psychický a telesný vývin je brzdený a v mnohých prípadoch sa začnú prejavovať aj citové poruchy a negatíva v sociálnych vzťahoch. Táto skutočnosť sa potom odráža aj v škole. Na hodinách telesnej výchovy je ich správanie takmer nekontrolovateľné a živelné. Naopak cez prestávky, hlavne v nižších ročníkoch, vyhľadávajú také miesta v triede, ktoré im pripomínajú ich domov. Tlačia sa v malom

¹¹² PORTÍK, M., NOVOTNÁ, E., ref. 14, s. 102.

¹¹³ http://www.zoe.sk/pub/doc/theologos/t_socialne_vztahy_romskych_deti.pdf (29. 2. 2012)

priestore pod lavicou a spoločne desiatujú, pričom nemajú zábrany brať, ale aj dávať kúsok zo svojho jedla svojim kamarátom. V škole presne kopírujú spôsob života alebo zábavy doma. Dokážu sa hrať pod lavicou alebo v kúte triedy s jednou paličkou, ale vo vyučovacom procese sú nevytrvalí. Radšej budú zametať triedu, polievať kvety, starať sa o tabuľu, ako písať. Túto vlastnosť si tiež priniesli z domáceho prostredia. Rómovia totiž od detstva pracujú, i keď to znie ako paradox. Nejde totiž o klasické zamestnanie ako u väčšinového obyvateľstva. Počas celého roka však zabezpečujú drevo z lesa ako palivo a v letných mesiacoch zbierajú aj lesné plody na predaj. Tu je na mieste uvedomiť si, že hoci *„na jednej strane máme záujem integrovať rómske deti do školského prostredia, aby sa mohli ďalej integrovať do majoritnej spoločnosti, no na strane druhej rómske dieťa nemá vytvorené také podmienky ako nerómske dieťa.“*¹¹⁴

Zlé výchovno-vyučovacie výsledky sú potom odrazom rodinnej situácie po stránke ekonomických podmienok, postavenia dieťaťa v rodine, ale aj celkovej nízkej kultúrnej úrovne a takmer nulovej kvality výchovy. Zanedbávanie týchto faktov, ku ktorým sa ešte pridružuje hygiena, vedie k posmechu majoritnej skupiny žiakov k rómskym deťom. Život v osadách ich viac menej nenúti umývať sa, starať sa o hygienu vlasov, nechtov a nedokážu posúdiť ani čistotu oblečenia. Do školy chodia oblečené vždy v jednom, prípadne striedajú niektoré kusy oblečenia medzi sebou. Aj z toho hľadiska sa rómski žiaci v škole cítia bezvýznamní a menejcenní. Výrazne k tomu prispieva aj fakt, že na vyučovacích hodinách sa majú učiť o kultúre iných národov a národností, ale o sebe nevedia nič. V žiadnej z učebníc sa totiž nestretnú s úspešnými rómskymi literátmi, spevákmi či inými významnými osobnosťami rómskeho pôvodu. Navyše doma ich nikto neučí počítat', rozlišovať farby, nečíta im rozprávkové knižky, čím sa ich vyjadrovacie schopnosti a všeobecný prehľad dostávajú na úroveň, ktorá nezodpovedá ich veku. Z toho hľadiska je teda pochopiteľné, že *„u nich vznikajú obranné mechanizmy... Kompenzujú si ich zavše agresivitou, čím sa proces akulturácie ešte viac sťažuje.“*¹¹⁵

Z toho dôvodu je veľmi dôležitý vplyv školského prostredia, spolužiakov a učiteľov na výchovu a vzdelávanie žiakov minoritnej skupiny. Aj preto, hneď od začiatku nástupu do školy záleží na prístupe k týmto deťom. Prevládajúce, nie veľmi správne návyky z domu a prejavy asociálneho správania musí učiteľ vhodným

¹¹⁴ ROSINSKÝ, R., ref. 24, s. 114.

¹¹⁵ DAŇO, J.: *Výchova rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia*. In: Rómovia včera, dnes a zajtra. Zborník z konferencie Spišská Nová Ves 1999. Nitra: KRK PF UKF, 2000, s. 72.

spôsobom eliminovať.¹¹⁶ To dokáže len pedagóg, empatický, bez rasových predsudkov a tiež znalý rómskej problematiky. Len potom môže dieťa nasmerovať správnym smerom v prístupe k vzdelávaniu. Mal by poznať nielen samotného žiaka, ale aj jeho rodinu a podmienky, v ktorých žije. Konštatujeme preto, že *„škola a učitelia by mali byť jedným z dôležitých centier a mala by pomáhať utvárať správny režim rodinného života rómskych detí.“*¹¹⁷ Aj od učiteľovho postoja k žiakovi predsa závisí jeho vzdelávanie a výchova. Ak je žiak odstrkovaný a hľadáme na neho len ako na žiaka, ktorý uzatvára počet v triede, nevenujeme mu dostatočnú pozornosť a nepoznáme jeho problémy, nikdy v ňom nevzbudíme záujem o vzdelávanie.

Z nášho pohľadu je preto potrebné k deťom rómskej menšiny pristupovať zvlášť citlivo. Spolužiakov vedieme k tomu, aby akceptovali ich odlišnosť a prijali ich do kolektívu. Dieťa, ktoré cíti nezáujem o seba samého zo strany vyučujúcich a spolužiakov, nerado chodí do školy, pretože sa v nej necíti dobre a snaží sa jej všemožne vyhnúť. Prípadne, pri pravidelnej dochádzke pasívne presedí celé vyučovanie a odmieta prijímať nové informácie. Rómskym deťom však treba dať možnosť realizácie v takých oblastiach, ktorá je im blízka. Je dobré ak navštevujú krúžky zamerané na kultúru, predovšetkým tanec a spev. Majú totiž prirodzené hudobné a pohybové nadanie. Výsledky takejto činnosti by mali prezentovať na verejnosti, aby získali pocit spolupatričnosti, užitočnosti a sebavedomie. Tiež je potrebné dopriať týmto deťom radosť z toho, v čom vynikajú.

Dobry pedagóg prihliada na toto špecifikum rómskych žiakov. V mimovyučovacom čase organizuje také aktivity, ktorým rómske deti dajú prednosť pred voľným trávením času v popoludňajších hodinách. *„Inštitucionálne organizovaná záujmová činnosť predstavuje totiž pre rómsku mládež účinný nástroj integrácie so širším spoločenským prostredím.“*¹¹⁸

Ako sme už vyššie uviedli, deti marginalizovanej skupiny žijú až po nástup do vzdelávacích inštitúcií voľným životom. Nie sú nikým okrem rodiny organizované, nemusia sa nikomu prispôbovať ani dodržiavať zásady nejakej spoločenskej skupiny. Zlom nastáva po nástupe do školy. Zrazu sa ich voľnosť vytráca a sú nútene prispôbiť

¹¹⁶ DAŇO, J., ref. 16, s. 73.

¹¹⁷ Tamže, s. 74.

¹¹⁸ DARÁK, M.: *Voľný čas a rozvoj zmysluplných záujmov rómskych žiakov*. In: Zvyšovanie úrovne socializácie rómskej komunity prostredníctvom vzdelávania. Zborník príspevkov z pracovného seminára – Tatranská Lomnica 9. – 11. 4. 2003. Banská Bystrica: PF UMB, 2004, s. 103.

sa. Hlavne v nižších ročníkoch ZŠ tak čakajú na koniec vyučovania, aby mohli uspokojiť svoje potreby, čo sa týka ich voľnej a nikým neriadenej hry.

Na všetkých typoch škôl dnes prebieha krúžková činnosť na vyplnenie voľného času detí podľa ich záujmov. Aktivity rómskych detí sa však výrazne odlišujú od voľnočasových činnosti deti majority. Myslíme tým hlavne čo sa zameranosti a kvality týka. Prieskumy za posledné roky však ukazujú, že záujem rómskych žiakov o rôzne záujmové činnosti v mimovyučovacom čase celkovo stúpa. Najväčší počet rómskych detí zaznamenávajú vedúci športových, tanečných, speváckych a dramatických krúžkov. Potešiteľný je aj fakt, že rastie záujem rómskych detí o krúžky zamerané na výpočtovú techniku, čím sa znižuje negramotnosť v tejto oblasti. Organizovaným trávením voľného času sa predchádza najmä negatívnym vplyvom vonkajšieho prostredia na dieťa.¹¹⁹ Žiaci majú možnosť rozvíjať svoj talent, realizujú sa v oblasti, ktorá im je blízka, utužujú zdravie, učia sa pracovať v kolektíve, uspokojujú svoje potreby.

V ZŠ v Gelnici pracuje krúžok Rómsky klub. Sú v ňom organizované deti od nultého po deviaty ročník. Pre veľký vekový rozsah detí v ňom však vedúca krúžku musí prispôbiť plán aktivít tak, aby uspokojil všetkých členov. Napríklad aj takto:

- najmenšie deti pracujú s omaľovánkami, kreslia si, pozerajú si rozprávkové knižky, prípadne si čítajú alebo sa hrajú so stavebnicou,
- staršie deti pracujú v skupinách tak, že jedna skupina je pri počítači, iná sa realizuje v písaní básničiek, ďalšia vyrába rôzne výrobky z prútia, papiera a iného materiálu,
- v závere si spievajú za doprovodu malého huslistu, gitaristu a harmonikárky.

Následne na to, po krúžku, tieto deti odchádzajú domov uspokojené a šťastné. Počas celého školského roka chodia do prírody, opekajú, športujú, fotografujú, zapájajú sa do rôznych výtvarných a literárnych súťaží. Taktiež so svojim kultúrnym programom vystupujú na podujatiach v škole a v meste.

Dosiahli už aj mnoho uznaní v rámci okresu, kraja, ale aj na celoslovenských súťažiach. Posledným veľkým úspechom bolo 2. miesto v rámci Slovenska žiačky Evy Žigovej v decembri roku 2011. Svojou básňou Kesaj v sničku, ktorú vytvorila na krúžku Rómsky klub, sa zapojila do literárnej súťaže vyhlásenej nadáciou „Dobrá rómska víla Kesaj“ a Ministerstvom Kultúry SR. Za získanú finančnú odmenu jej bol zakúpený

¹¹⁹ DARÁK, M., ref. 17, s. 104-107.

elektronický klávesový hudobný nástroj, ktorý používa na rozvoj svojho hudobného talentu.

Nižšie uvádzame ukážku víťaznej básne od 11-ročnej žiačky z piateho ročníka Evy Žigovej, ktorá pochádza z mimoriadne chudobnej, ale veľmi skromnej a poctivej rómskej rodiny. Navštevovala aj nultý ročník, kde sa adaptovala na školské prostredie. Počas absolvovania prípravnej triedy výrazne znížila svoj handicap prirodzene získaný prostredím, v ktorom žije. Dobre sa učí, navštevuje ZUŠ, odbor hudobný a dramatický, a aktívne sa zapája do kultúrneho a spoločenského života v meste.

Kesaj v sničku

Kesaj – dobrá rómska víla, po líčku ma pohladila.
Prišla ku mne potichučky, chytila mi obe rúčky.
Čože ťa to zo sna budí? Ty sa bojíš bielych ľudí?
Na farbe nám nezáleží, v každom z nás srdiečko leží.
Aj jablčko červené, či zelené, vždy šťavnaté, chutné je.
Ak v jablku červík býva, sladký sniček sa mu sníva.
No pre deti je zlá vec – taký chrobák zurvalec.
Ešte jednu radu mám. Nezostaneš nikdy sám,
ak si spravodlivý, čestný, šťastné budú tvoje cesty.
Rozmýšľam už od rána, že prezident Obama,
má tiež čiernu pleť. Je to zjavná vec.
Už odišla dobrá víla, potichu sa vytratila.
Ďakujem ti za radu, zlepšila mi náladu.

Okrem toho, že vo výchove mimo vyučovania je dôležitý kreatívny, empatický učiteľ bez rasistických predsudkov, vzdelávanie detí z rómskej minority nie je ľahostajné ani rôznym organizáciám a nadáciám, ktoré sú zamerané predovšetkým na výchovu a vzdelávanie tejto skupiny detí. Ich cieľom je pomáhať a podporovať rómske detské talenty. Pomáhať pri materiálnom vybavení detí zo sociálne slabého prostredia a taktiež im podávať pomocnú ruku v oblasti výchovy a vzdelávania tak, aby sa im poskytla rovnosť šancí. Ide o vyššie spomínanú Dobrú rómsku vílu Kesaj, Nadáciu SPP, Konto Orange či Divé maky. Jednou z nich je aj SGI – Inštitút pre dobre spravované

spoločnosť, ktorá sa zaoberá riešením skvalitnenia výchovno-vzdelávacieho procesu detí zo znevýhodneného prostredia.

SIG je nestranička, nezisková, mimovládna organizácia, ktorá sa neviaže na žiadnu politickú stranu ani ideológiu. V roku 2009/2010 vyhlásila súťaž v rámci projektu Žiaci zo znevýhodneného prostredia v procese školskej reformy o najlepšie metódy a prístupy vo vzdelávaní týchto žiakov. Po realizácii a vyhodnotení projektu vznikla publikácia *Škola inak*, ktorá má slúžiť ako pomôcka pre učiteľov. Obsahuje súbor konkrétnych aktivít, najlepších metód a prístupov vo vzdelávaní z rôznych materských a základných škôl. Cieľom projektu bolo propagovať získané poznatky a rozširovať ich v prospech ďalších žiakov a učiteľov, ako aj verejne oceniť tých, ktorí z vlastnej vôle vytvárajú a zavádzajú nové prístupy do vyučovacieho procesu. Väčšina aktivít je vhodná pre všetky deti, ale predovšetkým je zameraná na skvalitnenie výchovy a vzdelávania detí minority.¹²⁰

Zaujímavou pôsobí aj príspevok ŠZŠ v Kolárove pod názvom „Robme veci lepšie“. Cieľovou skupinou projektu sú všetci žiaci ŠZŠ s dôrazom na žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia. Dôvodom aktivít je riešenie záškoláctva, malý záujem o vzdelanie a takmer žiadna podpora a spolupráca rodičov. Konkrétne aktivity spočívali v kolektívnych súťažiach tak, aby sa všetci žiaci zapájali do daného procesu, navzájom sa kontrolovali, pomáhali si a snažili sa získať prvenstvo pre svoju triedu. V spolupráci s knižnicou sa realizovali návštevy, výpožička kníh, spoločné čítanie, rozbor prečítaných diel, besedy so spisovateľmi a zapojenie žiakov do tvorby poézie a prózy. Veľmi sa osvedčila súťaž o najlepšiu triedu v dochádzke, ako aj o najkrajšiu triedu. Hlavným prínosom týchto aktivít je zlepšenie výchovno-vyučovacích výsledkov a dochádzky žiakov.¹²¹

V ŠZŠ v Krompachoch sa učitelia pri zlepšení výsledkov žiakov orientovali na spoločne trávený čas mimo vyučovania. Pracovali s 24 žiakmi v súbore Grajoro (v preklade lúčny koník). Dosiahli upevnenie vzájomných vzťahov, vytvoril sa pozitívny vzťah medzi rodinou a školou, upevnil sa vzťah k svojej etnickej skupine a kultúre. Taktiež sa zlepšila školská dochádzka a deti príjemne trávili svoj voľný čas. Veľkým prínosom je aktívna účasť rodičov priamo na nácvikoch a vystúpeniach. „Žiaci

¹²⁰ KUBÁNOVÁ, M. et al.: *Škola inak*. Zborník najlepších prístupov a metód vo vzdelaní detí zo znevýhodneného prostredia. Bratislava: Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 2010, s. 4.

¹²¹ ŠZŠ Kolárovo: *Robme veci lepšie*. In: KUBÁNOVÁ, M. et al.: *Škola inak*. Zborník najlepších prístupov a metód vo vzdelaní detí zo znevýhodneného prostredia. Bratislava: Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 2010, s. 49.

z málopodnetného prostredia sa dostali do spoločnosti dospelých a deti aj z majoritnej populácie, ktorí im slúžili za vzor v ich správaní a vystupovaní. Vzhľadom k tomu, že aktivita súboru je dlhodobá, prejavilo sa to aj na širšej spolupráci v komunite. Niektorí rodičia sa aktívne zapojili do činnosti a nácvikov jednotlivých tancov a piesní, aj doprovodom na hudobných nástrojoch pri vystúpeniach. Žiaci mali pocit z dobre vykonanej práce, čo ich pritiahlo do školy, a tým sa zlepšila školská dochádzka¹²², konštatuje pani učiteľka Anna Ondášová.

Touto problematikou sa zaoberajú aj rómske časopisy a noviny – Romano nevo ľil (Rómsky nový list) a Štvorlístok, v ktorých môžu deti prezentovať svoje výtvarné a literárne práce.

Aktivity rómskych detí v mimovyučovacom čase rozvíjajú ich prirodzený hudobný, pohybový a výtvarný talent. Len malé percento z nich žije v rodine, ktorá si môže dovoliť podporovať svoje dieťa. Preto je veľmi dôležité už na prvom stupni ZŠ podchytiť tieto talentované deti a viesť ich k rozvíjaniu svojho nadania. A práve tu, v tejto oblasti je najdôležitejší empatický pedagóg, ktorý spolupracuje s rodinou žiaka a tiež kontaktuje inštitúcie podporujúce rómske deti. Žiaci, u ktorých bol včas objavený a podchytený talent, rozvíjajúci sa pomocou učiteľov, nadácií i rodiny dnes pokračujú v štúdiu na ZUŠ, konzervatóriách, prípadne sú členmi rôznych rómskych súborov či divadiel.

2.3 Navrhované riešenia vo výchovno-vzdelávacom procese

Návrhy ako riešiť výchovu a vzdelávanie rómskych žiakov sú rôzne. Včas podchytiť a organizovať ich voľný čas je v podstate tiež jeden z nich, ako sme to uviedli v predošlej podkapitole.

Predchádzajúca vláda navrhla a rozpracovala projekt internátnych škôl. Z fondov EÚ boli na tento projekt vyčlenené finančné prostriedky ako aj vybrané obce s vysokým percentom rómskych občanov. Základnou myšlienkou tohto projektu bolo vychovávať a vzdelávať žiakov mimo rodiny, t. j. „vytrhnúť“ ich z negatívneho prostredia a umiestniť ich do internátnych škôl, kde by sa vzdelávali v úplne iných

¹²² ŠZŠ Krompachy: *Vytancovaná cesta k úspechu*. In: KUBÁNOVÁ, M. et al.: Škola inak. Zborník najlepších prístupov a metód vo vzdelaní detí zo znevýhodneného prostredia. Bratislava: Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 2010, s. 30.

podmienkach ako doteraz. Avšak v realizácii programových opatrení sa ďalej nepokračovalo.

Niektorí odborníci navrhovali zriadenie dvoch typov internátnych škôl – pre základné vzdelanie a pre odborné vzdelávanie a prípravu na ďalšie štúdium. Špecifikom pre tento typ školy by boli vzdelávacie programy z odborov a profesií, ktoré sú žiadané na regionálnom trhu práce, uviedol to bývalý štátny tajomník Ministerstva školstva Jozef Habánik na tlačovej besede hnutia venovanej školským tézám z volebného programu strany v predchádzajúcich voľbách.¹²³

Bývalý vicepremiér pre menšiny Dušan Čaplovič zaoberajúci sa touto problematikou zastáva názor, že inej cesty ako je „vytrhnutie“ detí zo zanedbaného prostredia niet. Problematiku Rómov chce riešiť systémovou zmenou vzdelania. Niektoré mimovládne organizácie však napadli tento projekt z dôvodu, že je to prejav rasizmu. Problémy súvisiace s výchovou a vzdelávaním „*nie je možné riešiť odlúčením od rodiny*.“¹²⁴ Napríklad aj Amnesty International (mimovládna organizácia) je odporcom takéhoto riešenia. Zastáva názor, že to pomôže len malej skupine rómskych žiakov a navyše ešte viac prehĺbi ich segregáciu. Taktiež to považujú za porušenie práv detí, uvádza riaditeľ Amnesty International Branislav Tichý.¹²⁵

Iná skupina odborníkov na riešenie rómskej otázky preferuje zvýšenie finančných prostriedkov pre detí zo sociálne slabých rodín. Avšak aj to, čo teraz dostávajú, sa často minie účinkom. V poslednom období Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny zaviedlo niekoľko finančných opatrení zameraných na zlepšenie podmienok sociálne slabej skupine žiakov. Aj keď to nebolo zamerané priamo na Rómov, práve oni zastupujú najpočetnejšiu skupinu, ktorá využíva tieto výhody. Napríklad dotácie na stravu a školské pomôcky výrazne pomáhajú žiakom aj učiteľom, to znamená, že pozitívne ovplyvňujú aj vzdelávanie a výchovu rómskych žiakov.

Potrebné je ale zamerať sa na zníženie extrémnej chudoby minority, zvýšiť zamestnanosť a celkovo prispieť ku skvalitneniu života Rómov. Vyriešením týchto zásadných problémov, čo je proces dlhodobý, sa prispeje aj k zníženiu výchovno-vzdelávacích problémov žiakov.

¹²³ <http://www.mecem.sk/rpa/?id=sita&lang=slovak&show=18482> (26. 2. 2012)

¹²⁴ CINA, S.: *Rodinné prostredie a jeho vplyv na školský výkon rómskeho žiaka*. In: Multimediálny rozmer edukácie a sociálnej práce v rómskych komunitách. Vedecké štúdie vydané v rámci projektu APVV-20- 049105 Akademická a praktická inteligencia slovenskej populácie rómskych detí. Nitra: FSV a Z UKF, 2009, s. 291.

¹²⁵ http://spravy.pravda.sk/iny-system-ako-internatne-skoly-pre-romov-neexistuje-vyhlasil-fico-119-/sk_domace.asp?c=A100308_134512_sk_domace_p23 (26. 2. 2012)

Každá doterajšia vládna garnitúra mala vo svojich volebných programoch a programových vyhláseniach komplexné riešenie rómskej otázky. Každá zmena vlády však nesie riziko nových opatrení bez kontinuity riešenia. Nakoniec po voľbách sa ale nerealizuje ani jedno z týchto riešení v plnom rozsahu. Nekontrolovateľne sa strácajú aj finančné prostriedky získané z fondov EÚ na projekty pre Rómov. Možno preto, že nedostatočne funguje kontrola týchto prostriedkov. Niekedy ide o milióny eur, z ktorých ani polovica nie je čerpaná na konkrétny projekt. Napríklad v Krásnohorskej Dlhej Lúke, kde žije len jedna rómska rodina, vypracovalo Združenie gemerských remeselníkov projekt na zaškolenie rómskych občanov v IKT. Starosta obce o projekte ani nevedel. Gemerskí remeselníci zaškolili rómskych občanov aj zo susedných obcí. Zakúpili 20 počítačov za približne 20 000 eur, ale zvyšných pol milióna sa reinvestovalo na prenájom miestnosti, finančnú odmenu pre lektora, poistenie, povinnú publicitu, pripojenie na internet, financovanie energie a reklamné predmety. Tento projekt bol zverejnený aj na internetovej stránke Fondu sociálneho rozvoja. Podobných projektov financovaných Európskou úniou je dnes veľmi veľa. Popri ich realizácii sa obohatia rôzne firmy a združenia. K samotným Rómom sa potom už veľa prostriedkov nedostane a Brusel pravdepodobne netuší, kde končia dotácie na riešenie rómskej otázky na Slovensku, uviedla štátna tajomníčka Lucia Nicholsonová, ktorej prvoradou úlohou bolo preveriť všetky rozbehnuté projekty zamerané na riešenie rómskej otázky. Upozornila tiež, že peniaze určené rómskym osadám obišli adresáta veľkým oblúkom a skončili v rukách rôznych podnikateľov. Stačilo im len v projektoch uviesť, že v lokalite ich firiem žije početná marginalizovaná skupina, ktorej zabezpečia pracovné miesta. Pritom brány firiem sú pre Rómov zatvorené.¹²⁶

Dotácie určené na zlepšenie života Rómov na ich integráciu, výchovu a vzdelávanie musia byť preto využité účelne a efektívne. Do projektov by sa mali zapájať odborníci, zaoberajúci sa riešením rómskej problematiky v spolupráci s Úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny a taktiež aj pedagogickí pracovníci, ktorí najlepšie poznajú deti rómskej menšiny, keďže s nimi trávajú väčšinu dňa. Kontrola musí byť transparentná, niekoľkostupňová a uspôsobená na to, aby sa peniaze nestrácali na polceste v tzv. čiernych dierach.

¹²⁶<http://zivot.lesk.cas.sk/clanok/8133/kde-koncia-peniaze-z-europskych-fondov-na-romske-objekty>. html (27. 2. 2012)

V čase vypracovávania tejto diplomovej práce sa v Gelnici na Mestskom úrade uskutočnila aj beseda učiteľov z celého gelnického okresu v tom čase s poslancom NR SR a predsedom Výboru NR pre vzdelávanie, vedu, mládež a šport doc. PhDr. Dušanom Čaplovičom, DrSc., ktorý v diskusii s učiteľmi zdôraznil, že najdôležitejšie pri riešení problémov v školstve je počúvať hlas zdola, t. j. dostávať informácie priamo od učiteľov, zaoberať sa ich návrhmi a spoločne riešiť situáciu v súčasnom školstve. Postoj zaujal aj k najčastejšie kladeným otázkam ohľadom potreby hľadania vhodných spôsobov riešenia výchovno-vzdelávacích problémov žiakov minority. Hovoril o triedach v ZŠ, predovšetkým o druhom stupni, z ktorého žiaci odchádzajú na osemročné gymnázia. Hromadné prestupovanie žiakov ZŠ do gymnázií prirovnal k „vysávaču“, ktorý odsáva nielen deti s najlepšimi výsledkami, ale aj menej zdatné, len aby sa naplnili počty tried na gymnáziách. V ZŠ po prestupe najlepších ostane priemer a početná skupina detí z marginalizovanej skupiny. Naznačil aj ďalší problém školstva, ktorým je spôsob získavania finančných dotácií od štátu. Možným dôsledkom je, že v regiónoch, kde je početná skupina sociálne slabých občanov a rómskych detí, je práca učiteľa na ZŠ mimoriadne náročná, nakoľko vzniknú triedy s prevažne slabými žiakmi. Priemerní žiaci, ktorí z rôznych dôvodov ostanú na ZŠ, sa potom čiastočne prispôbia týmto slabým žiakom a celková úroveň vzdelávania v konkrétnych triedach klesá.

Podobne komplikovaná situácia je aj na stredných odborných učilištiach. Učitelia z OU v Prakovciach navrhujú rozšíriť dvoj a trojročné učňovské odbory pre menej zdatných žiakov. Ide o oblasti s vysokým percentom zastúpenia rómskych občanov, ktorí by sa vyučili v odboroch žiadaných v regióne a svoje štúdium by ukončili výučným listom. Znížil by sa počet záujemcov o pokračovanie v štúdiu s maturitnou skúškou. Tým by lepší žiaci získali aj lepšie podmienky. Bolo by ich síce menej, ale kvalita by bola povýšená nad kvantitu. Dušan Čaplovič takéto návrhy uvítal a ako príklad uviedol školu v Podbrezovej, kde sú študenti zadelení do stupňa štúdia podľa svojich schopností. Najšikovnejší študujú na gymnáziu, menej zdatní na odbornom učilišti – pričom všetci majú možnosť počas štúdia prestúpiť podľa svojich študijných výsledkov a schopností na menej alebo viac náročný odbor. Každý absolvent tejto školy buď pokračuje v štúdiu na VŠ, alebo ihneď po skončení štúdia dostane prácu v Železiarňach Podbrezová alebo v regióne. Táto škola zabezpečuje potreby Horehronia na základe požiadaviek rodičov a trhu práce.

Dušan Čaplovič sa na besede taktiež venoval aj využívaniu voľného času detí z menejpodnetného prostredia. Podľa neho je potrebné prispôbiť plán práce

s problémovými deťmi tak, aby sa orientovali na oblasti, ktoré sú im blízke a pre danú skupinu zaujímavé. Predovšetkým je nutné podchytiť ich talenty a následne ich rozvíjať. Na školách sa majú zriaďovať krúžky podľa záujmov žiakov a nie podľa záujmov učiteľov. Na túto časť besedy reagovali viacerí učelia. Hovorili o voľnočasových aktivitách na svojich školách a o záujmovej orientácii rómskych detí. Poukazovali na pracovné podmienky, nedostatočné materiálne vybavenie škôl, možnosti kultúrneho a spoločenského vyžitia žiakov v našom regióne a porovnávali to s možnosťami, kde je zamestnanosť vyššia a nie je taký vysoký počet sociálne odkázaných žiakov.

V závere besedy sa hosť venoval aj projektom na zlepšenie sociálnych podmienok Rómov financovaných EÚ a kritizoval ich neefektívne využitie. Potvrdil prelievanie týchto dotácií, neobjasnené strácanie sa prostriedkov aj nedokonalú kontrolu ich čerpania. Učiteľom tiež navrhol reagovať na menšie výzvy rôznych nadácií na predkladanie projektov a grantov, ktorými môžu prispieť ku skvalitneniu výchovy a vzdelávania rómskych žiakov. Dušan Čaplovič dal prísľub prítomným, že sa bude zaoberať návrhmi a podnetmi učiteľov gelnického regiónu a k riešeniu niektorých po prerokovaniach s inými odborníkmi zaujme písomné stanovisko.

3 PRIESKUM NÁZOROV UČITEĽOV NA NEÚSPECH RÓMSKÝCH ŽIAKOV V PROCESSE VÝCHOVY A VZDELÁVNIA

V teoretickej časti tejto diplomovej práce sme sa zamerali na najväčší problém rómskej minority, ktorým výchova a vzdelávanie nepochybne sú. Poukázali sme na skutočnosť, že rómski rodičia nepovažujú vzdelávanie svojich detí za nevyhnutnú prioritu. Od toho sa ďalej odvíja aj nedostatočná výchova a celkovo slabé výchovno-vzdelávacie výsledky týchto žiakov v škole. Spomenuli sme aj ďalšie prekážky, resp. príčiny neúspechu rómskych žiakov, ako je jazyková bariéra, minimálna pomoc deťom pri príprave na vyučovanie zo strany rodičov, slabé materiálne vybavenie v oblasti pomôcok na vyučovanie a rôzne iné vplyvy vychádzajúce zo sociálne znevýhodneného prostredia. Načrtli sme aj pozitívne faktory, ako prácu asistenta učiteľa, vytvorenie nultých ročníkov alebo zavedenie dotácie na školské obedy, ktoré kladne pôsobia na rómskych žiakov v rámci procesu ich výchovy a vzdelávania. Majú teda svoje opodstatnenie, a preto by sa mali využívať vo väčšej miere.

3.1 Základné ciele prieskumu

Cieľom nášho prieskumu bolo zmapovať názory pedagógov na troch vybraných základných školách gelnického okresu s vysokým percentom zastúpenia žiakov rómskej minority. Ide o odhalenie príčin neúspechov vo výchove a vzdelávaní rómskych žiakov z pohľadu učiteľov, resp. z ich osobných skúseností počas ich pedagogickej praxe, v čom oni vidia najväčšie nedostatky pri vzdelávaní týchto žiakov. Taktiež sme zisťovali, čo si učitelia myslia o zavedení určitých výhod na školách pre tieto deti, ako sú napr. rómsky asistent učiteľa alebo dotácia na školské obedy. Či to podľa nich má zmysel a teda či v súvislosti s tým môžeme hovoriť o pozitívnom vplyve na proces výchovy a vzdelávania týchto žiakov. Na základe týchto cieľov sme si stanovili nasledujúce hypotézy.

3.2 Hypotézy prieskumu

Hypotéza č. 1

V triedach, v ktorých učitelia učia, je viac ako 5 rómskych žiakov.

Hypotéza č. 2

Rómske deti pochádzajúce zo sociálne znevýhodneného prostredia pri nástupe do školy nedostatočne ovládajú spisovný slovenský jazyk.

Hypotéza č. 3

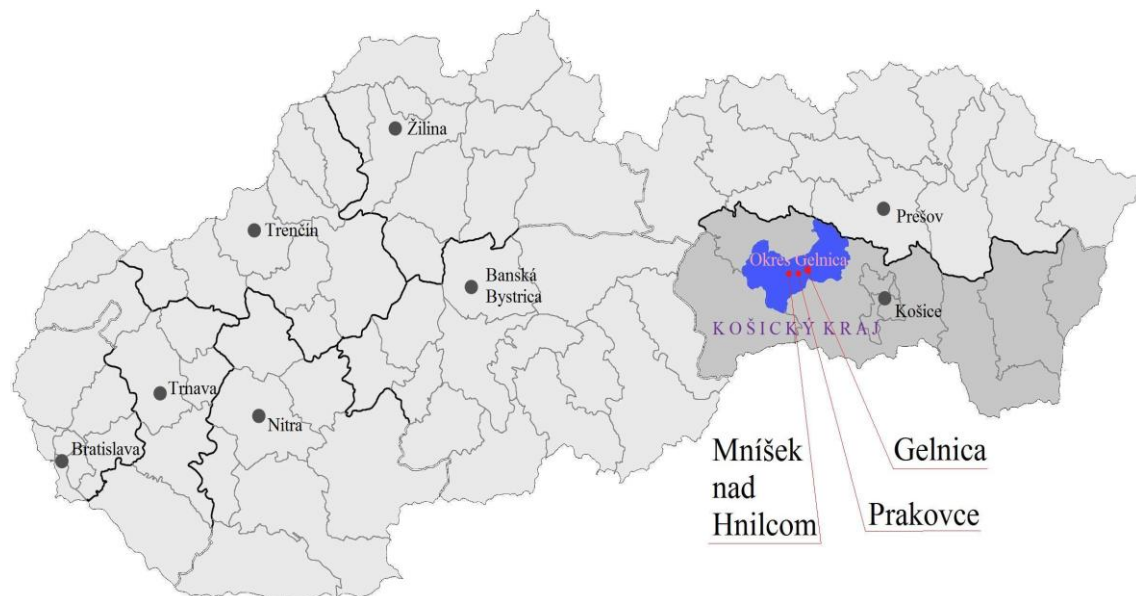
Rómski rodičia nepovažujú vzdelanie svojich detí za dôležité a nevyhnutné z hľadiska ich budúcnosti. Aj z toho dôvodu sa nezaujímajú o školské výsledky svojich detí a nespolupracujú ani so školou, ktorú ich dieťa navštevuje.

Hypotéza č. 4

Positívny zmysel v procese výchovy a vzdelávania u rómskych žiakov má zavedenie určitých sociálnych faktorov (výhod) v jednotlivých školských zariadeniach.

3.3 Charakteristika lokality a vzorky prieskumu

Obrázok č.1

Zdroj: autor

Znázornenie dvoch vybraných obcí Prakovce, Mníšek nad Hnilcom a mesta Gelnica na mape Slovenska

Prieskum zameraný na potvrdenie alebo vyvrátenie stanovených hypotéz sme uskutočnili v gelnickom okrese, kde je niekoľko miest a obcí s vysokým percentom zastúpenia rómskej minority. Patrí sem mesto Gelnica a obce Prakovce, Helcmanovce, Mníšek nad Hnilcom, Švedlár, Nálepko, Smolník a príslušné menšie marginalizované osady. Títo učители majú teda bohaté skúsenosti so žiakmi z málo podnetného prostredia. Vzdelanostná a celková životná úroveň týchto detí je veľmi nízka. Mnohí rómski rodičia sú totiž dlhodobo nezamestnaní a jediným príjmom rodiny sú sociálne dávky. Životné podmienky v mnohých rodinách sú preto podpriemerné, demotivujúce a na výchovu a vzdelávanie detí majú nepriaznivý vplyv, ktorý sa odráža hlavne na ich výsledkoch v škole.

Aj preto bol náš výskum realizovaný na ZŠ v Gelnici, Prakovciach a v Mníšku nad Hnilcom (viď. Obrázok č. 1). Anonymný prieskum sme realizovali na vzorke 90 učiteľov vo veku od 26 do 65 rokov. Učители celkovo odpovedali na 10 otázok týkajúcich sa výchovy a vzdelávania rómskych žiakov. Prieskum sme vykonávali v termíne od 6. – 10. 2. 2012.

3.4 Metódy prieskumu

Pre získanie potrebných názorov sme použili dotazníkovú metódu. Pedagogickí pracovníci odpovedali na 10 uzavretých otázok. Dotazníková metóda je vhodná pre jeho anonymitu a tiež rýchle a hromadné zisťovanie informácií. Časová nenáročnosť tejto metódy umožnila jej použitie na viacerých školách. Hlavnou výhodou je však jednoduchšie spracovanie výsledkov získaných takýmto spôsobom, pretože odpovede na dané otázky sú jednoznačné. Problematika výchovy a vzdelávania rómskych žiakov je v súčasnosti veľmi diskutovanou oblasťou, aj z toho dôvodu sme sa rozhodli preskúmať názory pedagógov, ktorí s rómskymi deťmi pracujú dennodenne.

Ako ďalšiu sme použili metódu komparácie, charakterizovanú ako metódu porovnávania zistených zhodných alebo nezuhodných výsledkov v rámci troch vybraných škôl.

3.5 Realizácia prieskumu

Prieskum sme realizovali na troch ZŠ v gelnickom okrese v spolupráci s učiteľmi, ktorí boli ochotní venovať svoj čas odpovediam na otázky. Dotazník sme na uvedené ZŠ zanesli v pondelok 6. 2. 2012 a vyzdvihli sme ho v piatok 10. 2. 2012, čím sme si zabezpečili 100 % účasť respondentov na prieskume.

3.6 Výsledky prieskumu

Pri vyhodnocovaní výsledkov prieskumu sme využili matematickú a štatistickú metódu. Jednotlivé odpovede na otázky sme najprv zosumarizovali, číselne znázornili v tabuľkách a následne graficky vyjadrili v percentách.

Tabuľka č.1

P.č.	Otázka	Odpoveď		
		A	B	C
1.	Koľko rómskych žiakov sa prevážne nachádza v triedach, ktoré učíte?	26	16	2
2.	Ovládajú rómski žiaci spisovný slovenský jazyk na úrovni?	0	15	29
3.	Aké výchovno vyučovacie výsledky dosahujú rómski žiaci najčastejšie?	0	8	36
4.	V čom vidíte príčiny slabých vyučovacích výsledkov rómskych žiakov?	33	4	7
5.	Úroveň spolupráce rodičov rómskych žiakov so školou je:	5	8	31
6.	Myslíte si, že sú rómske deti diskriminované spolužiakov?	32	0	12
7.	Z Vášho pohľadu by malo zmysel zaviesť povinnú predškolskú výchovu?	28	6	10
8.	Má podľa Vás význam práca rómskeho asistenta v triede?	27	4	13
9.	Myslíte si, že pre jednu plno organizovanú školu postačuje jeden rómsky asistent?	24	9	11
10.	Zlepšila sa školská dochádzka rómskych žiakov po zavedení podávania bezplatných obedov v školských jedálničiach?	10	25	9

Zdroj: autor

Číselne vyjadrenie výsledkov získaných z dotazníka pre ZŠ v Gelnici. Na 10 otázok odpovedalo celkovo 44 pedagógov.

Tabuľka č.2

P.č.	Otázka	Odpoveď		
		A	B	C
1.	Koľko rómskych žiakov sa prevážne nachádza v triedach, ktoré učíte?	6	12	5
2.	Ovládajú rómski žiaci spisovný slovenský jazyk na úrovni?	0	10	13
3.	Aké výchovno vyučovacie výsledky dosahujú rómski žiaci najčastejšie?	0	5	18
4.	V čom vidíte príčiny slabých vyučovacích výsledkov rómskych žiakov?	18	5	0
5.	Úroveň spolupráce rodičov rómskych žiakov so školou je:	0	7	16
6.	Myslíte si, že sú rómske deti diskriminované spolužiakov?	20	0	3
7.	Z Vášho pohľadu by malo zmysel zaviesť povinnú predškolskú výchovu?	17	0	6
8.	Má podľa Vás význam práca rómskeho asistenta v triede?	8	5	10
9.	Myslíte si, že pre jednu plno organizovanú školu postačuje jeden rómsky asistent?	13	5	5
10.	Zlepšila sa školská dochádzka rómskych žiakov po zavedení podávania bezplatných obedov v školských jedálniciach?	9	14	0

Zdroj: autor

Číselne vyjadrenie údajov získaných z dotazníka pre ZŠ v Prakovciach. Na 10 otázok tu odpovedalo celkovo 23 učiteľov.

Tabuľka č.3

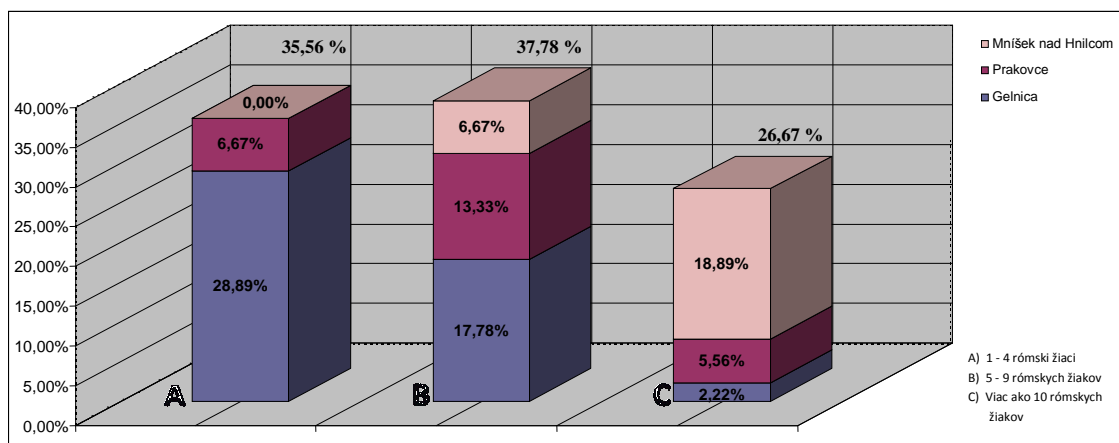
P.č.	Otázka	Odpoveď		
		A	B	C
1.	Koľko rómskych žiakov sa prevážne nachádza v triedach, ktoré učíte?	0	6	17
2.	Ovládajú rómski žiaci spisovný slovenský jazyk na úrovni?	0	10	13
3.	Aké výchovno vyučovacie výsledky dosahujú rómski žiaci najčastejšie?	0	7	16
4.	V čom vidíte príčiny slabých vyučovacích výsledkov rómskych žiakov?	17	2	4
5.	Úroveň spolupráce rodičov rómskych žiakov so školou je:	0	5	18
6.	Myslíte si, že sú rómske deti diskriminované spolužiakov?	19	0	4
7.	Z Vášho pohľadu by malo zmysel zaviesť povinnú predškolskú výchovu?	18	0	5
8.	Má podľa Vás význam práca rómskeho asistenta v triede?	16	0	7
9.	Myslíte si, že pre jednu plno organizovanú školu postačuje jeden rómsky asistent?	15	3	5
10.	Zlepšila sa školská dochádzka rómskych žiakov po zavedení podávania bezplatných obedov v školských jedálniciach?	18	4	1

Zdroj: autor

Číselné vyjadrenie údajov získaných z dotazníka pre ZŠ v Mníšku nad Hnilcom. Na 10 otázok tu podobne ako v Prakovciach odpovedalo 23 pedagógov.

Celkovo odpovedalo 90 pedagogických pracovníkov z troch ZŠ. Môžeme teda konštatovať 100 % účasť pri použití dotazníkovej metódy.

Graf č. 1 Koľko rómskych žiakov sa prevažne nachádza v triedach, v ktorých učíte?

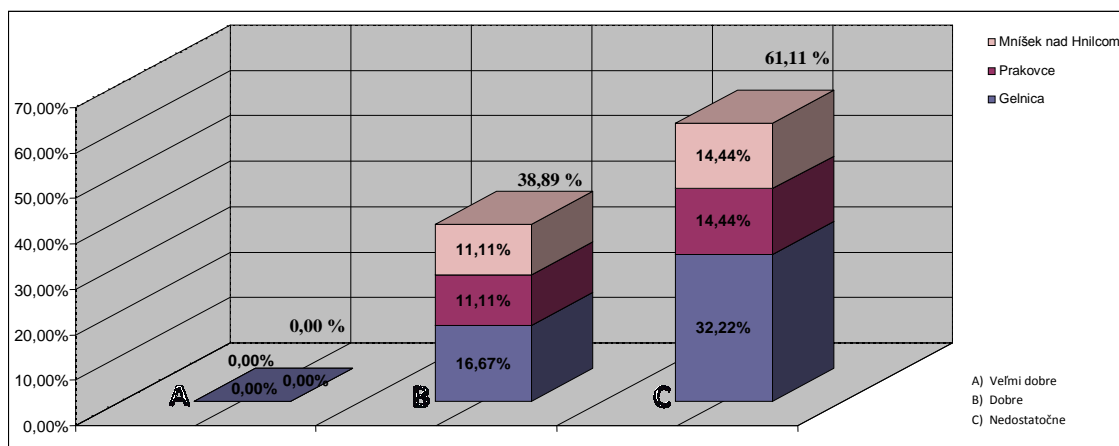

Zdroj: autor

Pri tejto otázke sme chceli zistiť, koľko rómskych žiakov majú opýtaní učitelia v triedach, v ktorých učia. Zistili sme, že najviac pedagógov, čo je 37,78 % (34 učiteľov) má v triedach 5 – 9 rómskych žiakov, 35,56 % (32 učiteľov) má 1 – 4 rómskych žiakov v triedach a 26,67 % (24 učiteľov) má viac ako 10 rómskych žiakov v triedach.

Čo sa týka porovnania vybraných troch ZŠ, tak 28,89 % (26 učiteľov) v Gelnici má v triedach 1 – 4 rómskych žiakov, v Prakovciach 13,33 % (12 učiteľov) označilo odpoveď B, čo znamená, že v triedach prevláda 5 – 9 rómskych žiakov a najviac Rómov v triedach majú učitelia v Mníšku nad Hnilcom, kde 18,89 % (17 učiteľov) krúžkovalo odpoveď C, teda že v triedach majú viac ako 10 rómskych žiakov.

Graf č. 2 Ovládajú rómski žiaci spisovný slovenský jazyk na úrovni?

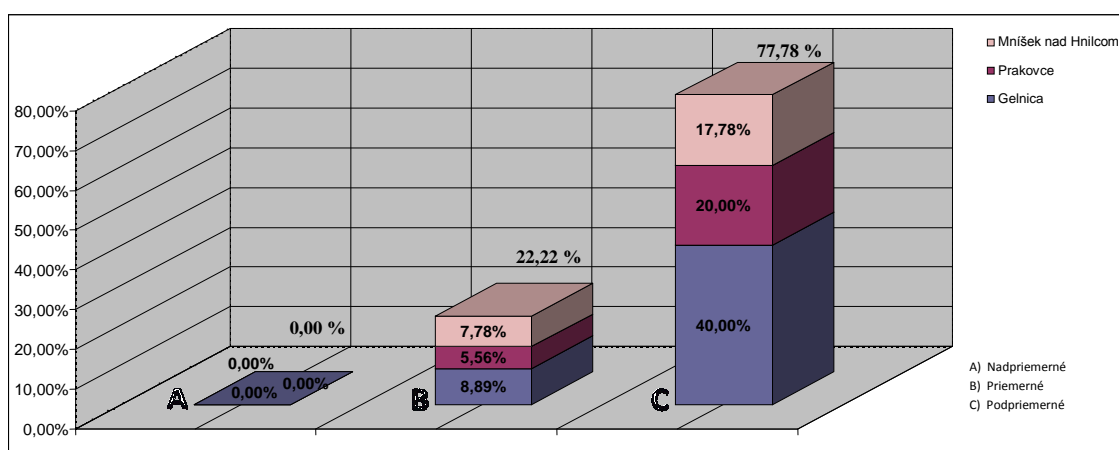

Zdroj: autor

Pri zisťovaní údajov, ako rómski žiaci ovládajú spisovný slovenský jazyk, sme zistili, že 61,11 % (55 učiteľov) si myslí, že rómski žiaci ovládajú spisovný jazyk nedostatočne, 38,89 % (35 učiteľov) si myslí, že ho ovládajú dobre a nikto z opýtaných učiteľov sa nepriklonil k možnosti, že rómski žiaci ovládajú spisovný jazyk veľmi dobre.

Ak porovnáme ZŠ medzi sebou, všimame si, že 32,22 % (29 učiteľov) z Gelnice odpovedalo, že rómski žiaci nedostatočne ovládajú spisovný jazyk, v Prakovciach a Mníšku n. Hnilcom sa k tejto odpovedi priklonilo rovnako 14,44 % (13 učiteľov) za každú ZŠ. 16,67 % (15 učiteľov) z gelnickej ZŠ sa zhodlo, že rómski žiaci ovládajú spisovný jazyk dobre a túto odpoveď zvolilo aj 11,11 % (10 učiteľov) zo ZŠ v Prakovciach a tiež v Mníšku n. Hnilcom. Odpoveď A nezvolil nikto z učiteľov, teda rómski žiaci ani na jednej zo ZŠ neovládajú spisovný jazyk veľmi dobre.

Graf č. 3 Aké výchovno-vyučovacie výsledky dosahujú rómski žiaci najčastejšie?

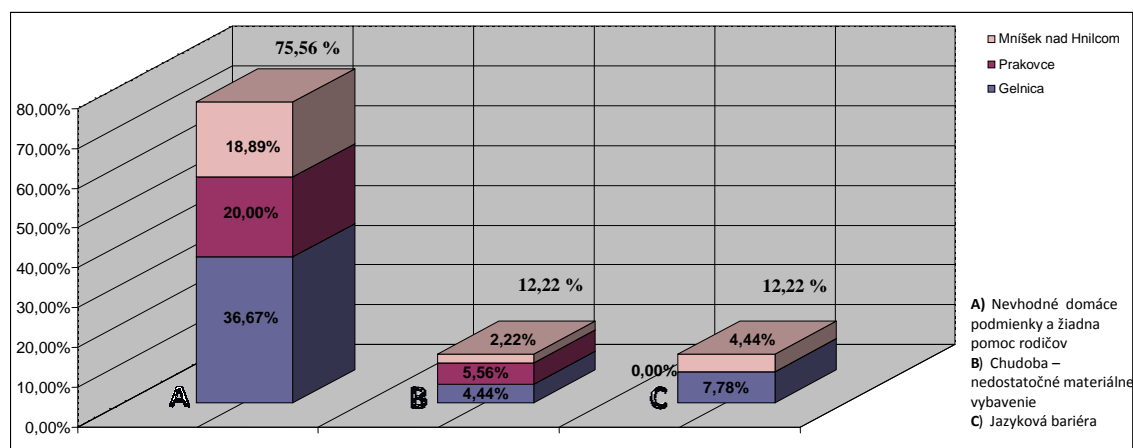
Zdroj: autor

Pri tretej otázke o výchovno-vyučovacích výsledkoch rómskych žiakov sme zistili, že 77,78 % (70 učiteľov) sa priklonilo k odpovedi podpriemerné, 22,22 % (20 učiteľov) hodnotí výchovno-vyučovacie výsledky rómskych žiakov za priemerné a nikto z 90 učiteľov nehovorí o výchovno-vyučovacích výsledkoch rómskych žiakov ako o nadpriemerných.

Pri porovnaní údajov z vybraných ZŠ až 40 % (36 učiteľov) zo ZŠ v Gelnici, 20 % (18 učiteľov) zo ZŠ v Prakovciach a 17,78 % (16 učiteľov) z Mníška uvádza, že výsledky rómskych žiakov sú podpriemerné. Približne rovnako a teda 8,89 % (8

učiteľov) v Gelnici, 5,56 % (5 učiteľov) v Prakovciach a 7,78 % (7 učiteľov) považuje výsledky rómskych žiakov za priemerné. Nadpriemerné výchovno-vyučovacie výsledky podľa učiteľov nedosahuje ani jeden rómsky žiak.

Graf č. 4 V čom vidíte príčiny slabých vyučovacích výsledkov rómskych žiakov?

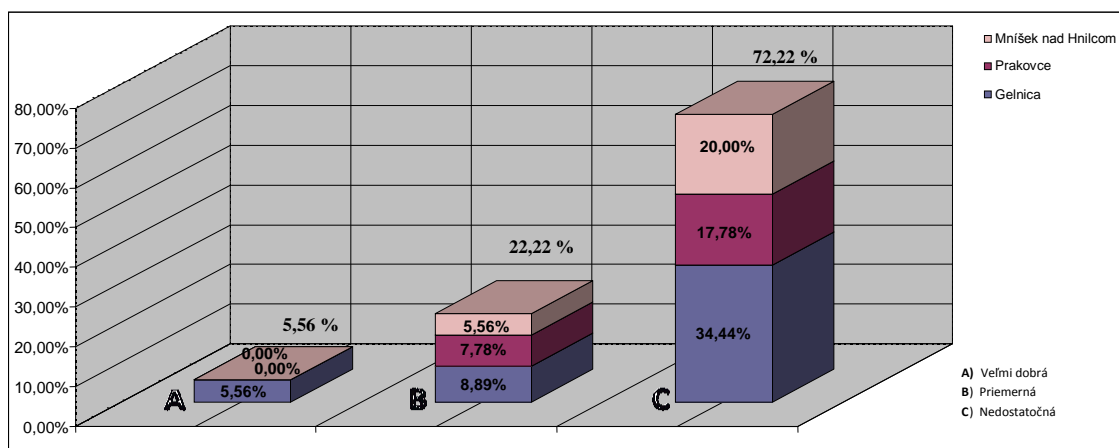

Zdroj: autor

Pri odpovedi na túto otázku sme prieskumom zistili, že 75,56 % (68 učiteľov) považuje za hlavné príčiny slabých vyučovacích výsledkov u Rómov nevhodné domáce podmienky a žiadnu pomoc rodičov, 12,22 % (11 učiteľov) za takúto príčinu považuje chudobu – nedostatočné materiálne vybavenie a taký istý počet učiteľov za príčinu považuje aj jazykovú bariéru.

Ak porovnáваме odpovede učiteľov jednotlivých ZŠ, tak zisťujeme, že 36,67 % (33 učiteľov) gelnickej ZŠ sa priklonilo k odpovedi A, takú istú odpoveď zakružkovalo aj 20 % (18 učiteľov) zo ZŠ v Prakovciach a 18,89 % (17 učiteľov) zo ZŠ v Mníšku. Približne rovnaký počet učiteľov z troch ZŠ považuje za najväčšiu príčinu chudobu a jazykovú bariéru – vo svojich odpovediach to označilo 7,78 % (7 učiteľov) v ZŠ Gelnica a iba 4,44 % (4 učiteľia) v ZŠ Mníšek n. Hnilcom. Prakovskí pedagógovia túto možnosť vo svojich odpovediach neoznačili.

Graf č. 5 Úroveň spolupráce rodičov rómskych žiakov so školou je:

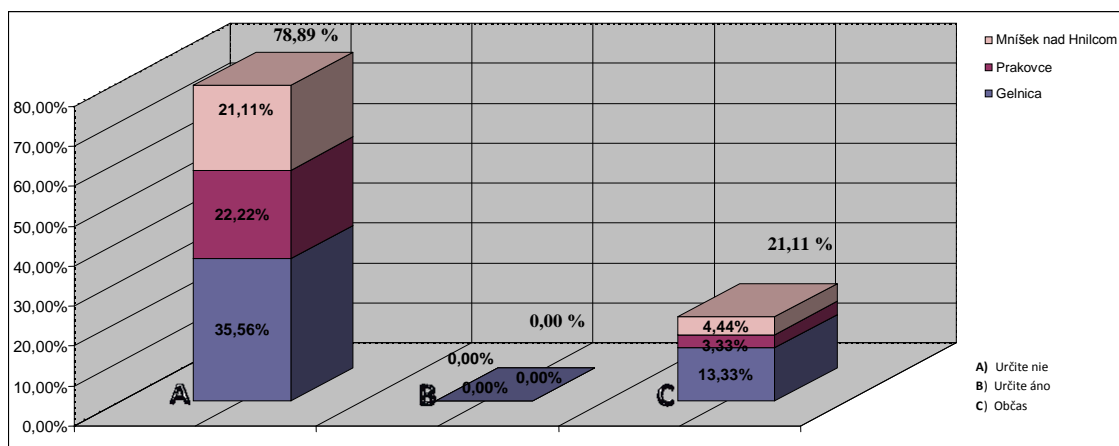

Zdroj: autor

Pri zisťovaní údajov o spolupráci rómskych rodičov so školou sme od respondentov získali nasledovné informácie – 72,22 % (65 učiteľov) považuje spoluprácu rodičov so školou za nedostatočnú, 22,22 % (20 učiteľov) za priemernú a iba 5,56 % (5 učiteľov) považuje túto spoluprácu za veľmi dobrú.

Ak chceme porovnať údaje z daných ZŠ, vidíme, že odpoveď C prevažuje ako na ZŠ v Gelnici 34,44 % (31 učiteľov), tak aj v Prakovciach 17,78 % (16 učiteľov) a tiež na ZŠ v Mníšku 20 % (18 učiteľov). Odpoveď B je zastúpená pomerne rovnako na všetkých troch ZŠ. Zaujímavá je však odpoveď A, ktorú označilo iba 5,56 % (5 učiteľov) na ZŠ v Gelnici.

Graf č. 6 Myslite si, že sú rómske deti diskriminované zo strany spolužiakov?

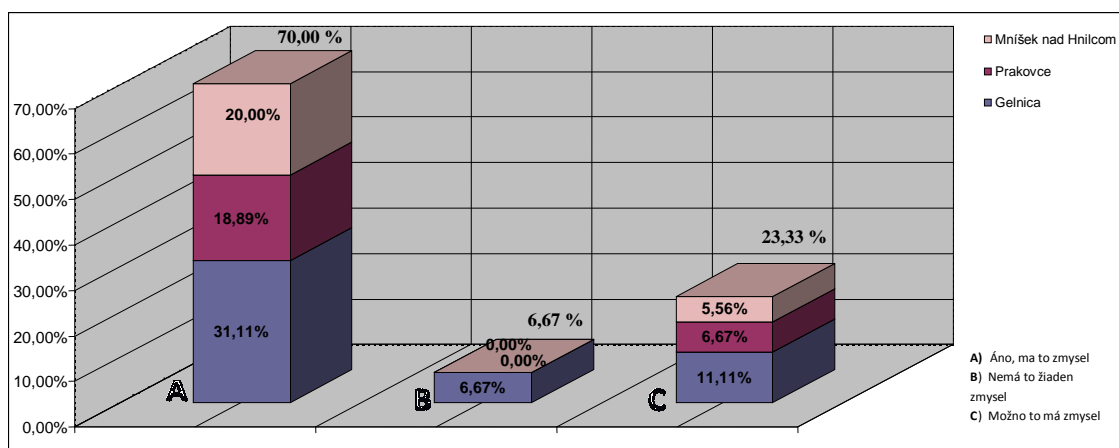

Zdroj: autor

Pri šiestej otázke o diskriminácii rómskych žiakov sme zistili, že až 78,89 % (71 učiteľov) tvrdí, že rómske deti diskriminované určite nie sú, 21,11 % (19 učiteľov) tvrdí že rómske deti sú diskriminované občas a nikto z učiteľov si nemyslí, že rómske deti sú určite diskriminované zo strany spolužiakov.

Pri porovnaní údajov zo ZŠ sa pedagógovia rozhodovali len medzi dvoma odpoveďami. Z toho 35,56 % (32 učiteľov) z Gelnice a približne 20 % (20 učiteľov) z Prakoviec a tiež z Mníška sa stotožnilo s odpoveďou A. 13,33 % (12 učiteľov) v gelnickej ZŠ sa rozhodlo pre odpoveď C, pričom pedagógovia ZŠ Prakovce a Mníšek volili tiež túto možnosť s rozdielom len 1 %.

Graf č. 7 Z vášho pohľadu by malo zmysel zaviesť povinnú predškolskú výchovu?

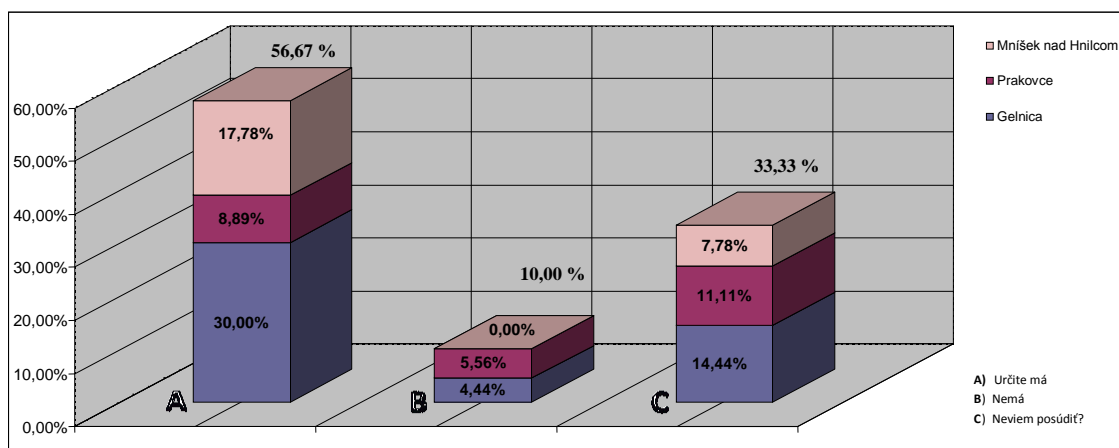

Zdroj: autor

Ďalšia otázka bola zameraná na zistenie údajov, či podľa pedagógov má zmysel zaviesť u rómskych detí povinnú predškolskú výchovu. Pri prieskume sme sa dozvedeli, že za zavedenie povinnej predškolskej výchovy je jednoznačne 70 % (63 učiteľov), úplne istých si nie je 23,33 % (21 učiteľov) a len 6,67 % (6 učiteľov) si myslí, že zaviesť povinnú predškolskú výchovu nemá žiaden zmysel.

V rámci vybraných troch ZŠ sú údaje nasledovné – 31,11 % (28 učiteľov) gelnickej ZŠ si myslí, že zaviesť povinnú predškolskú výchovu má zmysel, no paradoxom je, že iných 6,67 % (6 učiteľov) z tej istej školy si myslí, že to nemá žiadny zmysel. K odpovedi možno to má zmysel sa priklonilo 11,11 % (10 učiteľov) na ZŠ v Gelnici, 6,67 % (6 učiteľov) na ZŠ v Prakovciach a o 1 % menej ako v Prakovciach volili túto možnosť učitelia v Mníšku.

Graf č. 8 Má podľa Vás význam práca rómskeho asistenta v triede?

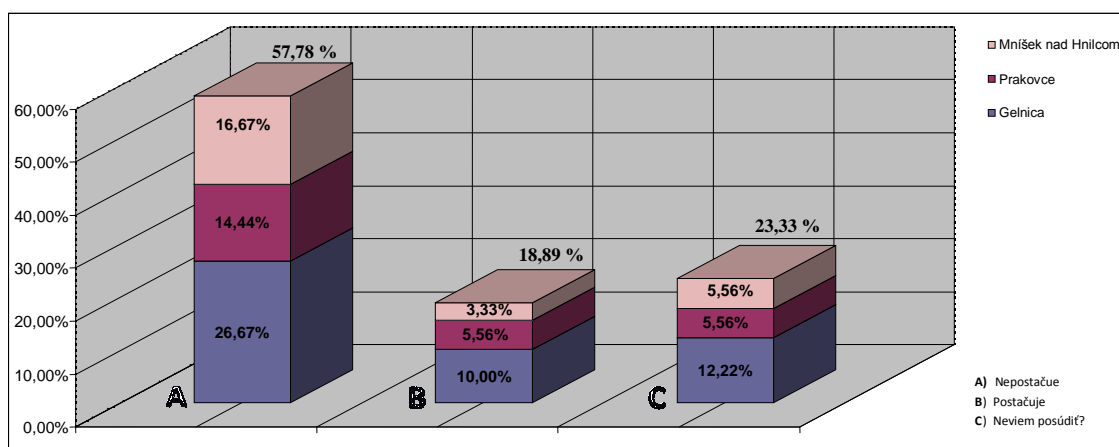

Zdroj: autor

Pri tejto otázke nás zaujímalo, či podľa učiteľov má význam aj práca rómskeho asistenta v triede. Z prieskumu vyplýva, že zo 100 % respondentov si 56,67 % (51 učiteľov) myslí, že práca asistenta určité význam má, 33,33 % (30 učiteľov) to nevie posúdiť a 10 % (9 učiteľov) si tvrdí, že práca asistenta nemá význam.

Ak porovnáme výsledky zo ZŠ, tak odpoveď, že práca asistenta má význam je dosť výrazná pre pedagógov v Gelnici 30 % (27 učiteľov) a tiež pre 17,78 % (16 učiteľov) v Mníšku. Odpoveď C má pomerne rovnaké zastúpenie na všetkých troch školách a možnosť B uviedlo 5,56 % (5 učiteľov) v prakovskej ZŠ a iba 4,44 % (4 učiteľia) v gelnickej ZŠ.

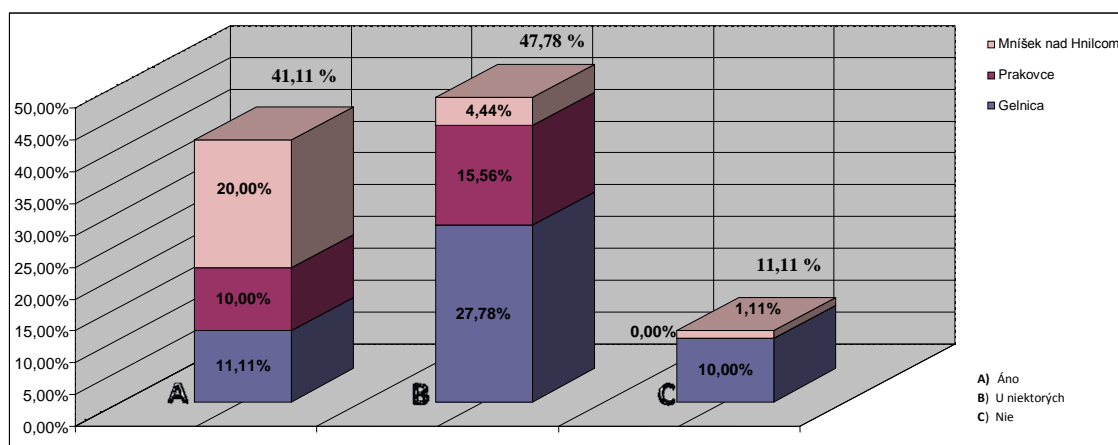
Graf č. 9 Myslite si, že pre jednu plno organizovanú školu postačuje jeden rómsky asistent?

Zdroj: autor

Pri zisťovaní informácií o tom, či postačuje jeden rómsky asistent na jednu školu, sme zistili, že z opýtaných pedagógov si 57,78 % (52 učiteľov) myslí, že jeden rómsky asistent na jednej škole nepostačuje, 23,33 % (21 učiteľov) to nevie posúdiť a až 18,89 % (17 učiteľov) si myslí, že jeden rómsky asistent na jednej škole postačuje. V rámci troch ZŠ sa údaje viditeľne odlišujú, keďže až 26,67 % (24 učiteľov) v Gelnici na ZŠ si myslí, že jeden asistent na jednej škole nestačí. Podobný názor zdieľa aj 14,44 % (13 učiteľov) zo ZŠ Prakovce a aj 16,67 % (15 učiteľov) zo ZŠ v Mníšku. Odpoveď B vybralo najviac respondentov v Gelnici 10 % (9 učiteľov) a najmenej v Mníšku, iba 3,33 % (3 učiteľia). To či na jednej škole postačuje jeden rómsky asistent nevie posúdiť 12,22 % (11 učiteľov) z gelnickej ZŠ a tiež 5,56 % (5 učiteľov) v ZŠ v Mníšku i Prakovciach.

Graf č. 10 Zlepšila sa školská dochádzka rómskych žiakov po zavedení podávania bezplatných obedov v školských jedálňach?

Zdroj: autor

Na otázku, či sa zlepšila školská dochádzka u rómskych žiakov po zavedení bezplatných obedov v školských jedálňach, nám pedagogickí pracovníci odpovedali takto: 47,78 % (43 učiteľov) tvrdí, že sa zlepšila iba u niektorých, o 6 % menej, teda 61,11 % (37 učiteľov) tvrdí, že áno a 11,11 % (10 učiteľov) tvrdí, že nie.

Čo sa týka samotných škôl, výrazná je hlavne odpoveď B u gelnických učiteľov, ktorú zvolilo 27,78 % (25 učiteľov) a rovnakú odpoveď uviedlo iba 4,44 % (4 učiteľia) zo ZŠ v Mníšku. Zaujímavá je prevaha mníšanských pedagógov v odpovedí A, ku ktorej sa vo svojej odpovedi priklonilo 20 % (18 učiteľov) a naopak najmenej

respondentov ZŠ v Mníšku, t. j. 1,11 % (1 učiteľ) uviedlo, že zavedením bezplatných obedov sa školská dochádzka nezlepšila.

3.7 Zhrnutie výsledkov prieskumu

Prieskum, ktorý sme uskutočnili v troch ZŠ, bol zameraný na zistenie hlavných príčin neúspechu rómskych žiakov v procese výchovy a vzdelávania z pohľadu pedagogických pracovníkov. Prieskum bol realizovaný v oblasti s vyšším percentom rómskeho zastúpenia, čo potvrdzuje aj zistený fakt, že v jednotlivých triedach ZŠ je od 5 do 9 Rómov, ktorým sa zároveň potvrdila prvá stanovená hypotéza. V obci Mníšek nad Hnilcom počet rómskych žiakov v triede dokonca prekračuje číslo 10. Tento vysoký počet Rómov v triede výrazne ovplyvňuje majoritné obyvateľstvo. Najmä rodičov, ktorí svoje deti radšej prihlásia do ZŠ v susednej obci alebo meste, kde je menej rómskych žiakov. Mnohé z detí minority totiž žijú v rodinách pod hranicou životného minima, resp. v sociálne znevýhodnenom prostredí, čo sa potom odráža aj na ich správaní a výsledkoch v škole. Rodičia týchto žiakov väčšinou dlhodobo nepracujú a nemajú ukončené ani základné vzdelanie. V mnohých prípadoch môžeme hovoriť o negramotnosti a dokonca neovládajú ani spisovný slovenský jazyk, čo výrazne sťažuje ich komunikáciu s ostatným obyvateľstvom i vlastnými deťmi. Tie od mala rozprávajú rómskym jazykom a slovenčinu považujú skôr za vedľajší (cudzí) jazyk. Tak sa pomerne často stáva, že keď dieťa začne navštevovať ZŠ, nerozumie, čo sa od neho očakáva, čo má robiť atď. Podľa názoru učiteľov vyplývajúceho z prieskumu teda rómske deti nedostatočne ovládajú spisovný slovenský jazyk, čo môžeme tiež považovať za jednu z mnohých príčin slabých výsledkov v škole. Tento zistený fakt potvrdzuje aj druhú nami stanovenú hypotézu o tom, že rómske deti zo sociálne znevýhodneného prostredia pri nástupe do školy nedostatočne ovládajú spisovný slovenský jazyk.

Ako sme uviedli v jednej z podkapitol tejto práce, veľký vplyv na výchovu a vzdelávanie rómskych detí má aj prostredie rodiny. Tu si dieťa predovšetkým cez rodičov osvojuje základné hodnoty potrebné pre svoj život. Tie sú však vo väčšine rómskych rodín odlišné od hodnôt majority. Čo sa konkrétne výchovy a vzdelávania týka, tak tie rozhodne nepatria medzi priority rómskych rodičov. Aj z toho dôvodu u rómskych detí absentuje predškolská výchova. Detí vychováva skôr ulica, resp. osada,

v ktorej žijú, čo sa výrazne prejaví s nástupom povinnej školskej dochádzky a s ňou súvisiacimi povinnosťami. Výchovu a vzdelávanie totiž Rómovia nepovažujú za dôležité pre budúcnosť a lepší život svojich potomkov. S tým sa stotožnia aj deti, keďže v rodinách nenachádzajú primerané podmienky na rozvoj svojej vzdelanostnej úrovne. Preto nechápu ani význam a potrebu vzdelávania. Ich výchovno-vyučovacie výsledky, tak nemôžu byť dobré a podľa opýtaných učiteľov sú až podpriemerné. Respondenti vo svojich odpovediach ďalej uviedli, že slabé vyučovacie výsledky rómskych žiakov okrem jazykovej bariéry najčastejšie zapríčiňujú nevhodné domáce podmienky a tiež žiadna pomoc zo strany rodičov. Bez tejto pomoci rodičov svojim deťom, ktorá by mala byť samozrejماً, môžeme len ťažko očakávať zmenu k lepšiemu vo výchove a vzdelávaní detí minority. Realizovaný prieskum názorov tiež ukazuje, že komplikovaná je aj spolupráca rómskych rodičov so školou, ktorú ich dieťa navštevuje. Resp. učitelia túto spoluprácu charakterizujú ako nedostatočnú, čo taktiež neprispieva k zlepšeniu situácie v procese výchovy a vzdelávania rómskych žiakov. Rodičov veľa krát nezaujíma, že dieťa nechodí pravidelne do školy, že neprospieva z predmetov alebo sa nevhodne správa. Neprítomnosť na vyučovaní ospravedľňujú aj tým, že ich dieťa je diskriminované spolužiakmi a pod. Zo zistených údajov ale vieme, že rómske deti určite nie sú diskriminované zo strany spolužiakov a prípady, kedy sa tak stalo, sú zriedkavosťou. U niektorých učiteľov sme sa dokonca stretli aj s poznámkou, že diskriminované je skôr nerómske dieťa rómskym. Rodičia rómskych žiakov sa iba ojedinele zúčastňujú rodičovských združení, no ak tu počúvajú kritiku na svoje dieťa, vytráca sa aj tento ako taký záujem o spoluprácu s učiteľom, prípadne s celou školou. Na základe týchto zistených údajov môžeme potvrdiť aj tretiu predpokladanú hypotézu.

V prieskume sme chceli tiež zistiť, ako pedagogickí pracovníci vnímajú určité aspekty na zlepšenie výchovno-vyučovacieho procesu, ktoré boli postupom času zavedené do systému vzdelávania. Presnejšie máme na mysli profesiu rómskeho asistenta učiteľa a zavedenie bezplatných obedov v školských jedálňach. Menované faktory sa majú podieľať na skvalitňovaní procesu výchovy a vzdelávania hlavne u detí pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia, kam zaraďujeme aj väčšinu rómskych žiakov. Prostredníctvom týchto i ďalších výhod sa má uľahčiť proces adaptácie rómskych detí na školské prostredie, zlepšiť prospech i dochádzka atď. Taktiež to má motivovať rómskych rodičov, aby svoje deti posielali do školy a zaujímal sa o ich vzdelanie. Hoci nie všetci z opýtaných respondentov dokázali posúdiť, či spomínané faktory majú, alebo nemajú pozitívny vplyv pri výchove

a vzdelávaní rómskych žiakov, väčšina sa priklonila k tomu, že majú svoj význam a opodstatnenie. Hlavne čo sa týka rómskeho asistenta a jeho práce so slabšími žiakmi. Na základe týchto zistení môžeme teda potvrdiť aj štvrtý predpoklad. Dôležité však nie sú len samotné výhody zo strany štátu. Nato, aby bolo ich pôsobenie efektívne, je potrebná komplexná spolupráca všetkých zainteresovaných. V prvom rade by sa o vzdelanie svojich detí mali zaujímať rodičia. Zmysel by podľa prieskumu mala aj povinná predškolská výchova, ktorá pripraví dieťa na vstup do ZŠ. Rodičia by potom mali dohliadať na to, aby si dieťa plnilo svoje povinnosti, ale mali by mu vedieť aj poradiť alebo pomôcť, ak potrebuje. Samozrejme, musia chcieť aj samotní žiaci. Nevyhnutná ďalej je aj spolupráca s učiteľmi, rómskymi asistentmi a ďalšími odborníkmi, ktorí sa tejto problematike venujú nielen počas vyučovania, ale aj mimo neho. Iba vtedy je možné minimalizovať alebo úplne odstrániť niektoré nedostatky vo výchovno-vzdelávacom procese rómskych žiakov.

ZÁVER

Súčasná rómska otázka je stále viac zložitejšia a problémy samotného rómskeho etnika sú veľmi komplikované. Minulý režim v snahe zlepšiť situáciu Rómov vyvinul aj snahy na ich asimiláciu do majoritnej spoločnosti, no metódy, ktoré pri tom boli použité, sa ukázali ako násilné a vyvolali skôr opačný efekt. Najproblematickejšia však pre minoritu ostáva oblasť výchovy a vzdelávania. V minulosti totiž pri uplatnení sa na trhu práce vzdelanie Rómov nebolo až také dôležité. Viac menej pracoval každý. V dnešnej dobe ale môžeme vzdelanie charakterizovať ako nevyhnutnú podmienku pre lepší život každého jedinca. Od neho sa ďalej odvíja pracovná pozícia, spoločenské postavenie, výška platu a v podstate aj celkový spôsob života.

Cieľom tejto práce bolo vniknúť do problematiky výchovy a vzdelávania Rómov a získať z nej čo najviac poznatkov, ktoré by mohli pomôcť hlavne začínajúcim učiteľom pri práci s rómskymi žiakmi. Aby sme lepšie pochopili niektoré ich hodnoty a dokázali prispieť k riešeniu výchovno vyučovacích problémov, bolo potrebné rozobrať niekoľko ďalších oblastí. Z toho dôvodu sme teoretickú časť práce venovali histórii rómskeho etnika, teda aj pôvodu Rómov, ich spôsobu života, aktuálnym problémom, určitým špecifikám atď. V empirickej časti sme sa snažili zmapovať skutočnú situáciu problematiky výchovy a vzdelávania prostredníctvom názoru pedagógov v regióne s vyššou koncentráciou rómskej populácie.

Štúdiom odbornej literatúry, realizáciou prieskumu i zapojením sa do výchovno-vyučovacieho procesu počas súvislej pedagogickej praxe sme prispeli k naplneniu stanoveného cieľa tejto diplomovej práce. Pri písaní tejto práce sa nám osvedčilo aj získavanie informácií a postrehov priamo od skupiny, ktorej sa tento problém týka. Účasťou na mimoškolských aktivitách rómskych detí, návštevou v rómskej rodine s triednou učiteľkou i absolvovaním hudobného koncertu amatérskej rómskej skupiny sme nadobudli aj iný pohľad na tieto deti, nielen to, že sú problémové. Majú obrovský potenciál v manuálnych zručnostiach, hudbe, speve a tanci, čo je potrebné využiť pri odstraňovaní ich problémov. Dieťa nemusí vynikať v hlavných predmetoch, ak má určitý handicap, ale potom je treba využiť a rozvíjať jeho schopnosti v iných smeroch. To sa môže podariť len vtedy, ak sa odstránia rasové predsudky a každý z nás vrátane početnej rómskej komunity prispeje k znižovaniu rozdielov. Koncepcie vlády SR musia byť kontinuálne na dlhé obdobie a zákony musia pomáhať naozaj tým, ktorí to najviac

potrebujú. V našom prípade deťom z rómskej minority, aby sa mohli stať plnohodnotnými členmi spoločnosti.

Táto práca by mohla slúžiť ako príručka pre pedagogických a sociálnych pracovníkov. Predovšetkým však pre začínajúcich učiteľov, ktorým by pomohla lepšie pochopiť a následne minimalizovať výchovno-vzdelávacie problémy žiakov z marginalizovanej skupiny obyvateľstva.

Okrem toho sa môže využívať aj v rámci metodických združení na školách, nakoľko ponúka množstvo informácií, pohľadov na rómskych žiakov a podnetov na riešenie problémov.

Empatia, ľudia bez stereotypov v myslení, túžba zmeniť život Rómov k lepšiemu a vynaloženie veľkého úsilia zo strany majority aj minority sú cestou riešenia väčšiny problémov.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BALÁŽ, B.: *Rozbor rómskej problematiky a východiska jej riešenia*. In: Riešenie problémov Rómov – v súčasných spoločensko ekonomických podmienkach. Košice: MPSVaR SR, ÚRMaD SR, 1996. 81 s.
- BUDILOVÁ, L. a JAKOUBEK, M.: *Cikánská rodina a příbuzenství*. Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2007. 199 s. ISBN 978-80-87025-11-6.
- CINA, S.: *Rodinné prostredie a jeho vplyv na školský výkon rómskeho žiaka*. In: Multimediálny rozmer edukácie a sociálnej práce v rómskych komunitách. Vedecké štúdie vydané v rámci projektu APVV-2O- 049105 Akademická a praktická inteligencia slovenskej populácie rómskych detí. Nitra: FSV a Z UKF, 2009. 398 s. ISBN 978-80-8094-502-2.
- DAŇO, J.: *Výchova rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia*. In: Rómovia včera dnes a zajtra. Zborník z konferencie Spišská Nová Ves 1999. Nitra: KRK PF UKF, 2000. 86 s. ISBN 80-8050-302-8.
- DARÁK, M.: *Voľný čas a rozvoj zmysluplných záujmov rómskych žiakov*. In: Zvyšovanie úrovne socializácie rómskej komunity prostredníctvom vzdelávania. Zborník príspevkov z pracovného seminára – Tatranská Lomnica 9. – 11. 4. 2003. Banská Bystrica: PF UMB, 2004. 128 s. ISBN 80-8055-905-8.
- GODLA, F.: *Špecifická výchovy a vzdelávania rómskych žiakov v kontinuite s rodinným a sociálnym zázemím a možnosti ich prekonávania v súčasných spoločensko-ekonomických podmienkach*. In: Riešenie problémov Rómov – v súčasných spoločensko ekonomických podmienkach. Košice: MPSVaR SR, ÚRMaD SR, 1996. 81 s.
- HANCOK, I.: *My rómsky národ*. Bratislava: Petrus, 2005. 249 s. ISBN 80-88939-97-6.
- HORŇÁK, L. a SCHOLTZOVÁ, I.: *Asistent učiteľa pre edukáciu rómskych žiakov (výsledky výskumu učiteľov, asistentov a študentov učiteľstva*. In: Cesty k zvyšovaniu socializácie rómskeho etnika. Zborník príspevkov z pracovného seminára Lipovec 15. – 16. december 2004. Prešov: UNIPO PF, 2005. 247 s. ISBN 80-8068-374-3.
- HORVÁTHOVÁ, E.: *Cigáni na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1964. 400 s.
- HRICOVÁ, I.: *Práca učiteľa v nultom ročníku*. In: Zvyšovanie úrovne socializácie rómskej komunity prostredníctvom vzdelávania. Zborník príspevkov z pracovného

seminára – Tatranská Lomnica 9. – 11. 4. 2003. Banská Bystrica: PF UMB, 2004. 128 s. ISBN 80-8055-905-8.

KLEIN, V.: *Asistent učiteľa v procese primárneho vzdelávania rómskych žiakov*. Nitra: FSV a Z UKF, 2008. 198 s. ISBN 978-80-8094-348-6.

KOMINAREC, I. et al. *Základy pedagogiky. Vybrané pedagogické problémy*. Prešov: UNIPO FHPV, 2005. 138 s. ISBN 80-8068-406-5.

KORIM, V.: *Dejiny Rómov*. Banská Bystrica: PF UMB, 2006. 166 s. ISBN 80-8083-226-9.

KUBÁNOVÁ, M. et al.: *Škola inak. Zborník najlepších prístupov a metód vo vzdelaní detí zo znevýhodneného prostredia*. Bratislava: Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 2010. 51 s. ISBN 80-8083-024-X.

LIÉGEOIS, J. P.: *Rómovia, Cigáni, kočovníci*. Bratislava: Charis s.r.o., 1995. 272 s. ISBN 80-967380-4-6.

ĽUPTÁKOVÁ, K.: *Prístupy k skúmaniu problematiky Rómov a s nimi súvisiace terminologické problémy*. In: *Rómske etnikum – jeho špecifiká a vzdelanie*. Zborník z pracovného seminára v Tatranskej Lomnici 21. – 23. 4. 2004. Banská Bystrica: PF UMB, 2004. 212 s. ISBN 80-8083-024-X

NOVOTNÁ E. a PRUŽINSKÁ E.: *Piliere edukácie sociálne znevýhodnených žiakov*. Prešov: UNIPO PF, 2006. 199 s. ISBN 80-8068-486-3.

POLÁKOVÁ, E.: *Vzdelanie Rómov v SR*. In: *Rómovia včera, dnes a zajtra. Zborník z konferencie Spišská Nová Ves 1999*. Nitra: KRK PF UKF, 2000. 86 s. ISBN 80-8050-302-8.

POLIAKOVÁ, T.: *Rómska populácia v procese historického vývoja*. Trnava: Slovak Academic Press, 1999. 59 s. ISBN 80-88908-49-3.

PORTÍK, M. a NOVOTNÁ, E.: *Príprava učiteľa na edukáciu sociálne znevýhodnených žiakov*. Prešov: UNIPO PF, 2007. 266 s. ISBN 978-80-8068-722-9.

ROSINSKÝ, R. et al.: *Pedagogicko-psychologické a interkultúrne aspekty práce učiteľov žiakov z odlišného sociokultúrneho prostredia*. Nitra: FSV a Z UKF, 2009. 209 s. ISBN 978-80-8094-589-3.

ŘÍČAN, P.: *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Potral, 1998. 212 s. ISBN 80-7178-410-9.

SAMKO, E.: *Charakteristika rómskeho obyvateľstva v okrese Spišská Nová Ves*. In: *Rómovia včera, dnes a zajtra. Zborník z konferencie Spišská Nová Ves 1999*. Nitra: KRK PF UKF, 2000. 86 s. ISBN 80-8050-302-8.

SELICKÁ, D.: *Rómska rodina v kontexte metód sociálnej práce*. Nitra: FSV a Z UKF, 2008. 154 s. ISBN 978-80-8094-453-7.

SELICKÁ, D. a VANKOVÁ, K.: *Rómska rodina z aspektu rodinnej sociálnej politiky*. Nitra: FSV a Z UKF, 2009. 182 s. ISBN 978-80-8094-485-8.

ŠLOSÁR, D.: *Problematika vzdelávania a vzdelanosti v rómskej komunite*. In: *Multimediálny rozmer edukácie a sociálnej práce v rómskych komunitách. Vedecké štúdie vydané v rámci projektu APVV-2O-049105 Akademická a praktická inteligencia slovenskej populácie rómskych detí*. Nitra: FSV a Z UKF, 2009. 398 s. ISBN 978-80-8094-502-2.

ŠZŠ Kolárovo: *Robme veci lepšie*. In: KUBÁNOVÁ, M. et al.: *Škola inak. Zborník najlepších prístupov a metód vo vzdelaní detí zo znevýhodneného prostredia*. Bratislava: Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 2010. 51 s. ISBN 80-8083-024-X.

ŠZŠ Krompachy: *Vytancovaná cesta k úspechu*. In: KUBÁNOVÁ, M. et al.: *Škola inak. Zborník najlepších prístupov a metód vo vzdelaní detí zo znevýhodneného prostredia*. Bratislava: Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 2010. 51 s. ISBN 80-8083-024-X.

ŠTRBOVÁ, M.: *Vplyv rodiny na školskú úspešnosť rómskych detí*. In: *Osobnosť učiteľa Rómov. Zborník referátov z 3. medzinárodnej konferencie*. Nitra: FSV UKF, 2002. 193 s. ISBN 80-8050-590-X.

VAVRINČÍKOVÁ, L.: *Drogy a sociálne postavenie Rómov*. In: *Rómske etnikum – jeho špecifiká a vzdelanie. Zborník z pracovného seminára v Tatranskej Lomnici 21. – 23. 4. 2004*. Banská Bystrica: PF UMB, 2004. 212 s. ISBN 80-8083-024-X.

VAŠEČKA, M.: *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: IVO, 2002. 911 s. ISBN 80-88935-41-5.

VÁRNAGY, E.: *Konflikty rómskej mládeže v škole*. In: *Rómovia včera, dnes a zajtra. Zborník z konferencie Spišská Nová Ves 1999*. Nitra: KRK PF UKF, 2000. 86 s. ISBN 80-8050-302-8.

Vzdelanie: spoločný projekt. Kľúčové otázky a stratégie pre integráciu rómskej mládeže do vzdelávania. Madrid: Fundación Secretariado Gitano, 2003. 87 s. ISBN 84-95068-43-5.

WERNER, C.: *Cikáni.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 156 s. ISBN 978-80-7419-008-7.

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=40930> (18. 12. 2011)

<http://encyklopedia.sme.sk/c/893993/romsky-holokaust.html> (25. 12. 2012)

<http://psychologia.studentske.eu/2008/09/funkcie-rodiny>. (25. 12. 2011)

www.phare.vlada.gov.sk/data/files/505.rtf (1. 2. 2012)

<http://www.shr.sk/pages/casopishumanita/archiv/humanitaplus/P200605.pdf> (3.2. 2012)

<http://korzar.sme.sk/c/4688819/romovia-zanechali-na-zemiaciskach-stopy-ako-diva-zver.html> (3. 2. 2012)

<http://tvnoviny.sk/spravy/regiony/v-krompachoch-fetuju-aj-male-deti.html> (3. 2. 2012)

<http://www.mcpo.edu.sk/downloads/Publikacie/Ostatne/OSZAV200601.pdf#page=31> (13. 2. 2012)

<http://www.psychologia.sk/texty/vychova.htm> (27. 2. 2012)

http://www.zoe.sk/pub/doc/theologos/t_socialne_vztahy_romskych_deti.pdf (28.2. 2012)

<http://www.mecem.sk/rpa/?id=sita&lang=slovak&show=18482> (26. 2. 2012)

http://spravy.pravda.sk/in-y-system-ako-internatne-skoly-pre-romov-neexistuje-vyhlasil-fico-119-/sk_domace.asp?c=A100308_134512_sk_domace_p23 (26. 2. 2012)

PRÍLOHY

